

**T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI
YÜKSEKLİSANS TEZİ**

**ARŞİV VESİKALARINA GÖRE XIX.
YÜZYILDA
KARADAĞ İSYANLARI**

Fatih ÖZER

**TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. İbrahim SEZGİN**

EDİRNE 2010

ÖN SÖZ

Türkiye’de Karadağ’la ilgili, birkaç makaleden başka çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Osmanlı arşivindeki belgeler üzerinde yeterli inceleme ve yorumlama yapılmamıştır. Karadağ’la ilgili arşivlerde oldukça fazla miktarda belge bulunmaktadır. Bu çalışmada Osmanlı bürokrasisinin son derece düzenli olarak tuttuğu kayıtlardan yararlanılarak Karadağ’ın devlete karşı tutumu ve bağımsızlığına giden yol anlatılmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken de arşiv belgeleri tek tek gözden geçirilerek incelenmiş, Latin harflerine çevrilmiş ve tasnif edilmiştir. Konu üzerine yazılmış olan kitap ve makaleler taranarak bir bibliyografya oluşturulmuştur. Elde edilen veriler tarih sırasına göre tasnif edilerek, basılı eserlerin ve özellikle arşiv belgelerinin yorumlanması ile çalışma tamamlanmıştır.

Giriş bölümünde; Balkan coğrafyası ve Karadağ’ın Balkanlar’daki yeri anlatılarak, Osmanlı hâkimiyetinden önceki siyasî, kültürel, dinî, ekonomik vs. durum ele alınmıştır. Daha sonra da Karadağ’ın Osmanlı hâkimiyetine alınmasına değinilmiştir.

Birinci bölümde; Karadağ isyanlarının sebeplerine değinilmiş ve yabancı devletlerin bu konudaki olumsuz etkileri gösterilmiştir.

İkinci bölümde; 19. yüzyıl başından, Karadağ’ın bağımsızlığını kazandığı 3 Mart 1878 tarihli Yeşilköy Antlaşması’na kadar olan süreçte meydana gelen gelişmeler anlatılmıştır.

Takdir edilmelidir ki, bir arşiv belgesini yorumlamak ve hatta hatasız olarak günümüz Türkçesine çevirmek dahi oldukça zordur. Bu yüzden, çalışmanın eksiksiz olduğunu söylemek yanlış olur. Ancak, Karadağ ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkileriyle ilgili bir fikir edinmek için yeterli sayılabilir.

Bu çalışmada çoğunlukla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler kullanıldığı için arşiv çalışanlarının yardımları olmasaydı, elbette yeterli bilgi birikimi olamazdı. Ayrıca, değerli danışmanım sayın Doç. Dr. İbrahim SEZGİN'in ve değerli hocamız sayın Prof. Dr. İlker ALP'in akademik ve kişisel destekleri olmasaydı bu çalışma daha az bilimsel olurdu.

Fatih ÖZER
Edirne 2010

Hazırlayan : Fatih ÖZER

Tezin Adı : Arşiv Vesikalarına Göre XIX. Yüzyılda Karadağ İsyamları

ÖZET

Karadağ, Balkan Yarımadası'nın kuzey batısında Adriyatik Denizi kıyısında, Kattora körfezi ile İşkodra Gölü ve Drina Irmağı arasında yer almaktadır. Bu bölgeye ilk olarak İllir ve Latinler, daha sonra da Slav kabileleri yerleşmişlerdir. Türklerle süren uzun mücadelelerden sonra Karadağ, 1498 yılında tamamen Osmanlı hâkimiyetine alınmış ve İstanbul'dan yönetilmeye başlanmıştır. 19. yüzyıla kadar küçük eşkıyalık hareketleri olan bölgede, bu yüzyılda özellikle Rusya'nın yönlendirmesiyle bağımsızlık isteği uyanmıştır. Soy bakımından Sırplarla akrabadırlar ve işbirliği içinde hareket etmişlerdir. Osmanlı devleti'nin bölgedeki etkisinin azalması ve Avrupalı emperyalist devletlerin tahrikiyle isyan eden Karadağlılar, Yeşilköy ve Berlin antlaşmalarıyla bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişletmeye çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Krizi, İsyamlar, Karadağ, Osmanlı Devleti.

Prepared by : Fatih ÖZER

Name of Thesis : Montenegro Revolts In The 19th Century
According To Archival Documents

ABSTRACT

Montenegro located between Kattora Bay and the Lake Shkoder and Drina River, north-west of the Balkan Peninsula, coast of the Adriatic Sea. Slavic tribes settled in that region after then the İllirians and Latins were. In 1498 Montenegro was entirely Ottoman rule and began to be governed from İstanbul after a long struggle lasting Turks. Especially in the direction of Russia's desire, in Montenegro has emerged for independence requests after the small movements of banditry in the region until 19th century. Montenegrins are relatives with Serbs and acted in cooperation with them. Montenegrins gained their independence, through reduction of the effect of the Ottoman Empire in the region and agitation of the imperialist European governments, by Yeşilkoy and Berlin treaties. Since then they have tried to expand their territory against Ottoman Empire.

Keywords: Balkan Crisis, Revolts, Montenegro, Ottoman Empire.

KISALTMALAR

A.AMD.	: Sadaret Mektubî Kalemi Âmedî Kalemi Yazışmaları
a.g.e.,	: Adı Geçen Eser
a.g.m.,	: Adı Geçen Makale
A.MKT.UM.	: Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Yazışmaları
A.MKT.NZD	: Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devâir Yazışmaları
A.MKT.MHM.	: Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi Yazışmaları
C.	: Cilt
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH.MUI.	: Dahiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri
HR.MKT.	: Hâriciye Nezâreti Mektubî Kalemi
HR.SYS.	: Hâriciye Nezâreti Siyasî Kısım
HAT.	: Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi
km	: Kilometre
km²	: Kilometrekare
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
OTAM	: Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
vs.	: vesaire
vb.	: ve benzeri
Y.EE.	: Yıldız Esas Evrakı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZETiii
ABSTRACTiv
KISALTMALAR	v

GİRİŞ

A. Balkan Adı ve Balkan Coğrafyası	2
1. Karadağ'ın Balkanlardaki Yeri	7
2. Karadağlıların Özellikleri	8
B. Karadağ Tarihi	12
1. Osmanlı Hâkimiyetinden Önce Karadağ	12
2. Karadağ'ın Osmanlı Hâkimiyetine Girişi.....	18

BİRİNCİ BÖLÜM

KARADAĞ İSYANLARININ SEBEPLERİ

A. İç Sebepler	27
1. Karadağlıların Coğrafi, Kültürel, Ekonomik ve Dinî Yapısı	27
2. Osmanlı Devleti'nin Zayıflaması ve Merkezî İdarenin Etkisinin Azalması.....	31
B. Dış Sebepler	33
1. 1789 Fransız İhtilâli ve Etkileri	33
2. Rusya'nın Panslavist Politikası	40
3. Fransa'nın Osmanlı Politikası	45
4. İngiltere'nin Doğu Politikası.....	48
5. Avusturya'nın Etkisi	50

İKİNCİ BÖLÜM

KARADAĞ İSYANLARI

A. 19. Yüzyılda Karadağ İsyanları ve Bağımsızlık Hareketinin Doğuşu	53
1. 19. Yüzyıl Başlarında Karadağ'ın Durumu	53
a. 1804 ve 1815 Sırp İsyanlarında Karadağlılar	56
b. Fransa İşgaline Karşı Karadağ Mücadelesi	57
2. 1852 Yılına Kadar Karadağ İsyanları	58

3. 1852 Yılı Karadağ İsyancıları.....	60
4. Kırım Savaşı (1853–1856) Döneminde Karadağ-Osmanlı İlişkileri.....	65
5. 1856–1858 Yılları Arasında Osmanlı Karadağ Münasebetleri	68
6. 1861–1864 Yılları Arasında Karadağ İsyancıları	72
a. Karadağ'ın Hersek İsyanındaki Rolü	72
b. Yabancı Devletlerin Durumu	74
c. Karadağ'la Savaşlar ve Barış Yapılması	75
B. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması..	78
1. 1875 Hersek İsyanı ve Osmanlı-Karadağ Anlaşmazlığı	78
a. Osmanlı Devleti'nin Diplomatik Tedbirleri	82
b. Sırbistan, Karadağ ve Osmanlı Devleti'nin Askerî Kuvvetleri.....	84
c. Savaşın Birinci Safhası	85
d. Ateşkes Teşebbüsleri.....	87
e. Savaşın İkinci Safhası	88
f. Rusya'nın Müdahalesi	88
g. İstanbul Konferansı.....	90
h. Londra Protokolü	93
2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve Karadağ Cephesi.....	94
3. Yeşilköy Antlaşması ve Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması	95
4. Berlin Antlaşması (13 Haziran 1878)	96
C. Berlin Antlaşması Sonrası Osmanlı-Karadağ Münasebetleri.....	98
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	102
DİZİN	107
EKLER.....	110

GİRİŞ

Osmanlıların Rumeli'ye yerleşmelerinden itibaren Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Karadağ, 19. yüzyıla gelindiğinde bağımsızlık kazanma yolunda, belki de, askerî yönden aktif bulunan ilk bölgeydi. Türk hâkimiyetine girmesinden sonra, biraz da yarı bağımsız olarak iç işlerinde serbest bırakılan ülkede, Osmanlı Devleti'ne karşı eşkıyalık hareketleri hiç eksik olmamıştır. Sadece eşkıyalık hareketleriyle değil, devlet otoritesine başkaldırmak ve devlet güçlerine silahla karşılık vermek de Karadağlılar için son derece doğaldı. Akriba oldukları Sırplarla birlikte hareket etmişler ve ülkenin diğer bölgelerindeki milletlerden daha az olmamak üzere, Fransız İhtilâli'nin ilkelerinden büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Başkaldırılarının sebebi, belki de en önemlisi, büyük devletlerin ve özellikle Rusya'nın Balkanlardaki çıkarları uğruna Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim milletleri ve özellikle Sırplarla Karadağlıları kışkırtmaları, el altından desteklemeleri ve gerektiği zaman maddî veya politik olarak yardım etmeleridir. Ekonomik ve askerî yönden zayıf bir Osmanlı Devleti için, içerideki isyanlar dışarıdan gelebilecek tehditlerden daha tehlikeliydi. Nitekim Osmanlı topraklarının hemen hiçbir yeri, Kuzey Afrika ve Mısır hariç, Birinci Dünya Savaşı'na kadar büyük devletler tarafından işgâl edilmemiştir. Osmanlı'nın toprak kaybetmesinin başlıca sebebi, hâkimiyeti altında bulunan milletlerin bağımsız birer devlet olmalarıdır.

İşte bu milletlerden biri olan Karadağlılar, nüfus açısından az olmakla birlikte, bağımsızlık yolunda milyonlara bedel bir gayret göstermişlerdir. Yaklaşık 70 yıllık bu gayret sonunda da bağımsız bir devlet olmuşlardır. Bağımsız olduktan sonra da, Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişletmek için her fırsatı değerlendirmişlerdir. Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti'ne savaş ilan eden ilk ülkedirler. Birkaç milyona varan bir nüfusla böyle büyük amaçlar peşinde koşmak bir hayâldir. Bu hayâli ise Avrupalı devletlerin ve Rusya'nın desteği ile başarmışlardır.

A. Balkan Adı ve Balkan Coğrafyası

Balkanlar, ismini, “*sık ormanlarla kaplı dağlık yer veya engebeli arazi*” anlamındaki Türkçe bir kelime olan “*Balkan*” sözcüğünden alır. Dünyadaki Türk şive ve lehçelerinde “*Balkan*” olarak kullanılan bu söz, bütün dünya dillerinde de aynen bulunmaktadır¹. Türkiye Türkçesi literatüründe ayrıca “*Rumeli*” adlandırması da Balkanlar adlandırmasına denk bir kullanıma sahiptir. Rumeli ismi, Osmanlı Devleti’nin Doğu Roma İmparatorluğu’ndan aldığı, Güneydoğu Avrupa topraklarına verdiği Türkçe isimdir. Bunun etnik bir isim olan Rumlar ile ilgisi yoktur.

Yarımadayı kaplayan dağlar doğuda enlemesine, batıda boylamasına uzanır. Önemli sıradağları Romanya’daki Karpatlar, Bulgaristan’daki Balkan ve Rodop dağları, Yugoslavya’daki Dinar Alpleri, Yunanistan’daki Pindhos Dağları’dır. Bu dağlar, örneğin Himalaya Dağları gibi aşılmaz engeller oluşturmazlar. Ancak kolay ulaşım ve yol şebekesinin oluşmasına da olanak tanımazlar. Bundan dolayı dağların izin verdikleri geçitler tarih boyunca Balkanların işgal ve istilâlarında kullanılmış ana askerî yollar olmuştur. Bu yollardan başlıcaları Belgrad-Selanik, Draç-Selanik, Niş-Edirne-İstanbul, Edirne-Filibe-Ruşuk-Bükreş, Edirne-Sofya-Plevne-Temişvar istikametleri olup bunlar dışındaki yollar pek fazla gelişme göstermemiştir². Bölge dağlık bir yapıya sahip olmakla birlikte Tuna, Vardar ve Meriç ovaları gibi büyük düzlükler de vardır. Yarımadaının en önemli düzlüğü, Rumeli Ovasıdır³.

¹ Arapça “البلقان/El-Balkan”; Boşnakça “Balkan”; Katalanca “Balcans”; Çekçe “Balkán”; Amanca “Balkanhalbinsel”; Yunanca “Βαλκάνια/Balkanía”; İngilizce “Balkans”; İspanyolca “Balcánica”; Farsça “بالکان/Balkan”; Fince “Balkan”; Fransızca “Balkans”; Hırvatça “Balkan”; İtalyanca “Balcanica”; Litvanca “Balkanai”; Makedonca “Балкан/Balkan”; Norveççe “Balkan”; Rusça “Балканский полуостров/Balkanskiy Poluoostrov” *Balkan Yarımadası*; Sırpça “Балкан/Balkan”; İsveççe “Balkanhalvön”; Vietnamca “Balkan” vb.

² Matthew Smith Anderson, **Doğu Sorunu (1774-1923)**, (Çeviren: İdil Eser), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 185.

³ Besim Darkot, “Karadağ” maddesi, **MEB İslam Ansiklopedisi**, C. VI, İstanbul 1987, s. 222.

Asya ile Avrupa arasında kalan Balkanların sınırı tam olarak çizilememektedir. Ancak, kelimenin kökeninin Türkçe olmasından dolayı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ile sınır çizdiği yerlere kadar olan kısımlar Balkanlar olarak adlandırılabilir. Ancak daha kesin bir sınırlandırma yapmak gerekirse Balkan Yarımadası; kuzeyde Tuna'nın aşağı kesimleri ve Drava Nehri, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda ve batıda Adriyatik Denizi ile çevrili bir yarımada olarak tarif edilebilir. Doğu-batı genişliği 1300 km, kuzey-güney uzunluğu 1050 km civarında olup, Türkiye'nin Trakya bölgesi dâhil yaklaşık 800.000 km² yüzölçümüne sahiptir.

Yarımada kıyılarında Akdeniz iklimi görülür. İç kesimlerde ise kışları soğuk ve yağışlı kara iklimi hüküm sürer. Balkan yarımadası dağları geniş ormanlarla kaplıdır. Balkanlar, Cilalı Taş Devrinde Avrupa genelinden önce çiftçiliğin geliştiği bir bölgedir. Burada gelişen çiftçilik faaliyetleri kuzeye ve Orta Avrupa'ya geçmiştir.

Yükseklikleri 3 bin metreden çok olmayan dağlar, yarımadayı coğrafi olarak parçalamakla birlikte, bu durum Balkanlardaki etnik karışıklığın temel sebebi olarak gösterilemez. Bu etnik parçalanmada coğrafyanın büyük bir etkisi olmasına rağmen, tarihî, dinî, kültürel vs. daha birçok etkenin de rol aldığı göz önüne alınmalıdır.

Bölge, coğrafi konumu gereği birçok açıdan ikiliğin bulunduğu bir yer olmuştur. Tarihte Latin dünyası ile Grek dünyası arasında, sonraları Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla birlikte Katoliklik ve Ortodoksluk arasında paylaşılmıştır. Bu devirden sonra bölgeye eklenen Müslümanlık da, Balkanlar'daki çok renkliliği şekillendirmiştir.

Tarih boyunca Avrupa'nın hiçbir bölgesi Balkanlar kadar saldırı, istilâ ve işgâle uğramamıştır. Uzun tarihi boyunca sık sık, özellikle kuzeyden ve doğudan gelen değişik orduların saldırısına uğrayıp ele geçirilen bölge,

küçüklü büyüklü birçok ulusun yaşam alanı olmuştur. Balkanlar; Persler, Makedonlar, Romalılar, Bizanslılar, Hunlar, Avarlar, Bulgarlar, Sırpalar, Türkler, Avusturyalılar ve daha başka uluslar tarafından uzun yıllar boyunca yönetilmiştir. Balkanlar'ın yerli halkı olan topluluklar, kısa süreli dönemler hariç, tarih boyunca hep başka milletlerin idaresi altında yaşamışlardır.

Tarih boyunca Balkanlarda birçok millet yaşamıştır. Bunlar içinde Asya'dan Karadeniz'in kuzeyinden gelen Uzlar, Peçenekler, Bulgarlar gibi Türk kökenli kavimlerin yanı sıra bugün etnik bir yapı olarak görülmeyen Trak, İllir gibi eski milletler de vardır. Bu kavimlerin bir kısmı kendi millî kimliklerini kaybedip Slavlaşmışlardır. Bunların en önemlisi Bulgarlardır. Yarımadanın tabiî yapısı ve büyük göçler, nüfus ve siyasî hayatı asırlarca etkilemiştir. Uzun süre bölgenin Osmanlı hâkimiyeti altında olduğu dönemde Türklerin ve Müslümanların sayısı da hızla artmıştır. Ancak İmparatorluğun zayıflaması ve Balkanlardaki topraklarını kaybetmeye başlamasıyla birlikte, Türk ve Müslüman nüfus, katliam ve göçler sonucu azalmıştır.

Balkanlar, çok eski tarihlerden itibaren Avrupalı ve Asyalı kavimlerin buluştukları bir noktadır. Fakat bölgenin bir kavşak konumunda olmasının, çeşitli kavimlerin buraya göç etmesinin, askerî hareketlerin, ticarî ve ekonomik faaliyetlerin yoğun olması gibi sebepler yüzünden dinî ve millî olarak bir bütünlük kurulamadığını söylemek yanlış olur. Bu bölgede yaşayan kavimlerin kültürel ve siyasî yapılarının da, Balkanların binleşmesine engel olduğu da gerçeklere uymaz. Belki bütün bu sayılanlar, yani coğrafî yapı, güneydeki Akdeniz iklimi ile daha kuzeydeki karasal özellikler gösteren soğuk iklim yüzünden oluşan ekonomik farklılık, Avrupa ile Asya arasında geçiş noktasında olması sebebiyle yaşanan yoğun hareketlilik, askerî seferlerin çokluğu, din ve mezhep farklılıkları, başka

bölgelerden gelen milletlerin bu bölgede hareketli bir yapı oluşturmaları gibi etkenlerin hepsi bu bölgenin etnik yapısını oluşturmuştur⁴.

Bugün Balkanlardaki milletlerden bahsedilirken “*Slav*” tabiri kullanılmaktadır. Ancak Slav adı verilen milletin dinî, millî ve kültürel bütünlüğünden bahsetmek mümkün değildir. Geçmişte olduğu gibi bugün de Bulgar, Sırp, Makedon, Hırvat dediğimiz Slav kökenli gruplar arasında ciddi farklar olduğu hemen görülebilir. Öyle ki, bugün ayrı milletler olarak kabul edilen Yunan, Macar, Romen, Sloven gibi milletlerin Slav olarak bilinen milletlerle arasındaki farklar da ancak o kadardır. Slavları birbirine bağlayan şey ırk, dil, kültür veya siyasî çıkardan ziyade Ortodoksluktur⁵. Özellikle Katolik baskılarına karşı Ortodoksluk, Balkan milletlerinin sıkı sıkıya sarıldıkları birleştirici bir unsurdur⁶.

Balkanların Slavlaşması kavimler göçü sebebiyle olmuştur. Göktürkler tarafından yerlerinden edilen Avarların güçlü bir kolu Karadeniz’in kuzeyinden geçerek Balkanlara gelip yerleşmiş ve Bizans’a rakip olmuştur. Daha önce Hunlar tarafından ezilen Alman kabileleri de Doğu Avrupa’dan uzaklaşarak Slav kabilelerini rahat bırakmışlardır. Bundan istifade eden Slavlar; doğu, batı ve güney olmak üzere üç yönde ilerlemeye başlamışlardır. Özellikle dağlık ve ormanlık bölgelerde atlıları çok zorlandığı için Avarlar, piyade olan Slavlardan istifade etmek istemişlerdir. Böylece Balkanlar, Avar-Slav ortak akınlarına maruz kalmıştır. Bizans’ın Perslerle süren savaşları sebebiyle Slavlar, hiç zorluk çekmeden Yunanistan’a kadar inebilmişlerdir. Hatta Avar-Slav orduları Selanik’i iki kez kuşatmıştır. Bizans’ın zor durumda olmasından istifade eden Slavlar, Balkanları ele geçirmiş; Doğu Slavları Bulgaristan ve Tuna havzalarına, Batı Slavları Orta Balkanlar ve Dalmaçya bölgelerine yerleşmişlerdir. Bizans İmparatoru

⁴ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 185.

⁵ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 184.

⁶ Nedim Gürsel, **Balkanlara Dönüş**, İstanbul 1995, s. 24.

Phokas (602–610) döneminde Balkanların Slavlaşması hemen hemen tamamlanmıştır⁷.

Balkanlarda herhangi bir bölgede birçok millet bir arada yaşayabilmektedir. Bu Balkanlar için son derece doğal bir durumdur. Yine de bu etnik çok kültürlülük, “*Balkanlık*” adını verdiğimiz ortak bir kültürün gelişmesine engel olmamıştır. Bu yüzden Balkanlarda yaşayan milletlerin asıl kökenlerini açıklayabilmek zordur. Balkan halkları arasında ortaya çıkan kimlik tanımlamalarında kullanılan ölçüt; dil, etnik köken ve ırk değil, daha çok dindir. Türkiye ve Yunanistan kendi millî kimliklerini geçmişten kendilerine kalan siyasî ve dinî mirasa göre belirlemeyi seçmişlerdir. “*Yunanlılık*” tanımlamasının genişlemesiyle başlangıçta birçok Sırp, Bulgar, Makedon, Ulah ve Slav, ana dillerini Yunanca ile değiştirmeye çalışmış; buna karşılık Türkiye, eski Osmanlı tebaası olan Müslümanları “*Türk*” olarak kabul etmiş ve onların özgürce Türkiye’ye gelip yerleşmelerine imkân tanımıştır. Bunlar arasında dil ve ırk olarak Boşnak, Hersekli ve Pomak olan, Türkçe konuşamayan, fakat Müslüman olan Slavlar da vardır. Balkanlar, iç içe geçmiş kültürel gelenekleri, inançları ve görenekleriyle karışık bir etnoloji müzesi görünümünü taşır⁸. Aralarındaki dinsel ve siyasal çekişmelere karşın, Balkan halkları bir kültür alışverişi içinde yoğrulmuşlardır. Balkan Yarımadası’na çeşitli yönlerden kolayca girilebilmesi, etnik yapının karışık olmasında önemli bir etken olmuştur. Kuzeybatıdaki ovalar Orta Avrupa’dan, kuzeydoğudaki Boğdan koridoru Ukrayna bozkırlarından ve İstanbul Boğazı da Anadolu’dan Balkanlara girişi sağlar. Ayrıca Akdeniz ve Adriyatik Denizi’ne bakan Yunanistan ve Dalmaçya kıyıları da Balkanlara girmeyi kolaylaştırır. Yüzyıllar boyunca bu

⁷ Osman Karatay, “Avar Hâkimiyeti ve Balkanların Slavlaşması”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 88–92.

⁸ Nedim Gürsel, **a.g.e.**, s. 33.

yollardan Balkanlara giren insanlar, Güney ve Orta Avrupa'nın yanı sıra Asya ve Yakınoğu'nun etnik ve kültürel etkilerini de bölgeye taşımışlardır⁹.

Balkanların tarihinde büyük bir yeri olan Osmanlılar zamanında, Balkan Yarımadası'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezî konumu, bu kritik coğrafi bölgeyi İngiltere, Rusya, Habsburg İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Almanya ve diğer büyüklü küçüklü birçok devletin çıkarlarının çakıştığı bir bölge durumuna getirmiştir. Bu durum ise sayısız müdahale, isyan ve savaşlara yol açmıştır.

1. Karadağ'ın Balkanlardaki Yeri

Karadağ, Balkan Yarımadası'nın kuzey batısında Adriyatik Denizi kıyısında, Kattora körfezi ile İşkodra gölü ve Drina Irmağı arasında yer almaktadır. Batısında Bosna-Hersek ve Hırvatistan, güneydoğusunda Arnavutluk, doğusunda Kosova, doğu ve kuzeyinde Sırbistan ile çevrilidir. Daha gelişmiş bir kesimi olan Adriyatik sahiliyle İşkodra (Shkoder) gölü civarında verimli bir ova dışında ülkenin çoğu, yüksek Dinar Alplerinin kapladığı ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış dağlık kısımlardan oluşur. Ziraata elverişli bölgeleri azdır. Mera ve ormanlık alanları bol olması nedeniyle hayvancılığa daha müsaittir. Bölge Sırp-Hırvat dilinde *Crna Gora*, Batı dillerinde de İtalyanca *Monte Nero*'nun (Monte: Dağ, Nero: Siyah) değışik bir şekli olan *Montenegro* adıyla anılır. Türkçe olan “*Karadağ*” ismi de bunların tercümesine dayanır. Resmî adı *Republika Crna Gora*'dır¹⁰. Karadağ, yüzyıllardır haşin ve savaşçı kavimlere mesken olmuş, bir dönem burada bağımsız bir devlet dahi kurulmuştur. Başlangıçta İşkodra Gölü'nün kuzeyinde dağlık bir bölgenin ismi olarak kullanılan Karadağ, Fatih Sultan Mehmed devrinde, Crnojeviç hanedanının Karadağ topraklarını genişletmesi üzerine, Osmanlı Devleti ile Venedik arasında bağımsız olarak kalan Yukarı

⁹ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 186.

¹⁰ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 221.

Zeta'nın yerine kullanılmıştır. Zeta'nın yerini Karadağ'ın almasında, başkentin Zabljak'tan Çetine'ye taşınmasının etkili olduğu kabul edilir¹¹.

2. Karadağlıların Özellikleri

Balkanlar, hiçbir zaman tek bir devletin hâkimiyeti altına tam olarak alınamamıştır. Balkanlarda büyük ölçüde hâkimiyet kuran Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu zamanlarında dahi, yarımadanın birçok bölgesi bağımsızlık iddiasında bulunabilmiştir. Bazı bölgelere özerk statü tanınmak zorunda kalınmış, kimi zaman da büyük isyanlarla uğraşmıştır.

Bir çeşit özerklik verilen ve iç işlerinde serbest bırakılan Karadağ da bu yerlerden birisidir. Balkanların sarp kayalarla kaplı ve Adriyatik Denizi kenarındaki ülkelerinden birisi olan Karadağ, gerek toplum yapısı ve gerekse sosyal yaşam açısından diğer komşu ülkelere oranla büyük farklılıklar göstermektedir. Ataerkil bir aile yapısı ve kabile tarzı yaşam biçimleriyle savaştı bir toplum olan Karadağlıların yüzyıllarca geleneklerini ve göreneklerini kesintisiz bir biçimde sürdürmelerinden başka, nüfusunun azlığına rağmen Osmanlı Devleti'ne karşı sürekli isyan hâlinde olmaları, onları farklı kılan özelliklerdendir¹².

“...Bu Karadağ hîn-i fethinden beri Devlet-i Aliye aleyhine serkeşlikle haddini aşmış ve her bâr tenkîl ve terbiyesi için savaşılmaktan hâli bulunulmamış ise de zâten ahâlîsinin hâlet-i vahşiyâne ve savlet-i ceng-cûyânelerinden fazla mahalleri gayet menî' ve seng-sitân ve topluca asker sevki hâric ez-îmkân olduğundan arastra vukû'bulan muhârebeleri

¹¹ Osman Karatay, “Ortaçağ'da Karadağ Tarihi”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 149–150.

¹² Uğur Özcan, “Yabancıların Gözüyle 19. Yüzyılda Karadağ Kadını”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Isparta Mayıs 2009, Sayı:19, s.26.

kazanmaları ve hususiyle ba'zı devletler tarafından gördükleri muâvenât kaziyeleri bütün bütün şımarmalarını mûcib olmuşdu..."¹³

Osmanlı hâkimiyetine alınmasından itibaren eşkıyalık, komşu köylere ve kasabalara saldırı gibi kısmen küçük sayılabilecek olayların yanı sıra; otoriteye başkaldırı, isyan ve komşu devletlere yardım gibi büyük olaylar yüzünden Osmanlı devlet yönetimini uzun süre meşgul etmişlerdir. Müslüman veya Hristiyan ayrımı gözetmeden her türlü zorbalığı yapmışlar, hatta kendi aralarında kan davaları yüzünden birbirleriyle de çatışmışlardır¹⁴.

Karadağ, Dalmaçya sahilleri ve Arnavutluk'ta olduğu gibi İllir ve Latinlerin yerleştiği bir yer olmuştur. Slav kabileleri bu bölgeye daha sonra yerleşmişlerdir. Bölgenin Slavlaşması sahil şeridinde yer alan Latin kentleri gibi, uzun bir süreçten sonra olmuştur. Bugünkü Karadağ ulusunun Slav kökenli olup olmadığı tartışmalıdır. Görünüş olarak alışılmış Slav tipinden farklıdır. Daha esmer olmaları sebebiyle Akdenizli bir ırka mensup gibi görünmektedirler. Bazı Karadağlı aileler Kuzey Arnavutluk'taki İllir-Arnavut kökenli kabileler ile akrabadırlar. Slavların ise bugünkü Doğu Almanya'dan geldiği inancı yaygındır. Ancak Slav kabileleri ile karışan yerli halk bugünkü Karadağ milletini oluşturmuştur¹⁵.

Karadağlılar ile ilgili bilgilerin genelde 19. yüzyılda anlatılan ve yazılanlardan ibaret olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise Karadağ'ın daha önceki yüzyıllarda çok fazla dikkat çekmemesi ve kapalı bir toplum olarak kendi içinde yaşaması, dışarıya açılmamasıdır. Dağlarla kaplı olmasına bağlı olarak ulaşım imkânlarının çok zor olduğu ve yabancı güçler açısından bölgenin fazla bir cazibesinin olmadığı göz önünde bulundurulursa bu ilgisizliğin nedenlerini anlayabilmek mümkün olacaktır. 19. yüzyılda

¹³ Ahmed Lûtfî Efendi, **Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi**, C. 6-7-8, İstanbul 1999, s. 1093-1094.

¹⁴ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 222.

¹⁵ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 142.

Karadağlıların Osmanlı Devleti'ne karşı giriştikleri isyanlarda yer yer galibiyetler elde etmeleri, bir anda uluslararası platformda dikkatlerin üzerlerine çevrilmesine yol açmıştır. Özellikle İngiltere, Avusturya, Fransa, Rusya ve hatta Amerika'dan gelen gezginler, araştırmacılar, coğrafyacılara ve maceracılar Karadağ'ı incelemeye başlamışlardır. Karadağ'ı karış karış gezerek bu gizemli toplumu dünyaya tanıtmaya çalışan batılılar, Karadağ'da gördükleri yaşadıkları ilginç olayları da okurlarıyla paylaşmışlardır.

Karadağ toplumu kabile tipi bir örgütlenmeye sahiptir. Kabileler ailelerden oluşmaktadır. Soya ve soy ağacına müthiş önem verilmektedir. Öyle ki soy ağaçları bir Karadağ evinin en önemli ve değerli odasında yani yatak odasında duvara asılırdı. Kabile tarzı yaşam biçimi görülen toplumlarda kan davası gerçeği de vardır. Nitekim Karadağ, kan davasının yaşandığı yerlerden birisidir. Aile ve kabile şerefine çok büyük önem taşıdığı Karadağ toplumunda ailenin şerefine temizleme ve kurtarma erkeğe verilmiştir. Eğer kan davası nedeniyle ailede hiçbir erkek kalmadıysa, o zaman kan davasını sürdürme işini kadın yapabilir¹⁶.

Karadağlı her erkek savaşçıdır. Savaştan veya kan davasından kaçan bir erkeğe çeşitli cezalar verilmiştir. Karadağ Prensi I. Danilo Petrovic (1852-1860) döneminde hazırlanan anayasada geleneksel öğeler taşıyan kanunlar da yer almıştır. Danilo kanunlarına göre savaştan kaçan ve korkaklık gösteren erkeğe kadın giysileri giydirilir ve böylelikle bir erkek yüreğine sahip olmadığı kanıtlanırdı. Ona kılıç yerine bir sopa verilir ve aynı şekilde ellerinde sopa olan kadınlar tarafından dövülürdü¹⁷. Karadağ kadını da savaşta tıpkı erkekler gibi savaşmakta ve savaşçı özelliğini kullanmaktadır. Ancak Karadağlı kadınlar ikinci sınıf vatandaş olarak görülmektedir. Bütün ev işlerini yaptıkları gibi, tarla, bağ-bahçe işleri de onların üzerinde olup, birincil görevleri çocuk doğurmak ve onları geleneksel

¹⁶ Uğur Özcan, **a.g.m.**, s. 32.

¹⁷ Uğur Özcan, **a.g.m.**, s. 27.

yöntemlere göre yetiştirmektedir. 1884 yılında Karadağ Çetine Sefâretine tayin olan Ahmet Cevad Paşa, yazmış olduğu Karadağ seyahatnamesinde Karadağ kadınlarıyla ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

*“Her Karadağ taburunda altmışar re’s nisa (kadın nefer) verilegelmektedir. Küçüklüklerinden beri bu hizmete alıştırıldıklarından bir erkekden ziyâde meşakk-ı seferiyeye (savaş zorluklarına) tahammül ederler”*¹⁸

Karadağ’da, her erkek çocuğu, “ağzında kurşun, dilinde barut” tadyıyla doğardı. Toplumdaki mücadele arzusu ve bunun topluma yansması nedeniyle erkek çocuklarının yattıkları beşiğe silah koyulurdu. Karadağ çocukları toplumdaki yönlendirme ve verilen eğitim nedeniyle küçük yaşlardan itibaren babalarının ünlü savaşçılık özellikleriyle yetiştiriliyor ve mücadeleye alışmaları için ellerine silahlar veriliyordu¹⁹. Karadağ’da savaşçı olarak doğan erkeklerin çalışması da çok onurlu bir davranış olarak görülmemiştir. Onların tek işi soylarını düşman saldırılarından korumaktır. Cevad Paşa, erkeklerin tamamen keyif içinde yaşadıklarını söyleyerek şöyle devam etmiştir:

*“Erkek tائفesi ise istirahat için yaratılmış olduklarından Çetine sokaklarında sabahtan akşama kadar kalın yabanî kirazdan mâmul çubuklarıyla geziniyorlar. Hatta prensin yanında bile bu çubuklarını uzatarak ve yolda gezerken ellerinde tutarak içmeleri âdetleridir.”*²⁰

Karadağ’da Hristiyanlık, en geç Bizans İmparatoru I. Basileus (867–886) zamanında yayılmıştır. Dolayısıyla Karadağlılar belki Bulgarlardan ve Makedonyalılardan daha önce Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Karadağlılar Hristiyanlığı Latinlerden almış ve burası Sırp işgâline düşünce de

¹⁸ Mehmet Mercan, “Sadrazam Ahmed Cevad Paşanın Seyahatnamesi”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, TDAV, Sayı: 102, İstanbul Haziran 1996, s. 157–159.

¹⁹ Uğur Özcan, **a.g.m.**, s.32.

²⁰ Mehmet Mercan, **a.g.m.**, s. 158-159.

Ortodoksluk yayılmaya başlamış ve zamanla bölgeye bu mezhep hâkim olmuştur²¹. Karadağlılar, Sırpcanın yakın bir lehçesini konuşurlar. Sırplarla ve çoğunlukla Rusya ile hemen her zaman ortak hareket etmişlerdir.

B. Karadağ Tarihi

1. Osmanlı Hâkimiyetinden Önce Karadağ

Karadağ'ın en eski ahalisini İllirya kabileleri teşkil etmektedir. İllirya, Sava'nın güneyinde kalan eski Yugoslavya bölgesini ve Arnavutluk'u, kısaca Balkanların batısı diyebileceğimiz bölgeyi kapsamaktadır. Bölgenin dağlık olan coğrafî yapısının da etkisiyle burada bulunan kabileler dağınık halde kalmışlar ve bir krallık kurmakta zorlanmışlardır²². Yine de M.Ö. 3. yüzyılda, Roma'nın Balkanları fethetme giriştiği dönemde bu bölgede güçlü sayılabilecek bir İllir devleti vardır. Ancak bu devlet güçlü bir merkezietten yoksundur. İllir devleti, Roma ile iyi ilişkiler kurmuş, Roma da bu durumdan faydalanarak Yunanistan'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Ancak İllir devletinin bazı Yunan şehirlerine baskı yapması ve Roma aleyhinde Makedonya krallığı ile işbirliğine gitmesi Roma'nın bu bölgeyi işgâl etmesine sebep olmuştur²³. Romalılar, M.Ö. 168'de bütün bölgeyi ele geçirmeyi başarmışlardır. Ancak bu durum, Karadağ bölgesinde yaşayan İllir kabilelerinin tam olarak hâkimiyet altına alınması anlamına gelmemiştir. Romalılara karşı sık sık ayaklanan kabileler, Roma ordularına zor zamanlar yaşatmışlardır. M.Ö. 9-6 yılları arasında Hersek merkezli başlayan Veton isyanının bastırılmasından sonra Roma, bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır²⁴.

²¹ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 142.

²² Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 221.

²³ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 140.

²⁴ M. Çetin Varlık, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 10, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, s. 134-135.

Eski kaynaklar, bu dönemde Karadağ'da Ardiye, Plepey, Enheley, Labea, Doklea, Avtaria ve Priust gibi kabilelerin yaşadığını kaydetmektedirler. Karadağ'ın orta bölgelerinde, bugünkü Podgorica şehri civarında yaşayan ve burada bir şehir kuran Dokleaların isimlerinden hareketle Eskiçağ ve Ortaçağ'da bölgenin ismi Dokleya (Doclea, Duklja) olarak anılmıştır²⁵.

Roma hâkimiyeti döneminde Karadağ'ın sahil kesimindeki Yunan yerleşimlerinin yerini Latinler almaya başlamıştır. İç bölgelerdeki İllir kabileleri kimliklerini bir ölçüde korumayı başarmışlardır. Sahildeki Latin yerleşmesinin daha sonraki yüzyıllarda, dinî bakımdan büyük bir etkisi olmuştur. Roma'nın, Hristiyanlığı resmî din olarak kabul etmesinden sonra bu bölge hızla Hristiyanlaşmıştır. Ancak, Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395'te ikiye ayrılmasından itibaren Karadağ bölgesi, Doğu Roma sınırları içinde kalmıştır. Roma İmparatorluğu ile birlikte Hristiyanlık dini de ikiye ayrılmış, Doğu Roma hızla Ortodokslaşırken batıda Katolik mezhebi kabul edilmiştir. Roma'nın dolayısıyla Hristiyanlığın bölünmesi ile bu iki mezhebin kesişme noktası Karadağ, Hersek ve Bosna üzerinde olmuştur. Bu durum, ortaçağdan itibaren günümüze kadar devam eden bir etki yaratmış; Balkanları etnik, kültürel ve dinî bakımdan Avrupa'dan tamamen ayırmıştır. Daha sonra Avarların yönlendirmesi ile buralara yerleşmeye başlayan Slav kabileleri de Ortodoksluğu benimsemişler ve bu ayrıma, bir bakıma destek olmuşlardır²⁶. 7. yüzyılda, İmparator Herakleios zamanında Sırp'lar da oraya yerleştirilmişlerdir²⁷. 6. ve 7. yüzyıllarda Slavların bölgeye gelmesinden sonra kısmen Katolikleştirilmiş olan eski Balkan halkları, göçebelik ve Balkan ailesi diye adlandırılan ataerkil aile yapısı tarafından karakterize

²⁵ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 141.

Podgorica'nın yaklaşık 3 kilometre dışında Doclea isimli antik şehrin kalıntıları vardır. Roma imparatorluğu ve öncesi dönemden kalmıştır. Sonraki yüzyıllarda "Dioclea" olan şehir ismi i harfinin kullanım esnasında düşmesi ile "Doclea" olmuştur. Sonraki dönemlerin Slav dillerinde ise "Duklja" olarak geçmiştir.

²⁶ M. Çetin Varlık, **a.g.m.**, s. 136; Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 141.

²⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. VI, Ankara 1988, s. 64.

edilen kendi otonom yaşam tarzlarını sürdürebildikleri dağlara çekilmişlerdir. Ovada, zamanla harabe durumundaki Roma'nın bölge başşehri olan ve Hristiyan Güney Slav Prenslığı Duklja'ya adını veren Docleia'da yeni bir politik oluşum ortaya çıkmıştır.

Tüm Sırp bölgelerini hâkimiyeti altına alan Bulgar Çarı Simeon zamanında Bulgar orduları, Karadağ'ın iç bölgelerine de girmişlerdir. Ancak buradaki egemenlikleri kısa olmuştur. 971 yılında Bulgar Devleti'nin ortadan kalkmasıyla birlikte Bizans, Balkanlarda ve Karadağ'da hâkimiyet sağlamıştır. Ülke, 1018–1043 yılları arasında Stefan Vojislav tarafından yönetilmiştir. Balkanlar'da isyanların sürmesi ve Bizans'ın zor durumda bulunması sebebiyle bu knez, bağımsız bir Karadağ Devleti kurmak istemiştir. İlk denemesinde başarısız olarak esir düşmüş ve İstanbul'a götürülmüştür. Ancak buradan kurtularak 1034 yılında yeni bir isyan başlatmış ve 1041 yılında bağımsızlığını ilân etmiştir. Ancak Hersek, Sırbistan ve Bosna güçlerinin yardımını alan Bizans buraya saldırmış ve 1042–1043 yıllarında Karadağ'da yapılan savaşlarda bu müttefik güçler yenilmiştir. Zor durumda bulunan Bizans da Karadağ'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. Bundan hareketle Bizans'ın, bağımsızlığını tanıdığı ilk güney Slav devletinin Duklja olduğu kabul edilmektedir. Bu tarihten sonra Duklja ismi, yerini, ovanın ortasından geçen ana nehirden alan Zeta'ya bırakmıştır. Burası, Arnavutluk sahilindeki Draç merkezli Lyeş, Ulçin, Bar ve Kotor gibi sahil kentlerinden oluşmuştur. Prenslük, 1077'de bir krallık haline gelmiştir. Bosna ve Sırbistan'ın merkez bölgesi olan Raska'yı da içine alan Zeta'nın sınırları bir asır öncesine göre birkaç kat daha geniştir. Bu sıralarda dinî alanda Roma Katolikliğinin etkisi yayılmıştır²⁸.

Vosijlav'dan sonra Karadağ'ın başına geçen Mihailo, Bizans'la iyi geçinmeye çalışmış, sınırlarını hızla genişleterek tüm Hersek, Sancak ve Kosova ile birlikte Arnavutluk'un kuzeyini ve Bosna ile Sırbistan'ın büyük

²⁸ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 222.

bir kısmını hâkimiyeti altına almıştır. 1077’de Papa Gregorius, Zeta Prensi Mihailo’ya krallık beratı göndermiş ve onu “*Slavların Kralı Mihail*” olarak tanımıştır. Böylece Mihailo (1046-1081) ve onun oğlu Bodin (1081-1101) zamanlarında Zeta devleti gücünün doruğuna çıkmıştır²⁹.

Bodin’den sonra Karadağ, yeteneksiz yöneticilerin eline düşmüştür. Çıkan taht kavgaları yüzünden devlet, zayıflamaya başlamış ve eski ihtişamını kaybetmiştir. Bodin’in öldüğü yıl olan 1101’de Hırvatistan, Dalmaçya’daki kentlerle birlikte Macaristan’a katılmıştır. Bu yıllarda tüm Balkanlar, Bizans ve Macaristan arasında paylaşılmak üzeredir. Ancak Sırp Krallığı güçlenmeye başlamış ve bölgede söz sahibi olmuştur. Mihailo ve Bodin zamanında Karadağ devleti Sırlara yönetici atarken, artık Ras³⁰’taki Sırp Knezleri Karadağ’ın iç işlerine karışmaya başlamışlardır. Karadağlı yöneticiler arasında işbirlikçiler bulan Sırp Knezi Stephan Nemanja, 1186–1189 yılları arasında burayı kendi devletine katmıştır. Bu istilâ sırasında Karadağ halkı zorla Ortodoksluğa döndürülmüş, Bogomiller³¹ yok edilmiş ve Yunanlılar ülkeden kovulmuştur. Sırp idaresi yerleştikten sonra Nemanja’nın oğlu Vukan, Karadağ kralı olmuştur. Ancak yerel halkın Ortodoks mezhebini kabul etmekte zorlandığını ve eski mezheplerinde ısrar ettiklerini görünce kendisi de Katolik olmuş ve Papa’nın da onayını alarak 1119 yılında Bar’daki başpiskoposluğu ihya etmiştir. Yine bir Katolik olan Kraliçe Jelena (1276–1309) zamanında Karadağ, özerkliğin en üst seviyesine çıkmış ve ülkede pek çok manastır yapılmıştır. Crna Gora (Montenegro-Karadağ) kelimesi ilk onun zamanında kullanılmıştır.

²⁹ Osman Karatay, *Ortaçağ’da Karadağ...*, s. 143.

³⁰ Bugün Sancak’ın başkenti olan Yeni Pazar’ın 25 km. kuzeyindeki bir kasaba.

³¹ Hristiyanlığın bir mezhebi olan Bogomiller, “Baba-Oğul-Kutsal Ruh” üçlemesini kabul etmezlerdi. Hz. İsa’nın bir peygamber ve insan olduğuna, Tanrı’nın oğlu olmadığına inanırlardı. Bu yüzden, Ortodokslar ile Katolikler tarafından dinsiz olarak kabul edilmişler ve katliama tâbi tutmuşlardır. Bölgede Müslümanlığın yayılmasıyla, Bogomillerin büyük bir kısmı Müslüman olmuştur.

Bu dönemde Karadağ, Sırp krallarının yetişme merkezi olmuştur. Burada yönetici olan ve babaları adına Karadağ'ı yöneten prensler, daha sonra Sırbistan'a giderek kral olmuşlardır. Daha sonra Çar sanını alan Sırp Kralı Duşan da veliahtlık zamanında 1321–1331 yılları arasında Karadağ'ı yönetmiştir³².

Nemanja hanedanı zamanında Balkanlardaki siyâsî durum tamamen değişmiştir. 1189'da Bulgarlar, bir Kıpçak Türkü olan Asen'in önderliğinde İkinci Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır. 1204 yılında ise İstanbul, yarım yüzyıl sürecek olan Latin-Haçlı işgâline uğramış ve Bizans Devleti oldukça zayıflamıştır. Macarların da daha çok Bosna ile uğraşmaları sayesinde Sırp'lar rahat etmişlerdir. Diğer yandan Bizans'ın Adriyatik kıyısındaki en önemli iki kenti Dubrovnik ve Draç, Venedikliler'in eline geçmiştir³³.

Teselya'ya kadar uzanan Sırp Kralı Duşan'ın büyük devleti, onun 1335'te ölümünden sonra taht kavgaları sebebiyle dağılmaya başlamış, topraklarının önemli bir kısmını ve Karadağ'ın kuzeyini güçlenen Bosna Krallığı'na kaptırmıştır. Sırbistan'daki taht kavgaları Karadağ'daki yerli beylerin daha bağımsız hareket etmelerine sebep olmuştur. Özerkliğe sahip olan Karadağ, önceleri İşkodra'nın kuzeyindeki bir köyün yöneticisi olan Balsa ve ailesi etrafında bağımsızlığa kavuşmuştur. Balsa, önce İşkodra Gölü civarında hâkimiyetini genişletmiş, daha sonra da sahil kentlerine el atmıştır. 1360 yılında tahtta oturmasıyla birlikte ikinci Karadağ devleti kurulmuştur. Ondan sonra tahtta, sırasıyla oğulları I. Dujurdj (1362–1378) ve II. Balsa (1378–1285) geçmiştir³⁴.

I. Djurdj zamanında Karadağ oldukça genişlemiş ve Prizren şehri alınmıştır. Ayrıca I. Djurdj, Bosna, Sırbistan ve Macaristan'la birlikte

³² Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 222.

³³ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 145.

³⁴ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 222.

Hersek'e saldırmış ve galip gelmiştir. Bu savaştan sonra Hersek'in güneyindeki şehirler Karadağ hâkimiyetine girmiştir.

II. Balsa zamanında Karadağ iç bütünlüğünü koruyamamıştır. Ülkesindeki derebeylerine söz geçiremeyen Balsa, Arnavut topraklarını almak için sefere çıkmıştır. Dört kez Draç üzerine yürüyen Karadağlılar, sonunda Draç Hâkimi Karlo Topi'yi yenerek burayı ele geçirmişlerdir. Ancak Karlo Topi'nin, Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi ile birlikte Karadağlılar, Hayrettin Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı ordusu ile karşılaşmışlardır. Berat yakınlarında 1385'te yapılan savaşta Karadağ güçleri ağır bir yenilgiye uğramış ve Balsa öldürülmüştür.

Balsa'nın yerine geçen yeğeni II. Djurdj (1385-1403), özellikle Venedik'in müdahaleleri yüzünden derebeyleri üzerindeki etkisini tamamen kaybetmiştir. Niksic gibi birçok önemli bölge, Venedik hâkimiyetine girmiştir. Kuzey Arnavutluk'taki Arnavut derebeyleri de onun aleyhinde faaliyetlere başlamışlardır. Bu zor şartlar altında egemenliğini korumak isteyen II. Djurdj, Sırbistan'la yakınlaşmış ve Bosna ile iyi geçinmiştir. 1389 yılında Bosna Kralı Tvrtko ve Sırp Kralı Lazar ile birlikte Kosova'da Türklerle savaşmış ancak Kosova'daki kesin Türk üstünlüğü karşısında, Venedik ve Osmanlı devletleri arasında iki ateş arasında kalmıştır. İki devlet arasında diplomatik faaliyetler yürütmeye başlamış ve İşkodra'yı iki devlete de sunmuştur. Bu şehir için savaşan Osmanlı Devleti ve Venedik, birbirlerine karşı üstünlük sağlayamayınca İşkodra'yı tarafsız kalan Djurdj'a terk etmişlerdir. II. Djurdj, Macarlar ile Venedikliler arasındaki savaşta da aynı siyaseti takip etmiş ve galip gelen Macarlar, Aşağı Dalmaçya'daki iki adayı Karadağlılara terk etmişlerdir³⁵.

Ancak onun bu siyaseti, İşkodra'da Türk hâkimiyetinin yerleşmesini ve Türklere vergi verilmesini engelleyememiş, önemli sahil kentleri de

³⁵ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 222.

Venediklilerin elinde kalmıştır. 1396 yılındaki Niğbolu fethinden sonra Türklerin Balkanlardaki konumu daha da güçlenmiş, mağlup olan Macaristan içte de zayıflamış ve Karadağ'la birlikte diğer küçük Balkan devletleri Osmanlı Devleti ile karşı karşıya kalmışlardır³⁶.

2. Karadağ'ın Osmanlı Hâkimiyetine Girişi

14. yüzyıl ortalarında Müslüman Türklerin Çimpe Kalesi'ni alarak Rumeli'ye geçişi Balkanlar'ın tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturur. Osmanlılar, Balkan Yarımadası'na ayak bastıklarında bölgede, kendilerine karşı gelebilecek ne güçlü bir siyasî birlik ne de güçlü bir devlet bulunmaktaydı. O dönemde Balkanlar'ın en güçlü devleti olan Sırp İmparatorluğu bile Osmanlıların askerî gücüne dayanamayarak 15. yüzyıl ortalarında yıkılmıştır.

Osmanlı Türklerinin, Trakya'ya ayak bastıktan sonra, 1361'de Edirne'yi ve 1363'te de Filibe'yi alarak bölgede ilerlemeye başlaması, aralarında çeşitli dinî, siyasî, askerî vb. sorunlar olan Balkan halklarının, bu sorunlarını bir kenara bırakıp, yaklaşan "*Türk tehlikesine*" karşı birleşerek savunma ve saldırılar yapmalarına sebep olmuştur. Bu seferlere, Balkan devletleri dışında zaman zaman bölgenin hâmilîği rolünü üstlenen Macar Krallığı doğrudan; İngiltere, Fransa, Almanya, İspanya, İtalya, Lehistan ve İskoçya gibi çeşitli Avrupa ülkeleri de bir miktar asker göndererek dolaylı yönden iştirak etmişlerdir. Haçlı Orduları ile Osmanlılar arasında 14. yüzyıl ortalarında Sırpsındığı Savaşı (1364) ile başlayan çatışmalar; I. Kosova Savaşı (1389), Niğbolu Savaşı (1396), Varna Savaşı (1444) ve son olarak da II. Kosova Savaşı (1448) ile 15. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. II. Kosova Savaşı'nın kaybedilmesi, Balkan uluslarının Türklere karşı direnişini kesin olarak sona erdirmiştir. Bölge, bu savaştan 17. yüzyıl sonlarındaki II. Viyana Kuşatması'na kadar, diğer dönemlere oranla göreceli de olsa sakin ve

³⁶ Osman Karatay, *Ortaçağ'da Karadağ...*, s. 146.

huzurlu bir dönem geçirmiştir. Bunda, o dönemki Osmanlı yöneticilerinin bölgeden yalnızca bir miktar vergi almayı yeterli görmesi ve halkın gelenek, görenek, inanç ve ibadet olarak ifade edebileceğimiz yaşam tarzına karışmaması önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, bundan önceki yerel yöneticilerin baskı, zulüm, adaletsizlik ve ağır vergileri altında ezilen bölge halkının Osmanlıların buraya getirdiği barış, huzur, adalet ile oluşturdukları hoşgörü ortamını beğenmeleri ve benimsemeleri, merkezî bir idare olmasından dolayı ticaret, zanaat, madencilik, tarım ve hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlerin gelişmesi, yarımada 15. yüzyıl ortalarından başlayıp 16. yüzyıl sonlarına kadar devam eden bir huzur ortamının var olmasına sebep olmuştur. Nitekim Balkan tarihçisi Konstantin Jirecek bu durumu; “*Osmanlı imparatorluk rejiminde, küçük Balkan devletleri arasındaki sınırlar kalkmış, dolaşım ve ticaret kolaylaşmıştır.*”³⁷ diyerek onaylamaktadır. Hatta 18. ve 19. yüzyıllarda bile bölgede savaşın yaşanmadığı yerlerde bir huzur ortamı olmuştur. 1793’te Rus elçilik heyetine iştirak eden Struve, Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşlarından etkilenmemiş olan yerler için şöyle yazmıştır: “*Öteki vilâyetler halkı gibi daimî sûrette dehşet ve harabiye maruz kalmamış olan buraların köylüsü huzur içinde tarlasını ekiyor, fena olmasına rağmen kulübesinden memnun bir hayat geçiriyor, barışın nimetlerinden faydalıyor, dost da olsa düşman da olsa aynı derecede korkunç olan bir ordu için değil, fakat kendisi için yetişecek ekinleri güler yüzle seyrediyor.*”³⁸

1402 yılında bir Türk akıncı birliği ve Türklerin yanında yer alan Sırp Prensi Djuradj Brankoviç’in kuvvetleri, Kosova’da Gracanica yakınlarında Karadağ Kralı II. Djuradj ile diğer bir Sırp Prensi Stefan Lazareviç’in güçleriyle karşılaşmıştır. Karadağ kuvvetleri bu savaşta galip gelmişler, ancak Karadağ Kralı II. Djuradj, aldığı yaraların etkisiyle

³⁷ Mehmet İnbaşı, “Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 296.

³⁸ Nicolae Jorga, **Osmanlı Tarihi (1774–1912)**, C. V, Çeviren: Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1948, s. 103–104.

ölmüştür. Yerine 17 yaşındaki oğlu III. Balsa (1403–1428) geçmiştir. Yeni Kral çok genç olduğu için yönetim, onun annesi, aynı zamanda Stefan Lazareviç'in kız kardeşi olan Jelena'nın elinde kalmıştır. Annesinin etkisiyle III. Balsa, Ortodoksluğu devletin resmî dini yapmıştır³⁹.

Birçok sahil kentinin ve özellikle İşkodra'nın Venediklilerin elinde olması Karadağ'ı hep rahatsız etmiştir. Karadağ'ın 1405 yılında bu bölgede çıkan isyana destek vermesi, yıllarca sürecektir olan Karadağ-Venedik savaşlarını başlatmıştır. Bu esnada Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid, 1402 yılında Ankara savaşında Timur'a yenilmiş ve Osmanlı Devleti, Çelebi Sultan Mehmed'in tek başına hükümdar olmasına kadar sürecektir olan bir fetret devri yaşamaya başlamıştır. Taht kavgaları ve içteki karışıklıklar Osmanlı Devleti'ni Balkanlarda zor duruma sokmuştur. Fakat Sırp Despotluğu'nun, Venedik'le olan savaşlarda akrabası olan Karadağ hanedanına yardım etmesi ve özellikle Balkan halklarının, Türk idaresinden memnun olması, Osmanlı Devleti'nin fetret devrinde Balkanlardaki topraklarını kaybetmemesini ve ele geçirdiği yerlerde kalabilmesini sağlamıştır. Bu da Balkanlar için bir dönüm noktası teşkil etmiştir⁴⁰.

Karadağ-Venedik savaşının ilk yıllarında Venedik, İşkodra Gölü etrafındaki hâkimiyetini pekiştirdiği için Ulçin, Bar ve Buda'yı ele geçirmiştir. Bunun üzerine iç bölgelere çekilen III. Balsa, Venedik'in Balkanlara hâkim olmasını istemeyen Türklerin de yardımıyla mücadelesine devam etmiştir. III. Balsa, bazı başarılar elde etmiş ve bunun etkisiyle de Venedik, barış yapılmasını kabul etmiş ve yapılan barış ile ilgili olarak Osmanlı Sultanı'nı da bilgilendirmiştir. Ancak yapılan barış uzun süreli olmamış, iki taraf da barış şartlarına uymamıştır. Bu arada III. Balsa'nın annesi Jelena'nın Hersek hâkimi Hraniç ile evlenmesi, Bosna'yı Karadağ'ın yeni müttefiki ve koruyucusu yapmıştır. III. Balsa, Bosna, Sırp ve Türklerin

³⁹ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 147-148.

⁴⁰ Stefanos YERASİMOS, **Milliyetler ve Sınırlar**, Çeviren: Şirin Tekeli, İstanbul 1995, s. 103.

de yardımıyla Venediklilere karşı başarılı savaşlar yapmış ve üstünlüğünü kanıtlayarak Bar'ı ele geçirmiştir. Zor durumda kalan Venedik, 1412 yılında Karadağ ile barış yapmak mecburiyetinde kalmış ve aldığı arazileri geri vermiştir⁴¹.

Venedik'in 1419 yılında Macaristan ve Osmanlı Devleti ile savaşta olmasını fırsat bilen III. Balsa, Venedik hâkimiyetindeki kentlere saldırmış, İşkodra'yı kuşatmış, ancak uzun süren bir kuşatma ile burayı alamayınca geri çekilmiştir. Macaristan ve Osmanlı Devleti ile ateşkes imzalanır imzalanmaz Venedik, Karadağ üzerine yürümüş ve Karadağ güçlerini yenmiştir. III. Balsa, bunun üzerine yardım istemek için Belgrad'a gitmiş ve bir daha da Karadağ'a dönmemiştir. 1421'de ölmeden kısa bir süre önce de ülkesinin idaresini Sırp Kralı Stephan Lazareviç'e bırakmış ve böylece Balsiç hanedanı son bulmuştur⁴². Bu durumu fırsat bilen Venedik saldırıya geçmiş ve Drivast, Ulçin ve Bar'ı ele geçirmiştir. Bir müddet sonra harekete geçen Stephan Lazareviç, Drivast ve Bar'ı Venediklilerden geri almayı başarmış ve hatta 1423 yılında Budva'yı da almıştır. Fakat 1427 yılında Stefan Lazareviç'in ölümüyle birlikte Karadağ ve Sırbistan'da iç karışıklıklar çoğalmış, artan Türk ve Venedik baskısıyla birlikte iki despotluk da zor duruma düşmüştür. Ülke yönetiminde söz sahibi olmak isteyen yerel kabile yöneticileri, Balsiç hanedanının son bulmasından sonra, 1421-1446 yılları arasında hem Sırbistan, hem de Osmanlı ve Venedik devletleri arasında ayakta kalma ve çıkar sağlama mücadelesi vermişlerdir. Bunlar arasında öne çıkan Stefan Crnojeviç, ülke yönetimini ele almaya çalışmıştır⁴³.

Sırbistan adına Karadağ'ı yöneten Djuradj'ın zayıf kalması üzerine, Bosna Krallığı'na bağlı olan ve Türklere de bağlılık arz etmiş bulunan Hersek Hâkimi Stefan Kosaca, Karadağ ülkesinin önemli kısımlarını ele

⁴¹ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 222.

⁴² Yaşar Yücel, Ali Sevim, **Türkiye Tarihi**, C. IV, Ankara 1992, s. 315.

⁴³ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 223.

geçirmiştir. Durumdan yararlanan Venedikliler de Karadağ'dan birçok toprak işgâl etmişlerdir. 1441'de Djurdj, Türklerden korkup Macaristan'a sığınınca Karadağ, tamamen korumasız kalmıştır. Bunu fırsat bilen Kosaca, Karadağ'ın merkezi olan Yukarı Zeta bölgesini ele geçirmiş ve bununla da yetinmeyerek Venedik'in elinde olan sahil şehirlerini de almaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır⁴⁴. Yine de Karadağ'ın tamamına yakını Bosna yönetimine girmiştir. 1442'de Bar'ın Boşnaklar tarafından alınması ve Kosaca'dan korkan Budva şehrinin Venediklilere teslim olmasıyla, Sırp Despotluğu'nun Karadağ'da hemen hemen hiç toprağı kalmamıştır. Venedik, bu sırada Kojcin Crnojeviç'i belli bir maaşla Zeta bölgesi dükü olarak atamıştır. 1443'te Boşnaklara karşı Karadağ'a yardım eden İşkodra Knezi, Bar'ı geri almış, Kral II. Tvrtko'nun ölmesi üzerine de Kosaca, Bosna'ya geri dönerek taht kavgalarına karışmıştır. 1444'te Osmanlı Devleti ile Macaristan arasındaki antlaşmayla Sırp Despotluğu yeniden kurulmuş, böylece Karadağ, nispeten de olsa rahatlamıştır. Yeniden kurulan Sırp despotluğunun komutanı Altoman, Karadağ'a gelerek Sırbistan'a ait olan arazileri geri almak istemiş, ancak bu sefer Karadağlılar, buna karşı gelerek Venedik'in atadığı Kojcin'in kardeşi Stefanica'nın önderliğinde Sırlara karşı direnişe geçmişler ve zafer kazanmışlardır⁴⁵.

Fatih Sultan Mehmed'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesiyle birlikte, Karadağ'da ve diğer Balkan ülkelerinde yaklaşan Türk tehlikesi hissedilmeye başlanmıştır. Bunu Hersek Hâkimi Stefan Kosaca ve Arnavut isyancı İskender Bey daha çok hissetmişler, ancak bir şey yapamamışlardır. İstanbul'un fethinden sonra 1454 yılında Osmanlı Devleti, Sırp Despotluğu'nun topraklarını işgâle başlamıştır. Türklerle Venedikliler arasında kalan Sırp Komutan Miloş, Karadağ için stratejik öneme sahip olan Medun kalesini Türklere bırakmış ve böylece Türkler Karadağ'a adım atmışlardır. Karadağlılar, Türklere karşı Hersekliler, Arnavut isyancılar ve

⁴⁴ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 148.

⁴⁵ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 148.

Venediklilerin yardımıyla direnişe geçmişlerdir. Önce 1459 yılında Sırbistan'ın ve daha sonra 1463 yılında Bosna'nın tamamen Türk idaresine geçmesiyle bu direniş önem kazanmıştır⁴⁶.

Stefanica'dan sonra Karadağ tahtına oğlu İvan (1465–1490) geçmiştir. İvan, Venediklilere saldırmış ve onları ülkesinden atmak istemiş, ancak Türk tehlikesi nedeniyle Venediklilerle barış yapmak zorunda kalmıştır. Osmanlı-Venedik savaşları sırasında Türklere karşı Venedik'in yanında yer almıştır. Ancak Türklere haraç vermek ve Osmanlı Sultanı'nın idaresini tanımak zorunda kalmıştır. 1470'li yıllarda Osmanlı Devleti, Arnavutluk ve Karadağ'daki Venedik arazilerini ele geçirmeye başlamıştır. Bu arada Karadağ'ın başkenti Zabljak Türk idaresine girince İvan, daha kuzeye çekilmiştir. Burada Dolac (bugünkü Çetine) kentini kurarak kendine başkent yapmıştır. Venedik ile Osmanlı Devleti'nin barış yapmasıyla yalnız kalan Karadağ, Türklere yenilmiş ve İvan, 1478 yılında ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. İtalya'ya giden İvan, Türklere karşı faaliyetlerini burada sürdürmüş, ancak bunun bir faydası olmamıştır⁴⁷.

Fatih Sultan Mehmed'in ölümü, Karadağ'da ve Arnavutluk'ta rahatlamaya sebep olmuştur. Bu rahatlamanın en önemli nedeni, Osmanlı Sultanı II. Bayezid'in Cem hadisesi ile uğraşması ve Osmanlı akınlarının yavaşlamasıdır. Bunu fırsat bilen İvan, Arnavutluk'taki İskender Bey'in oğlu Dukagjin'in de yardımıyla ülkesine tekrar hâkim olmuştur. 1482 yılında yapılan anlaşma ile II. Bayezid, İvan'ı Karadağ hâkimi olarak tanımış; İvan da Osmanlı egemenliğini tanımayı ve haraç vermeyi kabul etmiştir. Bu dönemde Karadağ-Osmanlı ilişkileri genellikle barışçıl olmuş ve hatta 1490 yılında Karadağ ile Venedik savaşmaya başlayınca Sultan Bayezid araya girerek barışın yapılmasını sağlamıştır. Barış ortamından istifade eden İvan, ülkesinde Ortodoks mezhebini iyice yerleştirmiş, birçok manastır ve kilise

⁴⁶ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 148-149.

⁴⁷ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 223.

yaptırmiş, eğitime önem vermiştir. Balkanlarda ilk olarak Venedik'ten bir matbaa getirilmiş ve 1493'ten itibaren Karadağ'da kitap basılmaya başlanmıştır⁴⁸.

İvan'ın kendi yerine büyük oğlu Djuradj'ı veliaht yapması, diğer küçük oğlu Stanisa'yı kızdırmıştır. İstanbul'a giden ve Müslüman olan Stanisa, İskender Bey adını alarak İşkodra beyliğine getirilmiştir. Bu sırada diğer kardeşleri Djuradj ve Stephan, Karadağ için savaşa devam etmişlerdir. Djuradj, Fransızların destekleyeceğine inanarak Türklere karşı isyan etmiş, ancak Osmanlı güçleri karşısında yenilmiştir. Djuradj, 1496 yılında Venedik'e sığınmış ve Osmanlı Devleti tarafından onun yerine kardeşi Stephan atanmıştır. 1498 yılında ise Karadağ, tamamen Osmanlı hâkimiyetine alınmış ve İstanbul'dan yönetilmeye başlamıştır. Böylece Crnojevic hanedanı son bulmuş ve Karadağ'da Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır⁴⁹.

Osmanlı idaresine alınan Karadağ, padişah hassı durumuna getirilmiş ve hâne başına bir altın (filori) olarak tespit edilen vergileri doğrudan doğruya hazinece tahsil edilmeye başlanmıştır. Vergilerin topluca alınması, Venedik veya asilerle olan çatışmalarda askerî yardım istenmesi, tuz madenlerinde bir miktar insan gücünden faydalanılması ve Podgorica kadısının ara sıra müdahale etmesi gibi hususlar dışında Osmanlı idarecileri, mahallî işlere ve halkın yaşayış tarzına fazlaca müdahale etmemişlerdir⁵⁰. Karadağlılar, Venediklilere karşı olan mücadelelerde ve bölgedeki isyan olaylarında Osmanlılara yardımcı olmuşlardır. Bu durum 1683'teki II. Viyana bozgununa kadar sürmüştür. Karadağlılar, savaş sırasında 1688'de

⁴⁸ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 149-150.

⁴⁹ Osman Karatay, **Ortaçağ'da Karadağ...**, s. 150.

⁵⁰ Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, s. 314.

Venedik'in himayesi altına girmişlerdir. 1692'de Osmanlı kuvvetleri Çetine'yi tahrip etmiş, Şehir 1704'te yeniden imar edilmiştir⁵¹.

Başlangıçta bazı araziler İskender Bey ve Ortodoks kilisesinin mülkiyetinde olmakla birlikte sonraları sadece Kilise arazileri önem kazanmıştır. Karadağ, Osmanlı öncesi sosyo-politik yapılarla bağlantısı az olan ya da hiç olmayan göçebe kabilelerin oluşturduğu gevşek bir konfederasyondur. Gerçekte bu nevi bir yaşam tarzının ortaya çıkışı temelde sınırdaki dar arazi şeridinin özel şartlarına bağlı bir durumdur. Çetine Ortodoks piskoposu (Çetine Vladikası) tedricen en yüksek otorite haline gelmiş ve ailesi de hâkim hanedan olmuştur. Eski Zeta'nın önemli bir kısmı İşkodra, Dukagjin, Prizren, Vucitrin ve Hersek gibi diğer sancaklar arasında bölünmüş ve düzenli bir şekilde yönetilmiştir.

Osmanlı Devleti, Karadağ'ı tam olarak hâkimiyetine almamış, Karadağ'a bir nevi özerklik statüsü vermiş ve maktu bir vergi karşılığında Karadağ'ı iç idaresinde serbest bırakmıştır. Bu durum Karadağ'ın 1878 yılında Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanmasına kadar devam etmiştir. Karadağlılar, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girişinden itibaren çok sayıda isyan (örneğin; 1711, 1712, 1714 vs.) çıkartmışlardır. Bununla birlikte Hersek'te çıkan isyanlara ve Sırp İsyanı ile Yunan İsyanı'na da destek vermişlerdir.

Osmanlı hâkimiyetine alındıktan sonra Vladika adıyla anılan piskoposların eline geçen Karadağ'da dini esasların hâkim olduğu bir yönetim biçimi kurulmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'ne tâbi olmak suretiyle 19. yüzyıla dek sürmüştür⁵². Çetine Vladikası'na bağlı olarak Karadağ önceleri, Katun, Rijeka, Ljesan ve Crmnik olmak üzere dört; daha sonra ise bunlara Pjesivci'nin eklenmesiyle beş nahiyeye bölünmüştü. Nahiyeler, kabileler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ancak her nahiyeye bir

⁵¹ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar**, C. 1, İstanbul 2006, s. 18-19.

⁵² Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, s. 313.

kabile anlamına gelmemekte olup, birkaç kabileden oluşmaktadır. Nahiyelerin başına serdarlar atanmıştır. Bunların da altında dokuz voyvoda, onların da altında 34 knez bulunmuştur⁵³. Karadağ, 1499'da bugünkü Karadağ'ın batısını içine alan İşkodra sancağına bağlı idi. 1514'te ise burası Karadağ olarak ayrı bir sancak hâline getirilmiş ve ilk sancakbeyi olarak da İvan Crnojevic'in Müslüman olan oğlu İskender Crnojevic atanmıştır. 1614'te doksan köyden oluşan Karadağ'da 3.500 hane, 8.000 dolayında yetişkin erkek nüfus yer almaktadır. İçlerinde silâhlı 1.000 kişilik bir kuvvet vardır. Başkent Çetine, 1872 yılında bile 115 haneli, 500 kadar nüfusun yaşadığı bir köy durumundadır⁵⁴. İtalyan gezgin Ubicini'ye göre 1850'lerde Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Slav sayısı 7 milyon 200 bin civarındadır⁵⁵. Karadağ'ın nüfusu da Piperi, Haze, Vaskovlkis ve Biklopavlskis adlı unsurlarla birlikte 300 bin olarak kaydedilmiştir⁵⁶. Karadağ Prensi Danilo zamanında 1855 yılında yapılan sayımda Karadağ'ın nüfusu 80 bin olarak tespit edilmiştir⁵⁷. Bağımsızlığını kazandığı 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Karadağ'ın nüfusu 250 bin civarına çıkmıştır⁵⁸.

⁵³ Osman Karatay, "Osmanlı Hâkimiyetinde Karadağ", **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 361, 369.

⁵⁴ Osman Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 459.

⁵⁵ Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini, **Türkiye 1850**, C. 1, Çeviren: Cemal Karaağaçlı, Tercüman 1001 Temel Eser, (Basım yeri ve yılı belirtilmemiş), s. 47.

⁵⁶ Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini, **a.g.e.**, s. 48.

⁵⁷ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 466.

⁵⁸ Aram Andonyan, **Balkan Savaşı**, İstanbul 1999, s. 58.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARADAĞ İSYANLARININ SEBEPLERİ

A. İç Sebepler

1. Karadağlıların Coğrafi, Kültürel, Ekonomik ve Dinî Yapısı

Osmanlı Devleti'ne bağlı yarı özerk bir yönetimi olan Karadağ, kabileler arasından seçilen ve ruhanî bir kimlik de verilen Vladikalar tarafından idare edilmekteydi. Çetine'de oturan Vladikalar, daha sonraları Karadağ'ın bağımsızlığı yolunda önemli roller oynamışlardı. Nispeten bağımsız hareket eden Karadağlılar, Osmanlılara karşı isyankâr tavırlar takınmışlardı. Bu da bölgede birçok çatışmanın yaşanmasına yol açmıştı. Ancak bölgenin çok dağlık olması ve neredeyse düzlük bir yerin olmaması büyük orduların buraya sevk edilmesine izin vermemiştir. Osmanlı kuvvetleri, başkent Çetine'yi birçok defalar ele geçirip Karadağlıların askerî hareketlerine son vermiş olmalarına rağmen, bu başarılar geçici kalmış ve eşkıyalık hareketleri yeniden başlamıştır⁵⁹.

Karadağlıları eşkıyalık ve isyana teşvik eden hareketlerin başında da, Balkanlara beylerbeyi, sancakbeyi, subaşı vs. olarak atanan yöneticilerin genellikle Balkan kökenli olmaları gelir. Bu yöneticiler ve beraberinde bulunan askerî sınıflar, halka oldukça sert davranmışlardır. Bu tarz davranışlar da, kendi başına hareket etmeye alışmış olan Karadağlılar için oldukça kışkırtıcı olmuştur. Özellikle İşkodra ve Hersek sancakbeylerinin halka sert davranmaları Karadağlıların direnişini kamçulamıştır. Bölgenin ilk sancakbeyi İskender Bey de kendi milletdaşlarına sert davranan Balkan kökenli sancakbeylerinin başında gelir. Fakat 19. yüzyıla kadar bunlar genellikle eşkıyalık hareketleriyle sınırlı kalmış ve bağımsızlık anlamında herhangi bir isyan hareketi görülmemiştir. Bu yüzyılda ise çeşitli sebepler

⁵⁹ Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, s. 315.

yüzünden bu eşkıyalık hareketleri, Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık hareketlerine dönüşmüştür⁶⁰.

Karadağ'da, Balkanların fethedilen diğer bölgelerinde olduğu gibi bir tımar sistemi kurulmamıştır. Bunda bölgenin dağlık ve tarımsal gelirin az olmasının büyük rolü vardır. Tımarlı sipahileri besleyecek yeterli miktarda tarım ürününün ve gelirin bulunmaması, bir bakıma ülkenin iç işlerinde serbest kalmasının etkenleri arasındadır. Bundan dolayı Karadağ ahalisi, hem alışık olmadıkları ve hem de az gelir elde ettikleri için haraç vermek istememişlerdir. Ayrıca gelirin az olması yüzünden dağlardan inerek sık sık civar kasaba ve köyleri basmışlar, ganimet alarak geri dönmüşlerdir. Bu arada bölgede yaşayanlarla çatışmışlar ve Müslüman veya Hristiyan ayrımı gözetmeden katliam da yapmışlardır⁶¹. Bu ise İstanbul'da hoş karşılanmamış ve çok defalar cezalandırma girişimlerine sebep olmuştur. 16. yüzyılda çoğunlukla vergi yüzünden çıkan çatışmalar bazı Karadağ kabilelerini isyana yöneltmiş, İşkodra ve Hersek sancakbeylerinin sert tedbirleri ile bunlar bastırılmıştır.

Bölge stratejik olarak bir öneme de sahiptir. Venedik'le bölge üzerinde süren çatışmaların asıl sebebi de bu stratejik önemdir. Avrupa ile Osmanlı Devleti arasında kalan bölge, Türkler ile Avrupalı devletlerin yaptığı birçok savaşın etkilerini yakından hissetmiştir. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iç buhranlarla uğraşması ve Avrupa devletleri ile yaptığı savaşlarda peş peşe yenilgiler alması, Karadağ'ın direniş hareketlerine siyasî bir içerik vermiştir⁶². 1645 yılında Osmanlıların Girit'i fethetme girişimleri, Venedik'in bütün cephelerden karşı saldırıya geçmesine sebep olmuştur. Kotor ve Budva gibi bazı Karadağ şehirlerini elinde bulundurmasından ve Karadağlıların Türklere karşı baş kaldırmalarının kolay olmasından dolayı

⁶⁰ Osman Karatay, **Osmanlı Hâkimiyetinde...**, s. 362.

⁶¹ Aram Andonyan, **a.g.e.**, s. 55.

⁶² Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 186.

Venedik, ilk önce Karadağlıları isyana teşvik etmiştir. Ancak Çetine'ye kadar gelen Venedik-Karadağ güçleri Osmanlı güçleri karşısında yenilmiş ve isyan eden Karadağlılar, Türkler tarafından cezalandırılmışlardır⁶³.

Balkanlarda ve özellikle Karadağ'da milliyetçi hareketlerin gelişmesinde dinin, daha doğru bir tabirle Ortodoks kilisesinin etkisi büyüktür. Kilise, Hristiyanlık ve milliyetçilik düşüncesini birlikte yürütmüştür. Bu konuda etkili olmasının nedeni, 16. yüzyıldan itibaren kilise mensuplarının batıdaki gelişmeleri ve yenedünya görüşünü benimsemelerindeki yetenekleridir. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı sistem de aslında milliyetçiliği desteklemiştir. İstanbul'un en yüksek otorite olmasıyla birlikte, Balkanlardaki Hristiyan milletler kendi millî kimliklerini bu otoritenin desteğiyle kazanmışlardır. Temelde İstanbul'daki Fener-Rum Patrikhanesi'ne bağlı bulunan Ortodoks cemaatler, çeşitli etnik kökenlere sahiptirler. Kendi toplulukları içinde yaşamış ve kendi dillerini kullanmışlardır. Yüksek düzeydeki kiliseler ibadetlerini Yunanca veya Kilise Slavcasıyla yapmakla birlikte, belirli bir etnik grubun hâkim olduğu yerlerde ibadetler o etnik grubun diliyle yapılmıştır. Taşrada özellikle bu böyle olmuştur. Osmanlı Devleti, dinsel kimliğin en önemli hâle geldiği bu sistemi kurmaktan başka bir şeye karışmamıştır. Ortodoks Hristiyan cemaat içindeki etnik kimlik değişimi, herhangi bir denetleme ve yönlendirme olmadan kendi kendine devam etmiştir. Balkan toplumları kendi içinde bölünmüş, büyümüş; sayıca çok olan gruplar, az olanları asimile etmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde yavaş yavaş uyanan milliyetçilik, dinî anlamda da bir bölünmeyi gerektirmiştir. Artık Balkan milletleri, Yunan dili ve milletinin hâkim olduğu bir Patrikhane'yi dinî liderlik olarak görmemeye başlamışlardır⁶⁴. Kendi dilinde ibadet yapan kiliseler artık bağımsız olmak istemişlerdir. 1864'te

⁶³ Osman Karatay, *Osmanlı Hâkimiyetinde...*, s. 362.

⁶⁴ Robert D. Kaplan, *Balkanlar'da Kaynayan Kazan: Tarih İçinde Yolculuk*, İstanbul 1995, s. 52.

Bulgar Eksarhhanesi'nin kurulması ve bunun Osmanlı Devleti tarafından tanınması bu sebeptendir⁶⁵.

Osmanlı Devleti, temelde dine dayalı bir devlet olsa da yönetim, hoşgörüsüz değildir. Azınlıklar; dinî, kültürel, siyasî, ekonomik ve diğer alanlarda baskı altına alınmamıştır. Üzerinde egemenlik kurulmuş ülkelerde, maddî yükümlülüklerini yerine getirdikleri sürece, bölgesel yönetime karışılmamış, kültürel, ekonomik veya dinî bir baskı kurulmamıştır. Bu sayede sürdürülen bölgesel özerklik, bağımlı olan bölgelerdeki ulusal ve dinî benliğin sürdürülmesine yardımcı olmuştur. Osmanlıların dinî ve kültürel yönden gösterdikleri bu hoşgörülü yaklaşım, bir bakıma devletin parçalanmasında etkili olmuştur⁶⁶.

Karadağ'da dinî kimlik daha bir karmaşıktır. Her ne kadar Ortodoks mezhebi Karadağ'da hâkim olsa da, bu bölge Katolik mezhebinin de etkisi altına girmiştir. Venedik ve Avusturya devletlerinin bölgede etkili olmak istemeleri, Katolik mezhebinin de bölgede az da olsa etkisinin görülmesine sebep olmuştur. Bölge, her iki mezhep için de bir sınırdır. Ancak Katoliklerin, Ortodokslara karşı sert tutumları ve Haçlıların İstanbul'u ele geçirdiklerinde uyguladıkları kötü hareketlerin etkileri bölgenin Ortodokslaşmasını hızlandırmıştır. Daha sonradan Rusya'nın Ortodoksların hâmisi olarak ortaya atılması ve Balkanlarda yaşayan Hristiyanları kendi çıkarları doğrultusunda kışkırtması, Müslüman Osmanlı Devleti'ne karşı tepkilerin hemen ortaya çıkmasına sebep olmuştur⁶⁷.

Karadağ'da bağımsızlık fikirlerinin gelişmesinde Petroviç hanedanının da büyük rolü vardır. Ülkenin en yüksek lâik yöneticisi denilen “*gvernador*” olarak 1696'da atanan Danilo Petroviç ile birlikte Petroviç

⁶⁵ Yahya Kemal Taştan, “Balkanlar'da Ulusçuluk Hareketleri”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 423-424; Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 180.

⁶⁶ Şennur Şenel, “19. ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 400.

⁶⁷ Yahya Kemal Taştan, **a.g.m.**, s. 425.

hanedanın yönetimi başlamıştır. Her ne kadar Çetine'deki Ortodoks Vladikalar lâik yöneticilerin üzerinde ve devlet yönetiminde gerçek söz sahibi iseler de, bu hanedan Karadağ'ın bağımsızlık kazanmasında ve bir devlet olarak ortaya çıkmasında son derece önemlidir. 18. yüzyıla bu vladikaların şahsında Petroviç ailesi damgasını vurmuş, Karadağ'ın bir devlet hâline gelmesi bu aile etrafında gerçekleşmiştir. Petroviç ailesinin son üyesi Nikola'nın 1918'de kovulmasıyla birlikte hem bu hanedan, hem de devlet son bulmuştur⁶⁸.

2. Osmanlı Devleti'nin Zayıflaması ve Merkezî İdarenin Etkisinin Azalması

15. ve 16. yüzyıllarda en görkemli devrini yaşayan, üç kıta üzerinde yayılarak çok geniş sınırlara ulaşan, Avrupa'nın ve dünyanın en güçlü devleti olarak görülen Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın sonlarına doğru bir duraklama dönemine girmiştir. Avrupa'daki gelişmeleri takip edemeyen Osmanlı Devleti'nin sınırları daralmaya, nüfusu azalmaya, ekonomik gücü zayıflamaya başlamıştır. II. Viyana Kuşatması'nda alınan yenilgiden sonra Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti'nin Avrupa kısmına yani Balkanlara saldırıya başlamışlardır. Bu durum da, Osmanlı toplum yapısının çözülmesinde ve bölgedeki milliyetçi duyguların gelişmesinde ilk ve en önemli etkenlerden biridir⁶⁹. Avrupa'nın etkileri ve Osmanlı idaresinin devamlı savaş hâlinde olmasından dolayı bölgede yeterince hâkimiyet sağlayamaması, Balkanlardaki milletlerde bağımsızlık düşüncelerinin uyanmasına sebep olmuştur⁷⁰.

Uzun yıllar sâkin devam eden Karadağ tarihinde ilk mühim değişiklik de, Osmanlı imparatorluğu'nun Viyana bozgununu takip eden devrede kaydedilmiştir. 1684'ten 1699'a kadar Venedik'in Osmanlı

⁶⁸ Osman Karatay, **Osmanlı Hâkimiyetinde...**, s. 369; Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 226.

⁶⁹ Yahya Kemal Taştan, **a.g.m.**, s. 438.

⁷⁰ Robert D. Kaplan, **a.g.e.**, s. 54.

İmparatorluğu'na karşı girdiği harp esnasında Karadağlılar, 1688'de Vladika Visarion'un teşvikiyle, Venedik Cumhuriyeti'nin himayesi altına girmişlerdir. II. Viyana Kuşatması'nda Osmanlı ordusunun uğradığı ağır yenilgi hem Türkler, hem Avrupalılar, hem de Balkan ulusları için önemli bir dönüm noktası olmuştur⁷¹. Avrupalılar artık, Türkleri yenilmez bir güç olarak görmemeye başlamışlardır. Aralarında kutsal bir ittifak kurarak Osmanlılara karşı saldırıya geçen Avrupalı müttefiklerle Türkler arasındaki kanlı ve uzun savaşlar (1683–1699) sonucunda Osmanlılar 1699 yılında Karlofça Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmışlardır. Karlofça Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti'nden kopardığı toprak parçalarıyla Balkanlar'a komşu olan Avusturya ve Doğu Avrupa'da I. Petro tarafından gerçekleştirilen reformlarla büyük bir güç olarak ortaya çıkan Rusya, 18. yüzyıldan itibaren Balkanlar'daki halkları kendi çıkarları doğrultusunda ve Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak amacıyla kışkırtmaya ve ayaklandırmaya başlamışlardır. 18. yüzyılda meydana gelen isyanlar 19. yüzyılda meydana gelen ayaklanmalara nazaran daha küçük çapta ve kısa süreli olmalarına rağmen, 18. yüzyıl isyanlarını, 19. yüzyılda meydana gelecek daha büyük çapta, uzun süreli ve sistematik ayaklanmalara hazırlık niteliğinde görmek mümkündür⁷².

Osmanlı Devleti, 1789 yılında Napoleon'un Mısır Seferi'nden başlamak ve tüm 19. yüzyıl boyunca sürdürülmek üzere, dış ilişkilerde bir denge politikası izlemiştir. Devletin giderek zayıflaması yüzünden temel alınan bu politika, Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak, dış politikadaki ağırlığı çeşitli devletlere kaydırmak olarak tanımlanabilir. Osmanlı Devleti, bu politika gereğince, çeşitli dönemlerde Rusya'ya karşı İngiltere; Fransa'ya karşı Rusya; İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı Almanya'ya dayanmak yolunu tutmuştur. Özellikle Osmanlı Hükümeti, 1798'den 1878'e kadar İngiltere'den ve daha sonra da Almanya'dan destek aramıştır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin dış

⁷¹ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 225.

⁷² Barbara Jelavich, **a.g.e.**, s. 22.

politikası ve özellikle Balkanlarla ilgili olaylar bu çerçevede ele alınmalıdır⁷³.

B. Dış Sebepler

1. 1789 Fransız İhtilâli ve Etkileri

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti için ayaklanmalar yüzyılı olarak kabul edilir. Özellikle Balkan topraklarında meydana gelen isyanlar, devletin gündemden güne zayıflamasına ve sonunda parçalanmasına sebep olmuştur. 1789'da meydana gelen Fransız İhtilali, Avrupa'da eşitlik, adalet, özgürlük, bağımsızlık, anayasacılık vb. birçok yeni düşüncenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni düşünceler kısa sürede, bütün dünyada olduğu gibi Balkanlar'da da hızla yayılmıştır⁷⁴.

Fransa'nın 18. yüzyılda içine düştüğü toplumsal, siyasî ve ekonomik bunalımlar, Fransız İhtilâli'nin çıkmasında başlıca etkenler olmuşlardır. Ancak, Fransız İhtilâli'nin gündeme getirdiği özgürlük, eşitlik, kardeşlik, milliyetçilik gibi siyasî kavramlar tüm dünyayı etkilemiştir. Avrupa'da, Yeniçağ'da ortaya çıkan Rönesans ve Reform hareketleri, düşünce alanında önemli değişiklikler yaratmıştır. Rönesans, insan düşüncesini skolastik kalıpların dar çerçevesinden kurtarmakla kalmamış, serbestçe gelişmesine de olanak sağlamıştır. Bu nedenle Rönesans, insan düşüncesine özgürlüğün egemen olması biçiminde tanımlanabilir. Reform ise, insan düşüncesine din alanında belli oranda özgürlük getirmiştir. Ancak, bu gelişmeler, insanın toplum içerisindeki yerini belirleyememiş, bu alandaki özgürlüğü genişletememiştir. 18. yüzyılda "akıl"ın önem kazanması, insanın "birey" olmasında etkili olmuştur. Nitekim bu yüzyılda en çok işlenen konular; akıl, erdem, mutluluk, faydacılık, bilim ve tabiat şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

⁷³ Şennur Şenel, **a.g.m.**, s. 399.

⁷⁴ Misha Glenny, **Balkanlar 1804–1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, İstanbul 2001, s. 125.

Hatta bütün insanlığın ilerlemesini, mutluluğa kavuşmasını, karşılaştığı sorunların çözülmesini sağlayacak olanın “evrensel akıl” olduğu inancı yayılmıştır. Aydınlanma felsefesi düşünürlerince ulusların siyasî ve medenî kanunlarının insan aklı tarafından oluşturulması benimsenmiştir. Bu düşünce, tüm Avrupa’yı etkisi altına aldığı gibi Fransa’yı da derinden etkilemiştir. Nitekim 18. yüzyılın Fransız düşünürleri, akıl ilkesini temel alarak eşitsizliğe dayalı siyasî, sosyal ve ekonomik kurumları eleştirmişlerdir. Mutlakiyetçi düzenin yıkılması için düşünceler üretmişlerdir⁷⁵.

Fransız İhtilâli’nin gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra bu ilkeler, ihtilâlciler tarafından savaş yoluyla “özgürlüklerini elde etmek isteyen halklara yardım ve kardeşlik sağlanması” düşüncesiyle tüm Avrupa’ya yayılmaya çalışılmıştır. Avrupa Devletleri, başlangıçta Fransa İhtilâli’ni bu ülkenin iç sorunu olarak yorumlamışlardır. Hatta ihtilâl sonucunda Fransa’nın zayıf düşeceği tahmininde bulunmuşlar ve Fransa’yı kendi sorunlarıyla baş başa bırakmışlardır⁷⁶. Ancak, Avrupa’daki monarşik yönetimler ve ayrıcalıklı sınıflar, ihtilâlin kendi aleyhlerine olduğunu fark ettiklerinde, ilkelerin kendi ülkelerinde yayılmaması için büyük çaba göstermişlerdir. İhtilâl, yeni bir dünya hedeflediğinden, Avrupa’nın siyasal haritasını ve güçler dengesini büyük ölçüde değiştirmiştir. Özellikle, 19. yüzyılın başlarından itibaren, ihtilâlin ilkeleri Avrupa’da ve özellikle Osmanlı Devleti’nde siyasî, toplumsal ve ekonomik olaylara yol açmıştır⁷⁷.

Fransız İhtilâli’nin Avrupa’da etkisini gösterdiği milliyetçilik hareketi, iki büyük devletin, Almanya ve İtalya’nın ulusal birliklerini kurmalarını sağlarken, Balkanlar ve Ortadoğu’da yaşayan Osmanlı Devleti’ne bağlı ulusların bağımsızlıklarını kazanıp devletten ayrılmaları sonucunu getirecek süreci başlatmıştır. İhtilâlin ilkeleri, Napoleon’un askerî

⁷⁵ Yahya Kemal Taştan, **a.g.m.**, s. 427.

⁷⁶ Misha Glenny, **a.g.e.** s. 128.

⁷⁷ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 189-190.

hareketlerinin getirdiği siyasî istikrarsızlık ve Avrupa haritasının sürekli olarak uğradığı değişiklikler, Batı ve Orta Avrupa’da olduğu gibi Doğu Avrupa’da da önemli gelişmelere yol açmıştır. 19. yüzyılın başlarında ulusçuluk ilkesi, Balkanların hâkimi olan Osmanlı Devleti’nin kapılarını zorlamaya başlamıştır. Azınlıkların teker teker bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte Osmanlı Devleti’nin siyasî, coğrafî ve kültürel parçalanma süreci de başlamıştır. Mevcut yapı ve güçlü Avrupa devletlerinin izledikleri politikalar karşısında, Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünü koruma çabaları başarılı olamamıştır⁷⁸.

İhtilalin en önemli mesajı “*milletlerin kendi kaderini kendisinin belirlemesi*” prensibi milletlerarası camiaya yerleşmiştir. İhtilâl, o sırada Avusturya ve Rusya ile savaş halinde olan Osmanlı Devleti’ni uzun süre ilgilendirmemiştir. 1791–1792 Zıştovi ve Yaş antlaşmalarından sonra Osmanlı yöneticileri tehlikenin varlığını keşfetseler de, 1791’de Fransa Kralı’nın yetkilerinin sınırlandırılması, hatta azli ve idamı Osmanlı Devleti’ni endişelendirmemiştir. Ancak Fransa’nın 1797’de, Yedi Adalar’a el koyup Yunanlıları bağımsızlık için kışkırtmasıyla milliyetçilik prensibinin ve ihtilâlin önemi ancak anlaşılabilmiştir. Osmanlı ülkesinde İhtilal yanlıları, kahvehanelerde broşür dağıtmışlar, hak, özgürlük ve eşitlikten bahsetmeye başlamışlardı. Bu dönemde, ortaya çıkan yeni düşüncelerin Osmanlılar tarafından ne ölçüde anlaşıldığını kestirmek çok zordur.

1792 yılında Fransa, yeni rejimini korumak ve rejimini ülkelere tanıtmak üzere doğal sınırlarının dışında savaflara girişmiştir. Bunun karşısında Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilân etmiş, hatta Fransa’nın Osmanlı’yı parçalamak isteyen Rusya ve Avusturya’yı yenmesi İstanbul’da sevinçle karşılanmıştır. Fransa’nın isteğine rağmen Osmanlı Devleti bu yeni rejimi hemen tanımak istememiştir. Osmanlı yöneticilerine göre Fransa’nın yeni rejimi, Avrupa’nın sorunudur. Osmanlı’nın Avrupa hukukuna dâhil

⁷⁸ Şennur Şenel, **a.g.m.**, s. 399-400.

olmadığını öne süren Osmanlı hükümeti, ihtilal karşısında gerçekten tarafsız davranmıştır. 1793'te Fransa, İstanbul'a olağanüstü elçiler göndererek Fransa Cumhuriyeti'nin tanınmasını, Türkiye ile Fransa arasında anlaşma yapılmasını ve Türkiye'nin Fransa'nın yanında savaşa girmesini istemiş ama Osmanlı idaresi bunu reddetmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti, Fransa Cumhuriyeti'ni tanımakla Avrupa'ya karşı cephe almak istememiştir. Ancak Prusya'nın Fransa'yı tanımasından sonra Osmanlı Devleti, Fransa Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Bu tarihten sonra Fransa, Osmanlı Devleti'ni Rusya ve Avusturya aleyhinde savaşa sokmak istemiş, Osmanlı Devleti buna yanaşmamıştır⁷⁹. Napoleon Bonapart, Avusturya ile imzaladığı 1797 tarihli Campo Formio Anlaşması'ndan sonra, Akdeniz'i Fransız gölü haline getirmek için Mısır'ı almaya karar verince Hıristiyan azınlıkları, özellikle Rumları Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmaya başlamıştır. Napoleon, komutanlarına verdiği bir emirde çalışmalarının amacını şu satırlarla belirtmiştir: *“Halkı kazanmak için elinizden geleni yapınız. Eğer halkın bağımsızlığa eğilimi varsa bağımsızlık duygusunu körükleyiniz.”*⁸⁰

Osmanlı Devleti, dine dayalı bir devlet olmakla birlikte, bünyesinde bulundurduğu farklı din ve milletlere kültürel ve dinsel baskı uygulamamış, maddî yükümlüklerini yerine getirdikleri sürece bölgesel yönetimlere fazla karışmamıştır. Sürdürülen bu bölgesel özerklik, ulusal benliğin korunmasında ve milliyetçilik akımının yayılmasında son derece etkili olmuştur⁸¹. Çeşitli ırkları, farklı dinlere mensup milletleri bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti için milliyetçilik akımı, gerçek bir felaket olmuştur. Avrupalı devletlerin kültürel, ekonomik, siyasî ve askerî baskıları sonucunda Osmanlı Devleti'nin her bölgesinde isyanlar başlamıştır. Avrupalı devletler, kendi dindaşlarını korumak bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine de karışmaya başlamışlardır. Tüm plânlar Osmanlı'yı parçalamak

⁷⁹ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 192-193.

⁸⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. V, Ankara 1988, s. 101-102.

⁸¹ Şennur Şenel, **a.g.m.**, s. 400.

için yapılmıştır. 1856 Islahat Fermanı'yla gayrimüslim tebaaya bir takım haklar verildiyse de, Avrupalı devletlerin isteklerinin ardı arkası kesilmek bilmemiştir. Rusya, Balkanları ve Boğazları; Fransa, Cezayir'i; İngiltere, Kıbrıs ve Mısır'ı; Avusturya-Macaristan, Bosna Hersek'i ilhak etmek için zikrolunan yerlere girmişlerdir. Osmanlı aydınlarının ve devlet adamlarının ortaya attığı Osmanlıcılık ve İslâmcılık gibi fikir akımları da Osmanlıyı çöküşten kurtaramamıştır.

Gerçekte Fransız İhtilâli'nin Balkanlar'daki etkisi çok büyük değildir. Bu bölgede etnik ve dinî kimlik bakımından bağımsızlık düşüncesinin temelleri zaten mevcuttur. Fransız İhtilâli, bu düşüncüyü desteklemiş ve gelişmesini sağlamıştır. Karadağ'da da durum çok farklı değildir. Farklı dinî ve millî kimlik Osmanlı'ya karşı başkaldırıların temelini oluşturmuştur⁸².

Yukarıda da belirtildiği gibi, 19. yüzyıldaki sistematik ayaklanmalardan önce 18. yüzyılda da Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan gibi bazı Osmanlı Balkan eyaletlerinde daha çok, vergilerin toplanması ve birtakım ekonomik sebeplerden ötürü ufak çaplı köylü ayaklanmaları olmuştur⁸³. Ancak ilk büyük ayaklanma 19. yüzyılın hemen başında Sırbistan'da patlak vermiştir. Sırpların isyanında; Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik fikirlerinin yanı sıra, büyük devletlerin kışkırtmaları, Sırp topraklarının 18. yüzyıldaki Osmanlı-Avusturya Savaşları sebebiyle harabeye dönmesi, Osmanlı yönetiminin eski gücünde olmaması ve cazibesini yitirmesi, yeniçeri ileri gelenlerinden bazılarının halka zulmetmesi gibi birtakım sebepler sayılabilir. Yeniçeriler 1801 yılında Sırbistan'da, Osmanlı padişahının temsilcisi olan Belgrad paşasını öldürmüşlerdir. Bölgede kendilerine karşı koyacak bir güç olmayan yeniçeriler, âdeta bölgeyi keyfî bir askerî yönetimle idare etmeye başlamışlardır. Yeniçeriler, birtakım

⁸² Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 460.

⁸³ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 201.

gerekçeler ileri sürerek 72 Sırp ileri gelenini de idama mahkûm etmişlerdir. Bu olay 1804 yılında Sırp halkının, bir domuz tüccarı olan Kara Yorgi'nin başkanlığında ayaklanarak tepki vermesine sebep olmuştur⁸⁴.

Başlangıçta birtakım haksızlıklara karşı bir tepki olarak başlayan mücadelenin yönü, Sırp kuvvetlerinin İvankovaç Savaşı, Mişar Savaşı ve Deligrad Savaşı'nda Osmanlı kuvvetlerini arka arkaya yenmesi üzerine Kara Yorgi tarafından bağımsızlık olarak değiştirilmiştir. 1806–1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın tam bu dönemde başlaması da isyanın bir türlü kontrol altına alınamamasında etkili olmuştur. Rusya, isyanın ilk aşamasında asilere açık destek vermekten kaçınmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nden Fransa'ya karşı daha aktif bir siyaset takip etmesini beklemiştir. III. Selim'in, Fransız elçisinin kışkırtmasıyla Eflak ve Boğdan voyvodalarını azletmesi Rusya ile Osmanlı Devleti arasında süren gerginliği, sonu savaşa varacak bir krize dönüştürmüştür. Osmanlılar 1809'da yaklaşık 20.000 kişilik bir kuvvetle tekrar Sırbistan'a girmiş ve Çegar Savaşı'nda asi Sırp ordusunu, isyanın başından beri ilk defa ciddi olarak yenilgiye uğratmıştır. Ancak Kara Yorgi, Rusların da desteği ile isyanını 1812'ye kadar aralıklarla devam ettirmiştir. 1812 Bükreş Antlaşması'nda Rusların da baskısıyla Sırlara birtakım haklar verilmiştir. Fakat bu verilen haklardan tatmin olmayan ve yukarıda da açıkladığımız gibi tam bağımsızlığı hedefleyen Kara Yorgi, tekrar ayaklanmıştır. Tam bu sırada Napoleon'un Rusya Seferi'ni başlatmasından da faydalanan Osmanlı Devleti, Ruslardan yardım alma ümidi olmayan Sırlar üzerine bir ordu göndermiştir. Türk kuvvetleri karşısında tutunamayan Kara Yorgi, yenilerek Avusturya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine isyanın liderliğini 3 yıl sonra, 1815'de Miloş Obrenoviç almıştır. Bu ayaklanmaya karşı askerî güç kullanması hâlinde Rusya'nın müdahalesinden çekinen Osmanlı Devleti, Miloş Obrenoviç'le anlaşma

⁸⁴ Selim Aslantaş, "Sırbistan: İsyandar ve Bağımsız Devlet", **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 472–473.

yoluna gitmiştir. Onu, Sırpların prensi olarak tanımış ve Sırbistan'a kısmî özerklik verilmiştir⁸⁵.

1817'ye gelindiğinde Sırp isyanı yatışmış gibi görünmektedir. Ama kısa bir süre sonra bu sefer de, imparatorluk içerisindeki başka bir Ortodoks halk olan Rumlar, 1821'de Eflak'ta Aleksandr İpsilanti (Alexander Ypsilanti) başkanlığında ayaklanmışlardır. Bu isyanın gelişmesinde Rusya'nın etkisi olmakla birlikte, Fransızların Rumları desteklemelerinin ve ihtilâlin getirdiği bağımsızlık düşüncelerinin de büyük rolü vardır. Rumların isyanlarını burada başlatmasının sebebi bölgenin Rusya'ya yakın olması sebebiyle Ruslardan da yardım alacaklarını ummaları ve ayrıca Eflak halkının da kendilerine destek vereceğini düşünmeleriydi. Ancak Bâbıâli tarafından uzun bir süreden beri bölgeye yönetici olarak atanan Fenerli Rum idarecilerin kötü yönetiminden çok çekmiş olan Eflaklıların isyana destek vermemesi ve İpsilanti'nin çok güvendiği Rus yardımının da bir türlü gelmemesi nedeniyle ayaklanma kısa sürede bastırılmıştır. Bunun üzerine Avusturya'ya kaçan İpsilanti orada tutuklanmıştır. Romanya'daki ayaklanmanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Rumlar, bu sefer de Mora'da yeni bir isyan başlatarak bağımsız Yunan devletinin kurulduğunu ilan etmişlerdir. Ayaklanma kısa sürede Yunan anakarasının başka yerlerine ve Girit'e de sıçrayarak bölgedeki Türklere karşı bir katliama dönüşmüştür. Ayrıca, Osmanlı ordusunun kara ve deniz kuvvetlerinin isyanı bastırarak yeterliliğe sahip bulunmaması, ayaklanmanın bir türlü kontrol altına alınamamasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Sultan II. Mahmut, isyanı bastırması hâlinde Mora valiliği vaadinde bulunarak Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın yardımını istemiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın teklife olumlu yanıt verilmesinden sonra, Osmanlı birliklerinin de desteklediği Mısır kuvvetleri, kara ve denizden Mora Yarımadası'na, Yunanlılara karşı saldırıya geçmiştir. Yunanlıları kısa

⁸⁵ Mehmet Çetin Börekçi, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi**, İstanbul 2001, s. 82.

sürede yenilgiye uğratan Mısır ordusu, 1827'de Atina'yı ele geçirerek asi Yunan hükümetini ortadan kaldırmıştır⁸⁶.

Balkanlar'da 19. yüzyılda başlayan isyanlar, etnik karşıtlıklardan kaynaklı çatışmalar sonrasında patlak veren Balkan Savaşları, bölgedeki Osmanlı egemenliğini sarsmıştır. Birinci Balkan Savaşı'nda çok sayıda cephede, büyük birliklere karşı savaşmak zorunda kalan Osmanlı ordusu, birkaç savaş hariç, geri kalan bütün savaşlardan yenilgiyle ayrılmıştır. Bu savaşlar sonrasında Osmanlı Devleti'nin batı sınırları bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarından daha dardır. Akabinde gerçekleşen İkinci Balkan Savaşı'nda bir nebze dahi olsa toparlanan Osmanlı ordusu, kaybettiği birkaç toprak parçasını ve Edirne'yi geri alabilmiştir.

2. Rusya'nın Panslavist Politikası

Sıcak denizlere inme politikası güden Rusya, karşısında Osmanlı Devleti'ni bulmuştur. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve Osmanlı hâkimiyetindeki Hristiyan Ortodoksların bağımsızlıklarını kazanmaları için her fırsatı değerlendirmiştir. Rusya'nın hedefi, Balkanlar'daki Slavları Türk hâkimiyetinden çıkarmak ve kendi yörüngesine dâhil etmektir⁸⁷. Ortodoks tebaânın hâmililiğini üstlenen Rusya, artık Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmek yolunda gerek Balkanlardaki, gerekse Anadolu'daki gayrimüslim unsurları devlet aleyhinde devamlı tahrik edecektir. Bu anlamda Çar *Deli* Petro'nun 1711'de Slavlara gönderdiği şu bildiri dikkat çekicidir:

“Türklerin yaptıkları zulümlerin intikamını alıp Hıristiyanları onların elinden kurtararak Tanrı'nın yardımını diledikten sonra, Müslümanlara yalnız karşı koymak için değil, silah kullanarak onlara hücum etmek ve Tanrı izin verirse Ortodoks Hıristiyanları, puta taparların

⁸⁶ Barbara Jelavich, **a.g.e.**, s. 24.

⁸⁷ Şennur Şenel, **a.g.m.**, s. 400.

boyunduruğundan kurtarmak için savaş açmak niyetindeyiz. Kuvvetli ordularımızla düşmana karşı yürüyeceğiz. Ortodoks kilisesi için korku ve güçlük diye bir şey olmamalıdır. Sadece savaşmak değil, kanının son damlasını akıtmak da gerekiyor”⁸⁸

Ruslar, Balkanlardaki Ortodoksları, Osmanlı Devleti’ne karşı tahrik etmeye kalkışınca ilkin, bir dereceye kadar muhtariyet idaresine sahip olan Karadağlıları gözlerine kestirmişlerdir. 1709 tarihinde Büyük Petro, Vladika ile Türklere karşı bir ittifak yapmıştır. Bundan böyle Karadağ’da, Rus nüfuzu kuvvetlenmeye başlamıştır. Vladikaların Rus çarlarından para yardımı görmeleri, Rusya’ya kuvvetli bir şekilde bağlanmalarına sebep olmuştur⁸⁹. Vladika I. Petro, Rusya nezdinde birçok istirhamlarda bulunmuş ve nihayet kendisine yılda 1000 duka verileceği vaadini almıştır. Ancak bu kendisine düzenli olarak ödenmemiştir. II. Petro, 1837’den itibaren Rusya tarafından senede 9000 duka ve ayrıca fırsat düştükçe tahıl yardımı ile desteklenmiştir. Bu yüzden aç gözlü millettaşları nezdinde daha fazla itibar görmüştür⁹⁰.

Rusya’nın tesiri 18. yüzyılın sonlarına doğru Karadağ üzerinde o kadar artmıştır ki Karadağlılar, Vladikalarını memlekette lüzumu kadar manastır inşa etmemekle suçlamışlar ve Çar’a şikâyet etmişlerdir. Vladika, bu suçlamalar karşısında Rusya’nın Ragüza konsolosu önünde kendisini müdafaa etmiş ve Çar’ın bu müdahalesine itiraz etmeyi aklından bile geçirmemiştir⁹¹.

Daha 18. yüzyıl sonlarından itibaren Karadağ üzerinde Rus etkisi oldukça çoğalmıştır. Ortodoks Rusya’ya güvenen Karadağ prensleri, kendi topraklarını genişletmek ve güven altına almak için her şeyi yapmak

⁸⁸ Abdullah Zeki Polar, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Sebepleri**, İstanbul 1962, s. 62-63.

⁸⁹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s.71.

⁹⁰ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 225-226.

⁹¹ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 225.

yetkisini kendilerinde görmeye başlamışlardır⁹². Bunun sonucu olarak da 1830'lardan itibaren çevredeki bazı toprakları kendi beyliklerine katmaya çalışmışlardır. Böylece Karadağlılar, Osmanlı Devleti'ne karşı günden güne daha çok düşman bir devlet olarak ortaya çıkmışlardır⁹³. İşte bu şartlar altında 19. yüzyılın ortalarına doğru gelindiğinde Osmanlı Devleti bünyesindeki Hıristiyanlar bağımsızlık peşinde koşmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun zayıf durumundan yararlanarak, birçok imtiyazlar koparmışlardır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu ise, kendi valisi olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yla bile başa çıkamayacak durumdadır. Bu durumdan istifade eden Balkan Hıristiyanları, batılı devletlerin desteği ile teker teker bağımsızlıklarını kazanmasını bilmişlerdir.

19. yüzyılın ilk yarısında yapılan Osmanlı-Rus harpleri ve aynı devirde çıkan Sırp isyanları Karadağlıları, Osmanlı imparatorluğuna karşı harekete geçmeye ve türlü yönden güçlükler çıkarmaya sevk etmiştir. Ruslar ve Sırp'lar, Bâbîâli ile savaşlarında başarı kazandıkça Karadağ, egemen bir prenslikmiş gibi hareket etmiştir. 1852'de Vladika'nın veliahdı yeğeni Danilo, Vladika ünvanını bırakmış, evlenerek ve Karadağlı başlıca büyükleriyle Rusya ve Avusturya'nın olurlarını aldıktan sonra Karadağ Prensleri ailesini kurmuştur. Teokratik devlet şekli bu suretle ortadan kalkmıştır⁹⁴. Böylece bağımsızlık yolunda büyük bir adım atılmıştır. Danilo'nun bu yönetimini ilk önce İngiltere ve Fransa tanımıştır⁹⁵.

1854'de Kırım Savaşı'nın çıkması ve Rusya'ya karşı Fransa, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin savaş açmaları Balkanları büyük ölçüde etkilemiştir. Rusya, Kavalalı Mehmet Ali Paşa bunalımı döneminde izlediği zayıf Osmanlı Devleti üzerinde etki alanı kurma politikasını bırakarak, bu devleti yıkmaya politikası izlemeye başlamıştır. Bunun için de kutsal yerler

⁹² Ahmet Cevdet Paşa, **Tezâkir 1-12**, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara 1986, s.169.

⁹³ Hakkı Dursun Yıldız, **a.g.e.**, C. 12, s. 494-495.

⁹⁴ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s. 72.

⁹⁵ Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, s. 313.

meselesini kullanmıştır. Bu meselede Rusya, Osmanlı Devleti ile birlikte Fransa ile karşı karşıya gelmiştir. Rusya'nın İngiltere'ye ittifak teklifi, Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma politikası izleyen İngiltere tarafından reddedilmiştir. Rusya'nın, Osmanlı ülkesinde yaşayan Ortodoksların koruyuculuğunu üstlenme talebi, İngiltere'nin desteğini alan Osmanlı Devleti tarafından reddedilmiş ve bu da yeni bir Osmanlı-Rus savaşına yol açmıştır. İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin yanında yer almalarının sebebi, kendi çıkarlarına sahip çıkmak ve Avrupa'daki güç dengesinin korunmasını sağlamaktır. Ayrıca Fransa, Avrupa'da lider olma isteğinin İngiltere'nin desteği ile olacağını anlamıştır. Her iki devlet de bu durumda Rusya'yı Avrupa dışında tutmak istemişlerdir.

1854'te başlayan ve 1856'da Rusya'nın barış isteği ile son bulan Kırım Savaşı sonucunda Paris Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Osmanlı Devleti ve özellikle Balkanlar açısından çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Antlaşma ile birlikte Romanya'nın bağımsızlığına giden yol açılmıştır. Paris Barış Antlaşması ile özerklikleri kabul edilen Eflak ve Boğdan, Fransa ve Rusya'nın desteği ile 1859 yılında birleşmişlerdir. 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda da Romanya adı altında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmışlardır. Paris Antlaşması ile Sırbistan'a verilen ayrıcalıklar genişletilmiştir. Bu ise, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Antlaşma ile Osmanlı sınırları Avrupalı devletlerin güvencesi altına alınmıştır. Bu da Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu ve zayıflığı açıkça göstermektedir. Devlet, artık sınırlarını koruyabilecek durumda bile değildir. Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı için dışarıdan borç para almıştır. Devletin ekonomik güçsüzlüğü sebebiyle bu borç ödenememiş ve artarak devam etmiştir. Dışarıdan alınan borç para ile Osmanlı Devleti, Avrupa'nın malî denetimi altına girmiştir. Paris Antlaşması ile Osmanlı Devleti, adeta Kırım Savaşı'nda mağlup tarafta yer almıştır.

Bu dönemde ilân edilen Islahat Fermanı ise azınlıklar açısından hoş karşılanmamıştır. Islahat Fermanı, önemli değişiklikler getirmiş, ancak bu değişikliklere karşı büyük bir direniş olmuştur. En büyük tepki, siyasî otoriteleri elinden alınan din adamlarından gelmiştir. Çünkü İstanbul Patriği'nin bütün Ortodokslar üzerinde büyük bir hâkimiyeti vardı. Kilise toprakları, Romanya'nın bile 8'de 7'sini kaplamaktaydı. Aferez yetkisi ile bütün Ortodokslar denetim altında tutulabilmekteydi. Ancak Ferman ile bütün bunlar elinden alınmış, bu da büyük hoşnutsuzluklara sebep olmuştur⁹⁶.

Rusya, Kırım Savaşı'yla Balkanlarda kaybettiği nüfuzunu, Panslavist politika ile yeniden tesis etmeye çalışarak Balkanlardaki Slavları Türk hâkimiyetinden çıkarmayı amaçlamıştır. Bu sayede Rusya, Çar Petro zamanından beri mevcut olan Balkanlar üzerindeki etkisini İstanbul ve Akdeniz'e uzatmayı ümit etmiştir.

17 Şevval 1276 (8 Mayıs 1860) tarihli bir belgede, Novisad Gazetesi'nde yayınlanan bir yazının tercümesinde:

*“...Karadağ'dan ve Sırbistan'dan ve Bulgaristan'dan ve Rumeli'den ve Tuna sevâhilinde olan knezliklerden ruhbanlar ve papazların kıtaat-ı mezkûrelerde milletlerinin tahmil eyledikleri eza ve cefanın geldikleri yerlerde gerek yazı ile ve gerek sair tefhîmatla şikayet eylemekte buldukları ve her bir vesile ile Rusyalının ikazına çalışıyorlar ki bî-çare olan milletlerinin muavenetten buluşuna ve hatta müşârûn-ileyhi imparator dahi kendilerine her vecihle iltifat eylemekte bulunduğu ve merkûmların me'mulleri ve alenen daha söylemeleri budur ki Osmanlıdan çektikleri zulüm ve taaddiyâtta mücerred Rusyalı kendilerini tahlîs edebilecekler...”*⁹⁷ denilerek, Rusya'nın Balkanlar'da büyük bir kurtarıcı olarak görüldüğü belirtilmiştir. Rusya da, kurtarıcı rolünü, kendi politikaları çerçevesinde kullanmaktan çekinmemiştir. Bu durumu, Slavların bağımsızlıklarını

⁹⁶ Şennur Şenel, **a.g.m.**, s. 402-403.

⁹⁷ **BOA**, A.MKT.UM., 404/47.

desteklemekten ziyade Osmanlının zayıflaması ve parçalanması için kullanmıştır.

Ancak, Rusya'nın Balkan politikasında bazı çekinceler vardır. Bunun en büyük nedeni, Avusturya ve İngiltere'nin, Balkanlarda çıkarlarının tehdit edilmesi durumunda Rusya'ya karşı müdahale etmeleri ihtimalidir⁹⁸. Rusya, 1870'den sonra içinde Slav azınlığı olan Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve 1871'de Alman ulusal birliğinin kurulmuş olmasıyla Avrupa'nın ortasında ortaya çıkan ve Balkanlara doğru genişleme eğiliminde olan Pancermen bloğuna karşı bir Panslav bloğu ile cevap vermek amacıyla izlediği Panslavist politika, bir diğer Osmanlı-Rus savaşını ortaya çıkarmış ve 93 Harbi olarak bilinen bu savaş sonucunda Balkan toprakları tam anlamıyla parçalanmıştır⁹⁹.

Bundan sonra Rusya, kendi çıkarları doğrultusunda Balkanlardaki ve imparatorluğun diğer bölgelerindeki Hristiyan azınlıkları Osmanlı Devleti'ne karşı el altından desteklemekten geri durmamıştır. Balkan Savaşları'nın altında yatan en önemli sebep de, Rusya'nın kışkırtmalarıdır. 19. yüzyıl sonunda bağımsızlığını kazanan Karadağ, bu devirden itibaren Sırbistan ve Rusya ile birlikte hareket etmeye başlamıştır¹⁰⁰.

3. Fransa'nın Osmanlı Politikası

Fransız İhtilâl'inden sonra Osmanlı Devleti, ihtilâci Fransız hükümetini dolaylı da olsa desteklemiştir. Bu da Osmanlı'nın kendisi için çok yakın gelecekte tehlike oluşturacak olan bu olayı tam olarak anlayamadığını göstermektedir. Fransa, ihtilâlden çok kısa bir süre sonra yayılcı politikalar içerisine girmiştir. Amerika'daki bağımsızlık mücadelesine destek vererek İngiltere'ye karşı ayaklanan kolonilere el

⁹⁸ Norman Rich, **Great Power Diplomacy 1814–1914**, USA 1992, s. 220.

⁹⁹ Aram Andonyan, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁰⁰ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s. 74.

altından silah satmaya başlamıştır. Aynı zamanda çok geçmeden Osmanlı toprağı olan Mısır'a saldırmıştır. "...Mısır'ı istilâ ettikleri sırada Karadağ reâyâsına ilkâ-yı fesâd eden Fransızlar..."¹⁰¹, burada da isyanlar çıkartmak ve Osmanlı Devleti'ni meşgul etmek istemişlerdir.

Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerindeki bu gizli hesaplarına rağmen, Osmanlı Devleti'yle Fransa arasında, Kanunî Sultan Süleyman döneminden bu yana devam eden ve sürekli gelişen bir dostluk var olmuştur. İki devlet arasındaki ticarî ve diplomatik faaliyetler çok eskiye dayanmaktadır. Fransız İhtilali başladığında bu olayı Fransa'nın iç sorunu olarak gören Osmanlı Devleti'nde, bir İslâm devleti olması sebebiyle Avrupa ölçülerine göre bir adaletsizlik, eşitsizlik, siyasi ve sosyal bozukluklar mevcut değildir. Üstelik Fransa, dostu olan bir ülke olmasına rağmen çok uzaktadır. Buradaki gelişmeler ancak dolaylı yollardan öğrenilebilmektedir. Osmanlı Devleti, daha başka birçok problemle uğraşmak zorunda kaldığından dolayı Fransız İhtilâli'ni Fransa'nın iç sorunu olarak görmüş ve bu sorun ile ilgilenmeye istekli olmamıştır¹⁰².

1798'de Mısır'ı işgâl eden Fransızlarla Osmanlılar arasındaki münasebetler kötü bir döneme girmiştir. Fransızlar, 1798'de Pramidler Savaşı'nı kazanan İngilizler ve Rusların desteğiyle Mısır'dan çıkarılabilmıştır. Ancak bu sefer de Mısır'a İngilizler yerleşmiştir. Fransızlar gittikleri bütün yerlerde milliyetçilik akımlarını yaymışlar, Kölemenleri Osmanlı aleyhine kışkırtmışlardır¹⁰³.

Fransızlar, propagandalarını çekilmiş oldukları bölgelerde de sürdürmüşlerdir. Türkçe, Rumca, Ermeniceye tercüme ettikleri milliyetçiliğe ve cumhuriyete dair eserleri özel adamları vasıtasıyla Akdeniz adalarına göndermişlerdir. Balkan milletleri ve özellikle Rumlar, bu tarz fikirlerden

¹⁰¹ BOA, HAT., 216/11894.

¹⁰² Yaşar Yücel, Ali Sevim, **Türkiye Tarihi**, C. IV, Ankara 1992, s. 314.

¹⁰³ Norman Rich, **a.g.e.**, s. 222.

etkilenmeye başlamışlardır. 1804 tarihinde Sırp isyan etmişlerdir. Bu isyanlara Karadağlılar da destek vermiştir. 1821’de Mora’da isyan meydana gelecektir. Yunan isyanları 6 Mart 1821’de Eflak ve Boğdan’da başlamıştır. Bağımsız bir Yunanistan devleti oluşturmak için kurulan Etnik-i Eteryay, bu faaliyeti yürütmüştür. 1830 yılında Yunanistan bağımsız olarak bir devlet hâline gelmiştir. Fransa’nın çabaları ve zararlı faaliyetleri sonucunda, Osmanlı milleti olan gayrimüslim Hıristiyan tebaa başta olmak üzere, bir süre sonra Müslüman tebaa da devlete karşı isyan etmeye başlamıştır. Daha sonraları Fransızlar, Cezayir’i işgâl edecekler ve bunun yanı sıra Kavalalı Mehmet Ali Paşa’ya destek vererek onun Osmanlı Devleti’ne karşı cephe almasını sağlayacaklardır.

Fransızların bütün bu zararlı faaliyetlerine karşın, Karadağlılar bunlara karşı çıkmaktan da geri durmamışlardır. 1797’de Venedik’in ortadan kalkmasından sonra Avusturya’nın eline geçen kuzey kesimlerdeki kasabalar Karadağlıların ilgisini çekmiş ve gelecekte buralarda hâkimiyet kurabilmek için iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmışlardır. Fakat yine de Rusya’nın etkisi büyük olmuş, Fransızlara ve özellikle Napoleon’un Avrupa’daki hareketlerine karşı Karadağ’da belli bir nefret oluşmuştur. 1806’da Dubrovnik’i ele geçiren Napoleon, Karadağ’a doğru ilerlemek istese de Adriyatik’teki Rus donanmasından yardım alan Karadağlılar Fransızları geri çekilmeye zorlamışlar ve Kotor sahiline kadar girmişlerdir. Ancak 1807’de Rusya’nın Fransızlara yenilmesi üzerine Çar, Karadağlılardan barış yapmalarını ve Kotor sahilini Fransa’ya bırakmalarını istemiştir. Fransızların kışkırtması ile Osmanlı Devleti, Karadağ’da hâkimiyet kurmak istediye de 1812’ye kadar yapılan çatışmalardan bir sonuç çıkmamıştır. Napoleon’un yenilmesinin ardından Karadağlılar, İngiliz ve Rusların yardımıyla Kotor sahillerini geri almışlardır. Ancak Rus Çarı I. Aleksandr’ın isteği üzerine Kotor sahilleri 1813’te Avusturya’ya bırakılmıştır¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Osman Karatay, **Karadağ’ın Bağımsızlık...**, s. 460.

Fransa'nın tarihteki Osmanlı politikasında, daha önce anlattığımız örneklerde görüldüğü üzere, müspet bir yön yoktur. Fransa pek çok olayda Osmanlı Devleti'ni kendi menfaatleri için kullanacağı bir paravan veya alet olarak görmüştür¹⁰⁵.

4. İngiltere'nin Doğu Politikası

İngiltere, 19. yüzyılda büyük bir sömürge imparatorluğu kurmuştu. Hindistan'a giden en kestirme yol, Osmanlı Devleti'nin topraklarından geçiyordu. Bu yolların, Osmanlı Devleti gibi güçsüz bir ülkenin elinde olması, yolların güvenliği açısından İngiltere için önemliydi. Aynı zamanda, Osmanlı Devleti'nin hammadde ve pazar olanaklarından yararlanıyordu. İngiliz çıkarları, temelde Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü ilke edinen, statükonun devamını gerekli gören bir politikayı zorunlu kılmaktaydı. Diğer taraftan Doğu Hristiyanları konusunda İngiliz hükümeti, kamuoyuna karşı muhalefetin de baskısıyla sürekli olarak sorumluluk duygusu içinde bulundu. Avrupa'da ayaklanmanın dinî bir mahiyette ele alınması, geniş Müslüman nüfus barındıran Britanya İmparatorluğu için ne tür olumsuz sonuçların ortaya çıkabileceğini Lord Derby Avam Kamarasında şöyle ifade ediyordu: "*Osmanlı Devleti'nin bir bölgesinde ortaya çıkan bir ihtilalin kokusu dünyanın başka bir yerinde hissedilmeden önce bastırmaya çalışmalıyız. Çünkü bu yönde yalnız Osmanlı Devleti'nin hukukunu değil, belki öncelikle kendi hukukumuzu korumuş oluruz.*"¹⁰⁶

Rusya'nın Boğazlar ve Balkanlar üzerindeki istekleri, İngiltere'yi her zaman huzursuz etmiştir. Ayrıca bu politikanın uygulanmasının en önemli sebeplerinden biri de İngiltere'nin yüz yüze bulunduğu İrlanda sorunu ile ilgilidir. Balkan halklarının yerel ayrıcalıklar, otonomi ve hatta

¹⁰⁵ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 461.

¹⁰⁶ Bekir Sıtkı Baykal, "Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi (1876)" **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 6, Sayı: 4. Ankara Eylül-Ekim 1948, s.224.

bağımsızlığa kadar giden istekleri, İrlanda ile hoş olmayan benzerlikler taşımaktadır. Bu bakımdan İngiltere, Balkan Slavlarının durumunun iyileştirilmesinin İrlanda bakımından da düşünülmesinden dolayı tedirginlik duymuştur. İngiltere'nin, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumasının nedenleri elbette bu kadarla sınırlı değildir. Doğu Gloucestershire'den milletvekili olan Reginald Yorke'a göre İngiltere'nin böyle bir politika takip etmesi üç nedene dayanmaktadır; Hindistan'daki çıkarları, deniz üstünlüğü ve serbest ticaretteki çıkarları. O, Türkiye'nin çökmesi ya da bölünmesi durumunda sonuçlarının İngiltere için korku ve endişe yaratıcı nitelikte olacağını düşünmüştür. İstanbul'un Rusya, Avusturya veya Almanya'nın eline geçmesi durumunda; İngiltere bunu Girit veya Mısır'la telafi etse bile, Türkiye ve Doğu Akdeniz'deki kaynaklarından mahrum kalacaktır. Diğer taraftan Yorke, Türkiye'nin Hindistan'a giden İngiliz yolu olduğunu hatırlatarak, Hindistan'da İngiliz yönetimi altında barış içinde yaşayan 30 milyon Müslüman İngiliz tebaasının bulunduğu ve bu barışın Müslümanların halifesi olan Türk Sultanı ile İngiliz Kralı arasında kurulu olan dostluğa dayandığına dikkat çekmiştir¹⁰⁷.

Bu nedenle İngiltere, 1878 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana bir siyaset izlemiştir. 1878'den sonra İngiltere'nin bu siyaseti değişmiştir. Bunun nedeni, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne yakınlaşmasıdır. Osmanlı Devleti, Almanya'nın etkisi altına girerse sömürgelere giden yollar tehlikeye düşecekti. Bunun sonucu olarak İngiltere, değişen siyaseti ile Kıbrıs ve Mısır'ı işgal etmiştir¹⁰⁸.

1878 yılından itibaren toprak bütünlüğünü koruma yönündeki Osmanlı politikasını değiştiren İngiltere, Osmanlı Devleti'ni yıkarak toprakları üzerinde kendine bağlı devletçikler kurma ya da kendisi yerleşme yolunu tutmuştur. Ancak Rusya, gerek Balkanlar'da gerekse Doğu

¹⁰⁷ Georges Castellan, **Balkanların Tarihi: 14.-20. Yüzyıl**, İstanbul 1993, s. 132.

¹⁰⁸ Georges Castellan, **a.g.e.**, s. 128.

Anadolu'da üstün duruma gelerek İngiltere'nin Hindistan yolunu kontrol eder duruma geçmiştir. Bundan rahatsız olan İngiltere ve Avusturya, Yeşilköy Antlaşması'nın iptal edilmesinde ve yerine yeni bir antlaşmanın yapılmasında ısrarcı olmuşlar ve bunda da başarı göstermişlerdir. 13 Temmuz 1878 tarihinde yapılan Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti ve özellikle Avrupa tarihi açısından çok önemli sonuçlar doğurmuştur. İki büyük devlet, İngiltere ve Avusturya, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumayı bırakmışlardır. Bu tarihten itibaren bu iki devletten boşalan yeri Almanya almıştır. Ayrıca Berlin Antlaşması, taraflardan hiçbirini tatmin etmemiştir. Balkan Slavları aradıklarını bulamamışlardır. Büyük Slav Devleti kurulamamıştır. Bunun için, “*Biz buraya ümmetlerimizin cenaze törenini yapmak için toplanmışız*” diyen Panslavistler, en az Avusturya kadar Almanya'ya da kızgındırlar. Rusya istediği kadar güçlü bir Slav devleti kuramamış, Avusturya ise Bosna-Hersek'i tam anlamıyla sınırları içine katamamıştır. Ayrıca, bölgenin Avusturya yönetimine girmesi Sırbistan ve Karadağ'daki milliyetçi duygularını körüklemiştir. Bu yüzden Berlin Antlaşması, daha sonra ortaya çıkan Balkan Krizi'nin ve hatta I. Dünya Savaşı'nın temelini oluşturmuştur¹⁰⁹.

5. Avusturya'nın Etkisi

Rusya gibi Balkanlar'da büyük çıkarları bulunan ve bu bölge ile çok fazla ilgilenen devletlerden biri de Avusturya'dır. Avusturya için, zayıf bir Osmanlı Devleti'nin bulunması, güçlü bir Rusya'nın komşu olmasından veya büyük bir Rus nüfuzu bulunan küçük Balkan devletlerinin bulunmasından daha iyidir. Avusturya, Osmanlı Devleti'nin kaçınılmaz olarak parçalanması hâlinde ise buraları kendi nüfuzuna almak gayesi gütmüştür. Daha 18. yüzyılın sonlarında İstanbul'da bulunan Fransız elçisinin beyanına göre Avusturya Bakanı Kaunitz şu düşüncededir: “*Osmanlı Devleti'nin yaşamakta devam etmesi Avusturya siyaseti ve menfaatleri için esaslı bir unsur*

¹⁰⁹ Şennur Şenel, a.g.m., s. 405-406.

*sayılmaktadır. Fakat Türk idaresinin manasızlığı karşısında Osmanlıların bundan böyle yaşayabilecekleri hakkında hiçbir ümit kalmamaktadır.”*¹¹⁰

Avusturya, Bosna-Hersek’i hâkimiyetine aldıktan sonra Arnavutluk ve Makedonya’ya el atarak Selanik’e inme amacına gütmüştür. Bu suretle, orta ve güney Avrupa’da 1859’da İtalyanlara ve 1866’da Almanlara kaybettiği toprak ve prestijini telafi etmeyi düşünmüştür¹¹¹. Ancak bu, Avusturya için potansiyel bir tehlikeyi de beraberinde getirmiştir. Çünkü Balkanlarda yeni toprakların kazanılması Avusturya topraklarında yaşayan kalabalık Slav nüfusunu güçlendirecektir. Bu ise Rusya’nın Balkanlara nüfuz edinmesine veya büyük bir Slav devletinin kurulmasına davetiye çıkaracağından, başta Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Julius Andrassy olmak üzere bazı Avusturyalı devlet adamlarını ürkütmüştür. Andrassy, 29 Ocak 1875’te düzenlenen bir bakanlar konferansında Osmanlı İmparatorluğu’nun korunmasının Avusturya’nın çıkarı için önemini şöyle ifade etmiştir: *“Türkiye, Avusturya-Macaristan için hemen hemen Allah’ın inayetiyle olan bir birliğe sahiptir. Türkiye için küçük Balkan devletlerinin statükosu devam ediyor ve onların milliyetçi arzuları engelleniyordu. Eğer Türkiye için bu olmasaydı, bütün bu istekler bizim başımıza düşecekti. Eğer Bosna-Hersek; Sırbistan ve Karadağ’a geçseydi veya orada önleyemeyeceğimiz yeni bir devlet kurulsaydı, biz mahvolurduk ve kendimizi ‘Hasta Adam’ rolüne koymuş olurduk.”*¹¹²

Bu nedenle statükonun temini, dolayısıyla da Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğüne saygı göstermek Avusturya çıkarlarıyla örtüşmüştür. Bununla beraber bu dönemde Avusturya, Balkanlardaki çıkarları doğrultusunda tecrit edilmekten çekindiğinden ve Balkanlardaki Rus ilerlemesini önlemek için 1871 yılından sonra

¹¹⁰ Nicolae Jorga, **a.g.e.** s. 7.

¹¹¹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VII, s. 14-15.

¹¹² Georges Castellan, **a.g.e.**, s. 135.

Almanya'ya yaklaşmış ve Almanya ile yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bismarck da Avusturya'yı cesaretlendirerek bölgede daha etkin olabilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte Avusturya ordusunda, statükoya ve Osmanlı toprak bütünlüğüne dayalı Avusturya'nın geleneksel politikasından yana olmayan, daha ziyade Hırvat asıllı olan çok sayıda subay vardır. Bu Avusturyalı subaylara göre İtalyan topraklarının telafisi için yeni toprak kazanımlarına sempatiyle bakılmalı, gerekirse Balkanlar, Rusya ile bölüşülmeliydi. Hatta Almanya'ya karşı Rusya ile bir ittifak yapmak beklentisi içinde olanlar bile bulunmaktaydı. Bunların başını çeken Arşidük Albrecht, Çar'a, bölgede Prusyalıları bir defa yenmedikçe mutlu ölemeyeceğini söylemiştir¹¹³.

Berlin Kongresi'nden sonra Osmanlı-Avusturya münasebetleri şeklini değiştirmiştir. Avusturya artık, Osmanlı'nın yıkılmasının kaçınılmaz olduğunu görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarına kendi yerleşmek ve bu suretle Balkanlarda bir Slav birliğinin kurulmasını önlemek için çalışmaya başlamıştır. Bu durum, Avusturya ile Rusya arasında sert bir mücadeleye yol açmıştır. Kuzeyden güneye inmek isteyen Rusya ile batıdan doğuya ilerlemek isteyen Avusturya, Balkan toprakları üzerinde kesişmiştir¹¹⁴. Bu kesişmeden doğan çatışmalar, I. Dünya Savaşı'nın da sebebi olacak ve bu savaş Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya Çarlığı ile birlikte Osmanlı Devleti'ni de tarih sahnesinden silecektir¹¹⁵.

¹¹³ Norman Rich, **a.g.e.**, s. 225.

¹¹⁴ Aram Andonyan, **a.g.e.**, s. 19-20.

¹¹⁵ Şennur Şenel, **a.g.m.**, s. 406.

İKİNCİ BÖLÜM

KARADAĞ İSYANLARI

A. 19. Yüzyılda Karadağ İsyancıları ve Bağımsızlık Hareketinin Doğuşu

1. 19. Yüzyıl Başılarında Karadağ'ın Durumu

Karadağlılar, yüzyıllardan beri kabileler hâlinde bağımsız yaşamaya alışmışlardır. Bölgenin coğrafi şartlarının olumsuz olması sebebiyle ticaret ve tarım yapma olanakları oldukça kısıtlıdır. Bu yüzden daha çok yağma ve ganimet elde ederek yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Osmanlı hâkimiyetinden önceki şartlar da böyledir. Özellikle Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra bu durum, devleti oldukça rahatsız etmiştir. Çevre köy ve kasabaları yağmalayan, bu arada ovalarda yerleşik halkın can ve malına zarar veren Karadağlıların devamlı olarak isyanlarla birlikte anılmaları bu yüzden Otoriteye hiçbir zaman baş eğmek istememişler, yağma ve talan ederek geçimlerini sağlamaya çalışmışlar, vergi vermeyi reddetmişler ve bu yüzden Osmanlı askerî gücü ile sık sık karşı karşıya kalmışlardır. “...Karadağlılar bazı yerler hudutlarının alâimini bozmuş ve İspeç nâhiyesinde vâki’ Miloça ahâlisinin iki yüz yetmiş re’s koyun ve keçilerini gasp ve gârât eyledikleri misillü beri taraflara tecavüzle ahâli-i mücâvereyi bu misillü fenâlıklarla bî-huzûr etmekte bulunmuş olduklarından bu fenâlıkların ara yerden kaldırılması için iki taraf ahâlisi beyninde bir karar verilmesi hakkında beyne’l-ahali teatî olunan muhâberât akabinde bir hayli Karadağlı hudut başına gelip bu maddelerin bir mukâvele-i kaviyeye raptı zımında Bar’a tâbi’ Tokmil ve Zopçe karyesinin ahâlisini davet etmiş ve bunlardan birkaç kişi oraya gitmiş oldukları halde Karadağlılar hemen beri taraf ahâlisi üzerine hücum ile birkaç kişinin başlarını kesmiş olduklarından başka hudûdu tecavüzle Tanukmil karyesi içine kadar girip daha birkaç

kişiyi katl ve idam eyledikleri ..."¹¹⁶

Osmanlı belgelerinde daha çok “eşkıya” diye nitelendirilirler ve “ıslah” edilmelerinin gerektiği belirtilir. “Asi” ve “isyan” tabiri daha çok 18. yüzyıldan sonraki belgelerde görülür. 18. yüzyılın başlarına kadar belli bir yönetim düzenleri ve buna bağlı olarak sistematik bir ideolojileri de bulunmamaktadır¹¹⁷. Fakat Karadağlılar iyi savaşçıdır, bölgenin coğrafî yapısını kullanmakta ustadırlar. Osmanlı Devleti’nin cezalandırma hareketlerinde galip geldikleri de olmuştur. Çoğunlukla mağlup olmalarına rağmen Türklerin çok fazla miktarda asker ve silah kaybetmelerine de sebep olmuşlardır¹¹⁸.

Osmanlı İmparatorluğu’nun fetihlerinden sonra Balkanlarda bir huzur ortamı oluşmuştur. Tek bir yerden yönetilmeye başlanan bölge, ekonomik açıdan da gelişmiştir. Türk fetihlerinden önceki baskıcı yönetimlerin ve fahiş vergilerin kaldırılmasından dolayı bölge milletleri, Osmanlıyı, bir anlamda, kurtarıcı olarak görmüşlerdir. Hatta Yıldırım Bayezid’in 1402’de Ankara Savaşı’nda Timur’a yenilmesinden sonra ortaya çıkan iktidar boşluğunda Osmanlı Devleti, yıkılmanın eşiğine gelmiş olmasına rağmen Balkanlarda büyük çapta isyanlar çıkmamış, Osmanlı’dan ayrılma girişimleri olmamıştır. Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde bu durum değişmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun II. Viyana bozgununu yaşaması ve gücünün azalmasıyla birlikte Balkanlardaki bütün milletlerde ayrılıkçı düşünceler oluşmaya başlamıştır. Bunda Rusya, Venedik, Fransa, Avusturya gibi devletlerin bölgedeki ayrılıkçı hareketleri kışkırtıp desteklemelerinin de payı büyüktür. Bu durumdan en çok etkilenenlerin başında da Karadağlılar gelmiştir. Başlangıçta Karadağlılara pahalıya mal olan ayrılma hareketleri, I. Danilo (1697–1735) zamanında da devam etmiştir. 1711’de Deli Petro’nun

¹¹⁶ BOA, A.MKT.UM., 422/16.

¹¹⁷ Osman Karatay, **Karadağ’ın Bağımsızlık...**, s. 459.

¹¹⁸ Aram Andonyan, **a.g.e.**, s. 55.

bir elçisi Karadağlıları Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde Ruslar'a yardıma davet etmişse de kurulan ittifak uzun sürmemiştir¹¹⁹. Çünkü Ruslar, Prut Savaşı'nda mağlûp olup Prut muahedesini imzalayınca bu faaliyetlerine geçici bir süre son vermişler ve Karadağ'ı kendi hallerine bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu arada 1711 yılının Noel arifesinde "Türkleşenlerin imha edilmesi (Istraga Poturica)" olarak anılan bir olayda, Karadağ'ın Tsetinye kentinde bin kadar Boşnak katledilmiştir. 1714 yılında Venedik, Karlofça Antlaşması hükümlerini ihlâl ederek Karadağlıları isyana teşvik etmiştir. Bosna valisi Köprülüzade Numan Paşa asileri tenkile memur edilmiştir. Kaçanların Dalmaçya'ya iltica etmeleri ve orada Venediklilerden yardım görmeleri 1714'te Venedik'e karşı savaş açılmasına sebep olmuştur. Aynı yıl Numan Paşa kuvvetleri Karadağ'ı baştanbaşa tahrip etmiştir. 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması kanlı olayları bir süreliğine bitirmiştir. Vladika Danilo, memleketi kalkındırmak üzere bundan faydalanmıştır¹²⁰.

Sava Petroviç Nieguş (1735–1782) zamanında memleket yeniden anarşi içine düşmüştür. Karadağlıların bir kısmı, Türklerle anlaşmak isterken, bazı Karadağ soyluları ise Venedik'ten arabuluculuk ricasında bulunmuşlar ve Rusya'dan yardım istemek üzere Petersburg'a delege göndermişlerdir. Kendisinin 1762'de katledilen Rus Çarı III. Petro olduğunu iddia eden, kuzey Slavlarından Stepan Mali'nin zulmü bu devre rastlar ki, bu sırada Karadağ, geçici de olsa düzen ve sükûna kavuşmuştur. I. Petro zamanında, Türkler ile ehemmiyetli mücadeleler olmadan geçen bir devre sona ermiştir. İşkodra Valisi Kara Mahmud Paşa, Karadağ'ı tam olarak kontrolü altına almak için uzun bir mücadeleye girişmiştir. İşkodra'yı irsî olarak elinde tutan Kara Mahmud Paşa, kabileler arasındaki mücadelelerden faydalanarak, memleketi baştanbaşa istilâ etmiştir. 1787-1792'de çıkan Osmanlı-Avusturya-Rusya harbi sırasında, Karadağ hudutlarında yalnız küçük ölçüde çatışmalar olmuştur. Kara Mahmud Paşa, 1795'te tekrar

¹¹⁹ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 51.

¹²⁰ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 225.

harekete geçmişse de Slatina'da bozguna uğramış ve kanlı Kruse muharebesinde öldürülmüştür. Bu muvaffakiyet neticesinde Zeta tabii oluşunun doğusundaki Brda ülkelerinin Bielopavliçi ve Piperi kabileleri Karadağ'a iltihak etmişlerdir¹²¹.

a. 1804 ve 1815 Sırp İsyanlarında Karadağlılar

Bölgedeki yöneticilerin kötü davranışları ve Rusya'nın teşvikleri sonucunda, 1804 yılında Sırbistan'da Kara Yorgi önderliğinde bir isyan çıkmıştır. İsyanın asıl amacı Karadağ ile birleşerek "Büyük Sırbistan"ı kurmaktır. Karadağlılar, bağımsızlık kazanmak için bu isyanı desteklemelerine rağmen, Sırbistan'a bağlı bir bölge olarak kalmak da istememişlerdir. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Belgrad, Kara Yorgi'nin önderliğindeki isyancıların eline geçti. Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 1813 yılında imzalanan Bükreş Antlaşması ile Sırlara bazı imtiyazlar verildi. Fakat verilen imtiyazları yeterli görmeyen Sırlar, 1814 yılındaki Viyana Kongresi'ne bir heyet gönderdiler. Bundan bir sonuç alamayınca 1815 yılında Miloş Obrenoviç'in liderliğinde ikinci bir ayaklanma başlattılar. Bu ayaklanma da başarısız oldu ama, 1817 yılında Rusya ile yeni bir savaş istemeyen ve bölgeye yönelik muhtemel bir Rus müdahalesini önlemek isteyen Osmanlı Devleti, Sırlara bazı haklar vermeye razı oldu. Osmanlı valisi Maraşlı Ali Paşa, Miloş Obrenoviç'le anlaşmaya vararak Sırbistan'ın içişlerinde bağımsız olmasını sağladı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşını kaybeden Osmanlılar, Ruslarla imzaladıkları Edirne Antlaşması'yla Sırbistan'ın yarı bağımsız bir hale gelmesini kabul ettiler ve Miloş Obrenoviç'i Sırp prensi olarak tanıdılar¹²².

Sırp ayaklanması sırasında Karadağlılar da isyan hareketlerine katılmışlar, fakat Ruslardan yeterli destek alamamalarından, Fransızlar ile olan mücadelelerden ve ekonomik zorluklardan dolayı Sırlarla birlikte

¹²¹ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 225.

¹²² Selim Aslantaş, **a.g.e.**, s. 473-475.

hareket edememişlerdir. Avrupa’da Napoleon tehlikesinin ortadan kalkmasından sonra 1817-1820 yılları arasında Türklerle küçük sınır çatışmaları yaşanmış ve 1820 senesinde Moraca bölgesindeki halk Osmanlı yönetiminden ayrılarak Karadağ’a bağlanmıştır¹²³.

b. Fransa İşgaline Karşı Karadağ Mücadelesi

1805 Presburg muahedesi neticesinde General Marmont kumandasında Dalmaçya’yı işgâl etmiş bulunan Fransızlar’a karşı Karadağlılar, 1806–1808’de Rusya’nın, daha sonra 1813-1814’te İngiltere’nin yardımı ile savaşa girişmişlerdir. Bu esnada Fransızlar, Karadağlılarla birlikte bölgedeki Hristiyan milletlerini kendi taraflarına çekmek istedilerse de güçlü Rus nüfuzu sebebiyle bunda başarılı olamamışlardır. “...Fransa’nın daima Karadağ’ı kendi tarafına çekmek istediği ve Hırvat taifesini de ele geçirmek istiyorsa da Rusya’nın ona mâni’ olduğu...”¹²⁴ ve bu yüzden bölgede Fransa’ya karşı bir direnişin olacağı ortaya çıkmıştır.

1806’da Dubrovnik’i ele geçiren Napoleon’un güçleri, buradan Karadağ üzerine ilerlemek istemişlerse de Adriyatik’te bulunan Rus donanmasından yardım alan Karadağlılar tarafından geri çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu sırada Karadağlılar ilk defa olarak Kotor sahilini ellerine geçirmişlerdir. Ancak 1807’de Rusya’nın Fransa’ya yenilmesiyle birlikte ve Rus Çarı’nın isteği ile Kotor, Fransızlara bırakılmak zorunda kalmıştır. Napoleon’un 1813’te Leipzig Savaşı’nda yenilmesiyle birlikte Fransızlar, Kotor sahilinden çekilmişler, Karadağlılar da İngiliz ve Rusların yardımı ile burasını geri almışlardır. Fakat Vladika I. Petro, Kotor muhasarasına, şehrin kendisine verileceği ümidi ile katılmış iken bunun gerçekleşmediğini görerek büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. 1813’te Rusya’nın emriyle Kotor’un yönetimini bu defa da Avusturyalılara bırakmak

¹²³ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 53.

¹²⁴ **BOA**, HAT., 152/6392.

zorunda kalmıştır¹²⁵. Uluslararası alanda Karadağ'ın bağımsızlığının tanınması hayâli de gerçekleşmemiştir. Bu savaşlar esnasında Karadağlılar, ne kadar acımasız bir millet olduklarını da göstermişlerdir. Dubrovnik önlerine kadar bugün de rastlanan birçok harabe, Karadağlıların Hristiyan memleketlerinde bile önüne geçemedikleri yağmacılıklarının ve tahrip hırslılarının şahitleridir. Çetine'deki Aziz Kara İvan Manastırı'ndaki bir kulenin Karadağlıların öldürdüğü Türk, Arnavut ve hatta Hristiyanlara ait kafatasları ile süslendiği de anlatılmaktadır¹²⁶.

Bu dönemde Karadağ'da büyük bir kıtlık da yaşanmıştır. Dışarıdan ekonomik yardım alamamaları ve uzun süredir devam eden savaşlar sebebiyle yaklaşık 2 bin kişi ölmüştür¹²⁷. Bu ekonomik zorlukların etkisiyle Karadağlılar, taarruzlarını yeniden eski istikamete çevirmişler, Bosna eyaletine akınlarda bulunarak Brda üzerinde hâkimiyetlerini genişletmeye ve ülkelerinde birlik tesis etmeye çalışmışlardır¹²⁸.

2. 1852 Yılına Kadar Karadağ İsyanları

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması üzerine Balkanlar'da bağımsızlık yönünde kıpırdanmalar başlamıştır. 1804 ve 1815 Sırp isyanları ve 1821'de Eflak'ta çıkan Yunan isyanı bu kıpırdanmaları daha da arttırmıştır. 1827'de Osmanlı donanmasının İngiliz, Fransız ve Rus donanmaları tarafından Navarin'de yakılarak yok edilmesi ile birlikte 1829'da yapılan Edirne Antlaşması hükümlerine göre Yunanistan'ın kurulması, Balkanlar'daki milletlere bağımsız olma düşüncesini ve bunu elde etme yollarını göstermiştir¹²⁹. Karadağlılar için de yapılması gereken, büyük devletlerin, özellikle Rusya'nın desteğini almak ve bağımsızlık isteğini

¹²⁵ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 57-58.

¹²⁶ Aram Andonyan, **a.g.e.**, s. 55.

¹²⁷ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 460.

¹²⁸ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 225.

¹²⁹ Hakkı Dursun Yıldız, **Büyük İslam Tarihi**, C. 12, İstanbul 1993, s. 494-495.

uluslararası anlaşmalarda onaylatmaktır. Fakat büyük devletler için, Balkanları elde tutma isteği her zaman önce gelmektedir. Özellikle Rusya'nın, Karadağlıları kendi çıkarları için kullandığı ve ancak kendisine uygun olursa destek verdiği anlaşılmaktadır. Sırp, Karadağ'ı da ilhâk ederek "Büyük Sırbistan"ı kurmak istiyorlardı. Karadağlılar için bunun kabul edilmesi mümkün değildi. Bu yüzden Karadağlılar, bazen Sırp'ların ve Rusya'nın isteklerini de hiçe sayarak hareket etmekten çekinmemişlerdir. 1820'de Moraca bölgesinin ele geçirilmesi de Rusların desteği olmadan gerçekleşmiştir. 1830 yılında Bosna'da çıkan ayaklanmaya Karadağ yardımcı olmuş, silah, cephane ve asker desteği sağlamıştır. Ancak Sırp Knezi Miloş, Bosna üzerindeki emelleri yüzünden bu ayaklanmayı desteklememiş ve hatta isyanın bastırılmasında Osmanlı kuvvetlerine yardımcı olmuştur¹³⁰.

Bu şartlar altında 1830'da Bosna'da ve İşkodra'da Osmanlı yöneticilerinin devlete karşı isyan etmelerinden faydalanan Karadağ Knezi II. Petar, 1831 ve 1832 yıllarında Podgoriça ve İşbozi'yi almak istemiş, 1836'da Grahova'da Türklere karşı bir zafer kazanmasına rağmen "...Podgoriçe ve İşbozi kazalarına tecavüz eden Karadağlıların tenkîl..." edilmesiyle birlikte bu isteğine ulaşamamıştır¹³¹. Karadağlıların yaptıkları bu akınlar memleketin, Osmanlı kuvvetleri tarafından istilâsına yol açmıştır. 1838'de iki taraf arasında imzalanan antlaşmaya göre, Hersek-Dalmaçya hududu yakınında Grahovo arazisi tarafsız bölge haline getirilmiş ve buraya, Bosna valisi ve Karadağ Vladikası tarafından tasdik edilen bir Voyvoda atanmıştır. 1843'te Türklerin, İşkodra gölündeki Vranina ve Lessandria adalarına yerleşmeleri Karadağlılar tarafından hoş karşılanmamıştır¹³². "*Karadağ Vladikasının niyât-ı fâside ve tedârikât-ı harbiyesine dair istirâk olunan havâdisâtın takdîmatına dair 21 Cemaziy'ül-evvel 66 tarihiyle müverrihan tevârid eden tahrîrât-ı atûfeleri mezâyâsı... Beyâna hâcet*

¹³⁰ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 461.

¹³¹ BOA, HAT., 442/22207.

¹³² Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 226.

olmadığı vecihle hudûd-ı saltanat-ı seniyyenin tecâvüzât-ı ağyârdan muhafazası esbâbına ..."¹³³ binaen Osmanlılar, sınır bölgelerinde bazı tedbirler almışlardı. Buna rağmen Karadağ ile Osmanlı Devleti arasındaki barış ortamı birkaç sene daha devam etmiştir.

3. 1852 Yılı Karadağ İsyanları

1851 yılında Karadağ Knezi II. Petar'ın ölümüyle birlikte yerine yeğeni Danilo geçmiştir. Ancak Petar'ın büyük amcası Pero Tomov ile taht mücadelesine girmiş ve kazanmıştır. 1852 yılında tahtını sağlama alan Danilo, aynı yıl Viyana'ya ve Petersburg'a giderek Avusturya ve Rusya'nın desteğini almaya çalışmıştır. Danilo, Karadağ'ın ilk lâik yöneticidir. Daha önceki vladikalar din adamı idiler ve Karadağ'ı dinî kurallara bağlı kalarak yönetmişlerdi. Danilo, ülkedeki teokratik yönetim biçimini kaldırdı ve Karadağ'ın bir prenslik (knezevina) olduğunu ilân etti¹³⁴.

Bâbîâli, kendi toprağı saydığı Karadağ'ın teokratik hükümet şeklini terk ederek Danilo'nun idaresinde bir prenslik olarak teşkilâtlanmasını tanımak istemedi. Çünkü bu rejim değişikliğinden önce Karadağ'da milli bir partinin kurulmuş olduğu, bu partinin tam istiklâl istediğı ve Osmanlı toprakları aleyhinde fetihler yapmak düşüncesinde olduğu biliniyordu. Ayrıca ülkenin prenslik olması, bağımsızlığını kazanması yönünde büyük bir adım olarak da görülmüştü. Bu hususta Karadağ tarafından yaratılacak bir örnek bütün balkan devletlerinin heyecan ve ihtiraslarını uyandırabilirdi¹³⁵.

Ayrıca Karadağlılar, çevrede ve özellikle Bosna-Hersek'te çıkan isyanları da destekliyorlardı. Hatta bu isyanların çıkmasında bir nevi kışkırtıcı rolü dahi üstlenmişlerdi. 1849 yılında Bosna-Hersekliiler, bir muhafız birliğinin kurulması için asker toplanması ve Tanzimat Fermanı'nın

¹³³ BOA, HR.MKT. 29/19.

¹³⁴ Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 138-140.

¹³⁵ Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, C. VI, s. 72.

uygulanması karşısında isyan etmişlerdi. Bu isyan hareketi çok kısa sürede büyümüş ve bütün eyaleti sarmıştı. 1850’de İstanbul’dan bölgeye gönderilen Ömer Paşa tarafından bu isyanı bastırılmış ve elebaşları yakalanarak cezalandırılmıştı¹³⁶. Bu olaylarda isyancılar adeta Karadağ’dan gelen talimatlara göre davranmışlardı. Bunu fark eden ve prenslik ilânından dolayı rahatsız olan Osmanlı Devleti savaş hazırlıklarına başladı.

1852 yılının sonbaharında Karadağlılar, komşu köylere de saldırmaya başlamışlardı:

“Karadağlılardan bir takım eşhâs-ı şekâvetpîşe Hersek sancağına tâbi’ Gaçka tarafına inerek taaddiyâta mübâderet esnasında Kurita Karyeli Hasan Ağayı ahz ve girift ve bir adamı dahi katl ve i’dam ve bir fırka-i bağbânesi dahi terebin kazasına muzaf Kanajdul karyesi üzerine nüzûl ile dest-i râzi hasâr-ı kıyam etmiş ise de karye-i mezkûreye gelen fırkanın ol havalide bulunan asâkir-i muvazzafa cebelinden mukâbele gösterilerek bilahare dahi sâye-i kudretvâye-i hazreti padişâhide görecekları inkizam-ı külliyyeye makeddeman masude olarak hâiben avdet ettirilmiş olduğu üzere ...”¹³⁷

“...Gaçka Müdürü Süleyman Efendi tarafından iş’âr ve cebel-i mezkûr eşkiyâsından dört yüz kadar şakî Trebin kazasına muzaf Kanajdul karyesi üzerine gelerek orada bulunan asker-i muvazzafa ve ahâli tarafından mukâbele ile muhârebe vuku’u ile hâ’iben avdet eyledikleri ve bunun üzerine eşkiyâ-yı merkûme mâh-ı hâlin yedinci perşembe günü Velmiye kalesine gelecek gündüzleyin muhasara ve geceleyin 30–40 kişi miktarı karakol gibi terk ederek Yutan nahiyesi kurrâsına gitmiş oldukları Terebin müdiri ve asker-i muvazzafa sergerdesi kulları tarafından ihbar olunmuş ve muhafaza-i ahâli ve sekine kazıyyesi lâzimedden bulunmuş olduğuna mebnî

¹³⁶ Zafer Gölen, “Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006, s. 377.

¹³⁷ BOA, HR. MKT., 77/ 71.

tahkîk-i ahvâl eylemek ve eğer aşkıya-yı merkûme elan havâli-i merkûmede iseler Gaçkada bulunan bin nefer asker-i ihtiyâtiyenin lâzimü'l-miktarının istihsâli ve daha iktiza eylerse Stolçe ve Luby kazalarından süvârî ve piyade celbiyle müdâfaalarına ibtidar etmek üzere Mostar asker-i zabtiye sergerdesi İbrahim ağa bendeleri me'mûren irsâl kılınmış olduğu...”¹³⁸

“ Bu gün terabiye müdiri tarafından gelen şukkada eşkiyâ-yı merkûme ile bin kadar tecmîl ederek Velmiye kalesi muhasara altında olduğu yazılmış olmakla Stolçe ve Poçetil asker-i ihtiyâtiyesi ve Luby kazasının eli ayağı tutan ahâlisiyle Stolçe hanedânından hamiyetli Hamza Bey ta'yîn kılınmış ve Tunice asker-i ihtiyâtiyesinin sûret-i i'zâmı dahi müdüriyete yazılmıştır. Eşkiyâ-yı merkûmenin muktezâ-yı fezahat ve şekâvetleri üzere tek durmayıp giderek cem'iyetlerinde tezâyid bulması melhûz bulunduğu ve etrafta bulunan ahâli ve sekeneye ve ebnâ-yı sebile isal-i hasar ve envât harekât-ı na-becaya ictisar üzere bulduklarını mebnî Hersek sancağının kamilen istikmâli esbâb-ı hüsn-i hâl ve ahâli-i sekenenin kemâ-yenbağî istihsâl-i huzûr varmış. Yâver-i emr-i ehemmine muvâfakatiyle sâye-i satvetvâye-i cenâb-ı şâhânedede her türlü tedâbirin hüsn-i îfa ve icrâsı sırasında asker-i mertebe-i ihtiyâtiyenin mevâki-i ma'lûmeye sevki lâzime-i hâlden...”¹³⁹

“Karadağ ahâlisinden olup hayli senelerden beri hemcivâr bulunan İslâm ve Hristiyâna te'addî eylemekte olan Malişa nâm şakînin telef ve izâlesiyle üzerinde bulunan Rusya nişanının gönderildiği...”¹⁴⁰

Bosna valisi Ömer Paşa, bazı Karadağ kabilelerini kendi tarafına çekmeye muvaffak oldu. Fakat Prens Danilo, bu nahiyelere karşı olduğu gibi İşkodra'nın yakınında bulunan Zobljak kalesine de taarruz ederek bu kaleyi zapt etti. *“Karadağların rivâyet olunan teşebbüsât-ı muhâsemânesi üzerine*

¹³⁸ BOA, HR. MKT., 77/71.

¹³⁹ BOA, HR. MKT., 77/71.

¹⁴⁰ BOA, HR. MKT., 78/39.

*işkodra ahâlisinin cürmet-i ittifakiyeye ne suretle da'vet olunduklarını ve mutasarrıflık hakkında bazı mütâlaâtı ve ahâli-i merkûmenin yeniden meclis teşkil etmek ve sâ'ir usûller va'z ve ta'yin eylemek gibi sonradan göstermiş oldukları harekât-ı serkeşâneyi...*¹⁴¹ ortadan kaldırmak isteyen Bâbîâli, Karadağ'a karşı harp hareketlerine girişti ve Prens Danilo'ya denizden gelebilecek yardıma mani olmak için, Karadağ kıyılarını abluka altına aldı¹⁴². "...Tahkikât-ı âhireye nazaran meyâne-i ahâli-i cebeliye de merkûm Zako nam aynularınca yemin usulünü bi'l-icra ahâli-i merkûmeyi biri Hersek sancağını ve diğeri İşkodra sancağına hücum etmek üzere iki kola taksim eylediği anlaşıldığına binaen eşkiyâ-yı merkûmenin mübâderet eyledikleri harekât-ı haydûdi ve ef'âl-i havnın sürat-i hüsn-i indifastıyla sevad-ı cemiyetlerin daha kesb-i tezâyüd etmeksizin perişan edilmesi-hususunda müdâfaatkârıde bulunmak hasbe'l-vakit ve hal münâsip mütâlaa kılınıp bunun icraatı lede't-tezekkür şimdiden Foça kazasına kaymakam Refetli Mehmet Bey bendeleri kumandasıyla iki tabur piyade asker-i nizâmiye irsal olunduğu taktirde çünkü henüz Mostar ve Taşlıca kazalarında birer tabur asker-i nizâmiye ve maru'z-zikr Terebin kazasıyla civar mahallerin de beş yüz ve Kurita ve Nakşin palangalarında üç yüz ve Yazere yaylasında beş yüz ve Derbinak tarafında beş yüz ki ceman bin sekiz yüz asker-i muvazzafa-i şâhâne mevcut bulunduğu gibi mukademan takdîm olunan defterde muharrer olduğu üzere ihtiyâten Hersekçe dahi yerliden tertip ettirilen ahâliden haylice asker-i mahalliye bulunduğu ecilden şu fevtin def-i eşkiyayı kifâyet edeceği ma'mulât-ı kaviyyeden olup..."¹⁴³

Bu esnada Karadağ, Viyana ve Petersburg'a elçiler göndererek Avusturya ve Rusya'nın tavassutunu istemeye başladı. Avusturya ve İngiltere, bölgedeki isyanlardan ve Osmanlıların yaptığı askerî hareketlerden endişe duymaktaydılar. Bâbîâli, Karadağ'ın Osmanlı hâkimiyetinde

¹⁴¹ BOA, HR. MKT., 90/21.

¹⁴² Barbara Jelavich, a.g.e., C. 1, s. 18-19.

¹⁴³ BOA, HR.MKT., 77/71.

bulunmadığı ve müstakil olduğu yolundaki iddialarını çürüten delilleri taşıyan bir nota ile ilgili devletleri bilgilendirdi. “*Karadağlılar’ın harekât-ı tecâvüziyesi hakkında Avusturya devlet-i fehîmesinin sual mülâkatı üzerine verilen müzekkereye cevabı devlet-i müşârûn ileyhi konsolosunun verdiği varakanın gönderildiğini ve vuku’bulan talebine mebnî İngiltere devlet-i fehîmesi konsolosuna dahi müzekkere-i mezkûrenin bir sûreti i’ta olunacağı ve manastırdan nakli mukarrer olan asâkir-i şâhânenin mîrliva izzetli İbrahim Paşa kumandasıyla dahil olduğu ifadesini hâvi devletli Osman Mazhar Paşa hazretleriyle müştereken vârid olan tahrirât-ı saâdetleri meali malûm-ı muhî olup hâkipâ-yı âliye dahi bi’t-takdim manzûr-ı meali mevkud-ı cenâb-ı şehinşâhi buyrulmuştur...*”¹⁴⁴ Avusturya ve İngiltere Osmanlı İmparatorluğu’ndan, kendi hâkimiyetinde bulunan bir yerdeki isyanı bastırmak için yapacağı askeri harekât hakkında bilgi istemişlerdi. Çünkü Avusturya, o sıralarda -Rusya gibi- Balkanlara hâkim olmak amacı güdüyordu. İngiltere ise, Rusya’nın Balkanlara inip Boğazlara hâkim olmasını istemiyordu. Her iki ülke de Balkanlarda nüfuz sahibi olmak peşindeydi. Osmanlı Devleti ise Rusya ile başa çıkabilecek bir güçte olmadığı için diğer devletlerin desteğine ihtiyaç duyuyordu. Bu askeri hareket sırasında Avusturya Generali Kont Leiningen’in İstanbul’a gelerek, Osmanlı devletinin Karadağ’ın muhtariyetini tehdit etmekten vazgeçmesini istemesi, bunu göstermektedir¹⁴⁵. “*Öteden beri devlet-i aliyye-i ebediyü’l-karârın dâhil-i havza-i hükûmeti olan Karadağ nam mahal ahâlisinin reisleri bulunan vladikaya Rusya devleti cânibinden Prens unvanıyla muâmele olunduğu ve yakında Avusturya devleti tarafından dahi bu elkâb tasdik olunacağı ve mersûm vladika hükûmet-i meşrâ’a aleyhine husûmetini ve idâresinde bulunan mevâki’in tevsi’-i hülyâsıyla hemcivar olan arâzi hakkında niyât-ı fâsidesini ıslah isti’maliyle ilân ettiğine ve bu misillü su’ikasinde muvaffâkiyet emâreti bile bir dereceye kadar nihâyât olduğuna mebni bunların dâire-i itâate idhalleri için Saltanat-ı Seniye cânibinden*

¹⁴⁴ BOA, HR. MKT., 90/21.

¹⁴⁵ Georges Castellan, **a.g.e.**, s. 130.

Rumeli ordu-yu hümâyûnu müşîri devletli Ömer paşa hazretleri me'mur buyurulduğu..."¹⁴⁶

Arnavutluk ve Bosna'daki Türk kuvvetleri de Ömer Paşa komutasında Podgoriça, Niksiç ve Trebinje olmak üzere üç ayrı istikametten yürüyüşe geçtiler¹⁴⁷. Üç ay süren kanlı muharebelerden sonra Rusya ve Avusturya, savaşın durdurulmasını istediler. Avusturya bu amaçla, İstanbul'a General Kont Leiningen'i görevlendirdi. Osmanlı hükümeti, kısa süren harp esnasında Karadağlılardan daha çok insan ve para kaybetmişti. Üstelik de tavassutun yapıldığı sıralarda Rusya, kutsal yerler problemini yaratacak olaylar çıkarmakla meşguldü. Rusya ile bir ihtilaf hâlinde Avusturya'nın desteğini sağlamak için Bâbîâli, Karadağ ile anlaşmaya razı oldu. Anlaşma 3 Mart 1853'te, harpten önceki duruma dönülmek üzere yapıldı. Bu sıralarda Kırım Savaşı başlamak üzereydi¹⁴⁸.

4. Kırım Savaşı (1853–1856) Döneminde Karadağ-Osmanlı İlişkileri

1853 yılından itibaren Rusya, Osmanlı Devleti'ni yıkma politikası çerçevesinde, kutsal yerler sorununu kullanmaya başladı. Osmanlı Devleti, Hıristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve çevresinde Katolik ve Ortodoks cemaatlerine çeşitli ayrıcalıklar tanımıştı. 1853 yılına gelindiğinde ayrıcalıklar konusunda Rusya ile Katolikliğin dünya çapında savunuculuğunu yapan Fransa arasında çatışma başladı. Bu durumu bahane eden ve asıl amacı "hasta adam" gözüyle baktığı Osmanlı Devleti'ne son vermek isteyen Rusya, İngiltere'ye yakınlaşmaya çalıştı. Ancak, çıkarları gereği Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün muhafazasından yana olan İngiltere, bu teklife olumlu cevap vermedi. Bunun üzerine Rusya, tek başına harekete geçerek, Osmanlı Devleti'ne bir ittifak teklifinde bulundu ve bu devletin

¹⁴⁶ BOA, HR.MKT., 52/72.

¹⁴⁷ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 463.

¹⁴⁸ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s.72-73.

sınırları içinde yaşayan Ortodoksların koruyuculuğunun Rusya'ya bırakılmasını önerdi. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin de desteğine güvenerek Rus isteklerini reddetti¹⁴⁹.

Ortaya çıkan Osmanlı-Rus gerginliği, İngiltere'nin yanı sıra Avrupa devletlerinin de ilgisini çekmekte gecikmedi. İngiltere hükümeti, 1853'te yaşanan gerilim sırasında Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni destekleme politikasını benimsedi. Bu tercih, Osmanlı Devleti'ne destek olma isteğinin ötesinde, Avrupa'daki güç dengelerinin yeniden düzenlenmesi amacını gütmektedir. 1848 yılında Avusturya İmparatorluğu'nda çıkan Macar ayaklanmasının Rusya'nın yardımıyla kanlı bir şekilde bastırılması, bu dönemde Rusya'nın Avrupa'da artan bir şekilde güç kazanmasının göstergesi olarak yorumlanmıştı. İngiltere, bu ve benzer nedenlerle Avrupa'daki güç dengesinin kendi aleyhine bozulmasını engellemek istiyor, bu amaç doğrultusunda Rusya'nın güçlenmesinin önüne geçmeye çabalıyordu. Bunun yanında, Osmanlı Devleti'nin dağılması Rusya'nın topraklarını güneye doğru genişletmesi demek olacaktı. Bu durum İngiltere'nin Asya'daki kolonilerine ve özellikle Hindistan'a ulaşmasını zorlaştıracaktı. Fransa, Rusya'nın Avrupa güçler dengesinin dışında tutulması konusunda İngiltere ile benzer bir politika izliyordu. Rusya'ya bağlı olan Polonya topraklarında yeniden bir bağımsız devletin kurulması ve bu bağımsız devletin Fransa'nın müttefiki olması ihtimali de Fransa'yı, Rusya'ya karşı cephe almaya teşvik ediyordu. Bu ve benzer nedenlerle, Rusya'ya karşı girişilebilecek bir müdahale, Fransa'yı Avrupa'da yeniden üstün duruma getirebilirdi. Bu nedenlerle Fransa, Osmanlı-Rus geriliminde, tıpkı İngiltere gibi, Osmanlı Devleti'nden yana bir tutum takındı¹⁵⁰.

Kutsal yerler meselesindeki isteklerinin reddedilmesi ile birlikte Rusya, savaş ilân etmeye bile gerek görmeden 22 Haziran 1853 tarihinde

¹⁴⁹ Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s.154-156.

¹⁵⁰ Süphan Andıç, Fuat Andıç, *Kırım Savaşı, Ali Paşa ve Paris Antlaşması*, İstanbul 2002, s. 121-130.

Eflak ve Boğdan'ı işgâl etmeye başladı. Rus Çarı I. Nikola, bu hareketinin bir güvenlik tedbiri olduğunu belirtti. Bunun üzerine Avusturya'nın teklifi ile Viyana'da bir konferans toplandıysa da bir sonuç alınamadı. 4 Ekim 1853'te Rusya'ya verilen notadaki isteklerin kabul edilmemesi ile birlikte savaş fiilen başladı.

Savaşın başlangıcında Osmanlı ordusu Balkanlar'da başarılı oldu. Fakat Batum'a yardım götürülen Osmanlı donanması 30 Kasım 1853'te Rus donanması tarafından Sinop açıklarında batırıldı. Rusların bu ani hareketi ve Karadeniz'de üstün duruma geçmeleri Boğazları ve İstanbul'u tehlikeye düşürdü. Bu durumdan endişelenen İngiltere ve Fransa, devreye girerek tarafları uzlaştırmak istedi, ancak yapılan teklifi Rusya reddetti. Fransa ve İngiltere, Rusya'ya ültimatom verdiler. Çar, ültimatomu ve istekleri kabul etmedi ve Rus ordusuna Tuna Nehri'ni geçerek ilerleme emrini verdi. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, 12 Mart 1854'te Rusya'ya savaş ilan ettiler¹⁵¹.

Savaş, Tuna, Kafkas ve Karadeniz'de yoğunluk kazandı. Tuna cephesinde durum önce Osmanlılar lehine gelişti. Fakat bir süre sonra Rus ordusu Silistre'ye kadar ilerledi. Bunun üzerine İngiliz ve Fransızlar, Gelibolu yarımadasına asker çıkardılar ve çıkan birlikler Varna bölgesine sevk edildi. Bu sırada Avusturya da Rusya'ya baskı yapmaya başlamıştı. Rus ordusu, Eflak ve Boğdan'ı tahliye ederek savunmaya geçti. Müttefikler, Rusya'yı barışa zorlamak için Kırım yarımadasında da bir cephe açmaya karar verdiler. Kırım'da yapılan savaşlarda Ruslar mağlup oldu ve çekilmek zorunda kaldılar. Kafkas cephesinde ise Ruslar başarı kazandılar ve Kars'ı ele geçirmeye muvaffak oldular. Bu sırada I. Nikola öldü ve yerine geçen II. Aleksandr barış istemek zorunda kaldı. Rusya ile Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa arasında Paris Antlaşması'nın imzalanmasıyla savaş sona erdi¹⁵².

¹⁵¹ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 158-159.

¹⁵² Süphan Andıç, Fuat Andıç, **a.g.e.**, s. 132-136.

1854'te Bâbîâli'nin Rusya ile savaşa girmesi, Karadağ'ı zor durumda bıraktı. Prens Danilo'nun amcası ve Knezlerin bir kısmı, Rusya ile birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı savaş istiyorlardı. Prens, Avusturya'nın nasihatlerini dinleyerek Karadağ'ı tarafsız tutmaya muvaffak oldu. Türkler, bu tarafsızlıktan emin olmadıkları için Karadağ hududu yakınında siperler kazdılar ve savunma tedbirleri aldılar. Buna rağmen Karadağ çeteleri, Türk toprakları üzerinde yağma ve talan hareketlerine bulundular. Bâbîâli, bu hareketleri protesto etti. Prens, tebaasına söz dinletmeye muvaffak olmadığı yolunda cevap verdi¹⁵³.

Savaş sonunda yapılan Paris Antlaşması'nda Karadağ'ın bağımsızlığının tanınmaması üzerine Danilo, Rusya'dan yeterli destek alamayacağını anlamıştı. Bu yüzden 1857 yılında Paris'e giderek Fransa'dan diplomatik yardım almaya çalışmıştı. Ancak bu durum Karadağ'daki Rus taraftarlarının tepkisini çekmişti. Kendisine karşı Petroviç tarafından başlatılan muhalefet, kanlı bir şekilde ortadan kaldırıldı. 1855'te Rusya'nın Balkanlardaki nüfûzuna mirasçı çıkan Fransa, Karadağ'ın başkenti olan Çetine'de, bir viskonsolosluk açtı. Bu tarihten itibaren Paris kabinesi, Karadağ prensinin hâmis ve dostu olma durumu almaya başladı¹⁵⁴.

5. 1856–1858 Yılları Arasında Osmanlı Karadağ Münasebetleri

Kırım Savaşı'ndan sonra 1856 yılında yapılan Paris Antlaşması'nda Sırbistan'ın durumu görüşülürken, Avusturya delegesi Buol'un ortaya attığı bir mesele ile Karadağ'a da temas edildi. Buol, Rusya'nın çoğu zaman, Karadağ üzerinde bir himaye kurmuş gibi davrandığını ifade ederek Rus delegelerinin bu hususta yapacakları bir beyanat ile bu gibi şüphelerin ortadan kalkacağını belirtti. Rus delegesi, Karadağ ile aralarında sempatiden başka bir ilişki olmadığını söyledi. Ertesi gün Türk baş delegesi Ali Paşa,

¹⁵³ Georges Castellan, **a.g.e.**, s. 133.

¹⁵⁴ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s. 73; Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 463.

Karadağ'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu ve Bâbîâli'nin bu durumu değiştirmek düşüncesinde olmadığını belirtti.

Karadağ Prensi Danilo, Ali Paşa'nın bu beyanatını Paris Antlaşması devletleri nezdinde protesto etti. Prens, protestosunda Bâbîâli'nin, Karadağ'ı eyaletlerinden biri gibi saymasının mümkün olmadığını ileri sürdükten sonra, Arnavutluk'un yarısı ve Hersek'in tamamı üzerinde Karadağ'ın hakları bulunduğunu iddia etti. Bundan bir müddet sonra da yine devletlere yolladığı bir nota ile:

- Karadağ'ın bağımsızlığının uluslararası alanda tanınmasını,
- Hudutların Hersek ve Arnavutluk taraflarında genişletilmesini,
- Karadağ ile Türkiye arasındaki sınırın, Karadağ ile Avusturya arasındaki sınır gibi tespit edilmesini,
- Antivari şehrinin Karadağ'a bırakılmasını istedi¹⁵⁵.

Prens Danilo'nun bu protestosu ve istekleriyle Osmanlı-Karadağ münasebetleri bir kere daha bozulma noktasına geldi. Paris Antlaşması sonucunda Karadağ'ın bağımsızlığından bahsedilmemesi ve hatta Osmanlı Devleti'nin bir parçası gibi kabul edilmesi Karadağ'da büyük bir hayal kırıklığına sebep oldu¹⁵⁶.

Karadağ'ın, Avusturya'nın isteğine uyarak Kırım Savaşı sırasında tarafsız kalması, onu sadık bir müttefiki sayan Rusya'yı kızdırmıştı. Bu sebeple, Osmanlı-Karadağ gerginliğinde Rusya'dan bir destek göremeyen Prens Danilo, Fransa'nın desteğini kazanmak için Paris'e gitti¹⁵⁷. III. Napoleon, bu sıralarda Avrupa'daki siyasi ihtilafların hakemi rolü oynamakta idi. Danilo'yu bağımsız bir ülkenin yöneticisi gibi kabul ettikten

¹⁵⁵ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s. 73-74.

¹⁵⁶ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 463.

¹⁵⁷ Aram Andonyan, **a.g.e.**, s. 57.

başka, gelecek için himaye de vaat etti¹⁵⁸.

Bâbîâli, Prens'i koruyucu aramaktan vazgeçirmek için, Osmanlı hâkimiyetini tanımak şartıyla, Hersek topraklarından bir kısmını, vergisini almak üzere Karadağ'a bırakmayı ve kendisini müşîr rütbesine çıkarmayı teklif etti. Danilo, Rusya'nın ve Fransa'nın yardımlarına güvendiğinden ve teklifleri kabulü halinde tebaasının isyanından korktuğu için reddetti¹⁵⁹.

1858'in ilkbahar aylarında Hersek'te de bir isyan çıkmıştı. Hersek'li Müslüman ve Hıristiyanlar arasında kanlı çatışmalar olmuştu. Hersek taraflarına doğru genişlemek isteyen Karadağ da bu isyanı desteklemişti. Birçok Karadağlı gönüllü Hersek'e geçerek isyan hareketine katılmış ve Osmanlı güçlerine karşı savaşmışlardı. Bu şartlar altında Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında bir savaşın çıkması kaçınılmaz olmuştu¹⁶⁰.

4 Mart 1858'de iki taraf kuvvetleri harekete geçtiler. Karadağ, Viyana, Petersburg ve Paris'e heyetler göndererek yardım ve himaye dileğinde bulundu. Rusya ve Avusturya, bu sefer Karadağ ile ilgilenmediler. III. Napoleon, gazetelerde bir yazı yayınlarak, Türklerin Karadağ üzerindeki hâkimiyetlerinin fetih hakkı esasına dayandığını, bunun dışında bir hâkimiyeti ifade eden herhangi bir alametin bulunmadığını, zayıfların haktan bahsederken kulak tıkamanın insafı bir hareket olmayacağını öne sürerek Fransa'nın, imkân nispetinde Karadağ'a yardımcı olacağını belirtti.

Bu sıralarda Osmanlı ve Karadağ kuvvetleri Grahova bölgesinde kesin bir harbe tutuşmuşlardı. Osmanlı kuvvetleri bu muharebede ağır kayıplar verdiler. Karadağlılar, ellerine düşen askerler üzerinde görülmemiş vahşet yaptılar¹⁶¹. Sadrazam Ali Paşa, İstanbul'daki yabancı devletlerin

¹⁵⁸ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s. 74.

¹⁵⁹ Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, C. IV, s. 316.

¹⁶⁰ Nicolae Jorga, **a.g.e.**, s. 518; Zafer Gölen, **a.g.m.**, s. 377.

¹⁶¹ Abdullah Zeki Polar, **a.g.e.**, s. 87.

elçilerine gönderdiği notada “*Grahova vak’a-yı mükedderesinden sonra ötede beride Dağlıların eline düşen neferât-ı askeriyemiz hakkında icra olunmuş gaddarlıkların şu bî-çârelerin üzerinde eser-i dâimîsi kalmıştır ve girifdâr oldukları işkencelerden tahlîs-i can edebilenler hastanelerde bulunub bî-çârelerin âzâları o derece sûret-i menfûrede kat’-ı cüdâ kılınmıştır ki, bunları Dersaâdete celbetmeye veyahut memleketlerine göndermeye cesâret edemiyoruz...*”¹⁶² diyerek Karadağlıların Türk askerleri üzerinde yaptıkları işkenceler hakkında bilgi vermiş, daha sonra da bu tarz eylemlerin Hristiyan Avrupa devletleri nezdinde dikkate alınmadığını, ancak Türklerin kendi canlarını savunmasının dahi Hristiyanları katletmeye çalıştıkları şeklinde Avrupa gazetelerinde birçok habere konu olduğunu belirtmiştir.

Bu sıralarda bir Türk ordusu da, Karadağlıların Potgoritza’daki kuvvetlerini bozguna uğratmıştı. Ancak isyan Bosna’ya da bulaşmak üzereydi. Bâbîâli, isyanları bastırmak için şiddetli tedbirler aldı. Fakat aynı zamanda vilayetlerdeki idarenin eksik taraflarının sebep olduğu haksızlıkları tasdik ve itiraf ettiği için asilerin şikâyetlerini dinlemek ve incelemek üzere iki memur gönderdi. Bâbîâli’nin azimli hareketi karşısında Paris Antlaşması devletleri müdahale etmeye kalkıştılar. Osmanlı devlet adamları da, böyle bir müdahaleden dolayı Osmanlı devletinin prestijinin azalacağını ve Karadağ’da asayişin sağlamanın daha da zorlaşacağını belirttiler. Bâbîâli, bu itirazı yapmakla beraber Fransa, İngiltere ve Rusya’nın, Adriyatik Denizi’ne donanma göndermeleri yüzünden harekâta son vermek ve bu devletlerin aracılığını kabul etmek zorunda kaldı¹⁶³.

Bu üç devlet, Grahova kazasının Osmanlı Devleti tarafından işgâl edilmesini önlediler. İstanbul’da, Ali Paşa’nın başkanlığında 8 Kasım 1858’de toplanan konferansta, Karadağ ile Hersek arasında kesin bir hudut

¹⁶² Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s. 74.

¹⁶³ Osman Karatay, **Karadağ’ın Bağımsızlık...**, s. 463.

tespiti, Zupa, Grahova ve Rudina'nın Karadağ'a bırakılması kararlaştırılarak diğer hususlarda harpten önceki duruma dönülmesi kabul edildi¹⁶⁴. Bu anlaşma ile Karadağ, bir miktar toprak kazanmış oldu. Ancak bundan daha önemli olan husus ise, resmen olmasa da fiilen Karadağ'ın bağımsızlığının büyük devletler nezdinde tanınmasıdır¹⁶⁵. Osmanlı Devleti'nin de bu konuda yapacağı fazla bir şey kalmamıştı. Hatta Osmanlı hükümeti, “*Karadağlıların Dersaadet'e geldiklerinde seyahat için ellerine pasaport odasınınca 'Karadağlı' yazılı kağıtlar verilmesinin uygun olacağı*”¹⁶⁶ şeklinde kararlar alarak Karadağ'ın fiilî bağımsızlığını tanımışlardı.

6. 1861–1864 Yılları Arasında Karadağ İsyanları

a. Karadağ'ın Hersek İsyanındaki Rolü

Hersek Hıristiyanları, Osmanlı yöneticilerinin kendilerine zulüm yaptığını ileri sürerek 1861'de Bâbîâlî'ye karşı bir isyan daha çıkarmışlardı. Hersek'in iyi bir şekilde idare edilmediği doğru olmakla birlikte beraber, Hıristiyan halkını isyana sevk eden başka sebeplerde vardı. Sırbistan ve Eflak-Boğdan'ın muhtariyet hakkını genişletmeleri; Rusya'nın Slavları tahrik etmesi, Avusturya'nın asileri himaye etmesi ve bir nevi eşkıya güruhu haline gelen Karadağlıların Hersek asileriyle elbirliği etmeleri isyanın belli başlı sebeplerindendi¹⁶⁷.

Karadağ Prensi Danilo, 11 Ağustos 1860'da Cattaro'da evvelce Karadağ'dan kovmuş olduğu birisi tarafından öldürülmüş ve yerine geçen Nikola Petroviç, Türklere karşı önceki savaşta başarı kazanan babası Mirko'nun yardımı ile memleketi yönetmeye başlamıştı¹⁶⁸. Karadağ, komşuluğundan faydalanarak, Hersek'in Hristiyan halkını bir defa daha

¹⁶⁴ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VI, s.67.

¹⁶⁵ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 463.

¹⁶⁶ **BOA**, HR.MKT., 309/19.

¹⁶⁷ Yaşar Yücel, Ali Sevim, **a.g.e.**, C. IV, s. 320.

¹⁶⁸ Georges Castellan, **a.g.e.**, s. 140.

ayaklanmaya teşvik etmişti. “*Hersek nevâhîlerinden üç nâhiye üç seneden beri isyan halinde bulunmuşlar idi. Nevâhi-i mezkûre muâvenet eylemek üzere Karadağlılar Nakşik tarafına hücum eylemişler idi. Şedîden harb olunmaları için İsmail paşaya izin verildi...*”¹⁶⁹ Ayrıca Rusya, Avusturya ve Sırbistan da bu ayaklanmayı el altından desteklemekte, silah, cephane ve yiyecek yardımı yapmaktaydılar¹⁷⁰. Karadağ, bu ayaklanma karşısında tarafsız olduğunu ileri sürmekle beraber; Türklere karşı beslediği kin sebebi ile halkının çeteler halinde Herseklilere iltihak etmesine göz yumuyordu. “*Bosna eyâleti dâhilinde Yenipazar sancağında kâ’in Akova kazâsında bulunan ve altmış hâneyi şâmil olan Hadorik nâm karyeyi geçen şehr-i receb-i şerîfin yirmi yedinci perşembe gecesi saat dokuz sularında Karadağ ve Vasoviklerden 3-4 bin kadar eşkıyâ basıp hânelerini kamilen ihrâk ve 24 nefer adamın serini kat’ ederek bir takımını dahi itlâf etmiş ve bir takım sibyan ve nisvânı dahi alıp götürmüş oldukları haber alınmış...*”¹⁷¹

“*Karadağlıların her zaman ve husûsiyle şu kıştan beri kurdukları dolâb-ı fesâdın bütün bütün ayaklanmasına vesîle ve medâr olmak niyet-i fâsidesiyle hudûda civâr olub geçen sene dâ’ire-i itâata alınmış olan nevâhî-i ma’lûmeye alenen ve fırsat buldukça sâ’ir kazâlara dahi hâfiyen memurlar tâ’yin ederek ahâlisini tahrîk ve ifsâda çalıştıkları hâlde içlerinden pek çok kişilerin daire-i fesâdlarına ve bununla beraber ehl-i Karadağ ahâlisinden zâhiren kendilerine mâl edinmeyerek gûya eşkıyâ nâmıyla birkaç yüz eşhâsı onlar ile birleştirip verdikleri ta’lim üzerine hareket eylemeleri için üzerlerine dağ me’murlarından ma’lûm’ul-esâmisi mûtad doksanı dahi me’mur ta’yin ile elan Kolaşin ve Taşlıca ve Gaçka kazaları tarafına kol kol sevk ve irsal eylemelerinden dolayı aralıkta ehl-i İslâmdan haylice telefât ve emvâl ve eşya hark-ı hâne gibi çok hasar*

¹⁶⁹ BOA, A.MKT.UM., 453/51.

¹⁷⁰ Zafer Gölen, **a.g.m.**, s. 378.

¹⁷¹ BOA, A.MKT.UM., 459/40.

vukûuna bâ'is oldukları misillü..."¹⁷²

Karadağ'ın bu davranışı, Hersek isyanının kesin bir şekilde bastırılmasına imkân bırakmamakta ve isyanın daha da büyümesine sebep olmaktaydı. Kaldı ki, Karadağ aralıksız olarak silahlanmakta idi. Bu hareketinin, ancak uygun gördüğü bir vakitte Osmanlı Devleti'ne savaş açmak gibi bir maksada dayandığı anlaşılıyordu¹⁷³.

Bâbîâli, bu durum karşısında Hersek isyanı ile Karadağ'ın bu isyana müdahalesini bir tek mesele olarak ele almaya karar verdi. Ömer Paşa, Hersek isyanını bastırmaya memur edildi. Paşa, Hersek ile Karadağ sınırı üzerinde bir seri gözetleme postaları kurdu. Bu sırada Bâbîâli de, İstanbul'daki büyük devletler elçilerine bir nota vererek, Avrupa devletlerinin asilere müşterek olarak nasihat vermeleri teklifinin kabul edilmediğini, Hersek'te asayişin kurulması ve Karadağlıların cezalandırılması hususunda gerekli tedbirlerin alınacağını bildirdi. Bundan sonra Bâbîâli, Karadağ'dan silahlanmayı durdurmasını ve Hersek isyanına müdahale etmemesini istedi. Karadağ'ın buna ret cevabı vermesi üzerine, Ömer Paşa ve Derviş Paşa'ya harekete geçmeleri için emir verildi¹⁷⁴. Bu arada bir filo gönderilerek Karadağ limanları abluka altına alınmış ve denizden yardım almaları önlenmişti¹⁷⁵.

b. Yabancı Devletlerin Durumu

Ali Paşa, yapılacak harekâtın asayişi temin etmek için olacağı; Bâbîâli'nin, Karadağ'ın mevcut statüsünü değiştirmek niyetinde olmadığı hususunda yabancı devletler elçilerine teminat verdi. Avusturya kabinesi, bu teminatı kabul etti. Lord Palmerston, Avam Kamarası'nda, Padişah'ın

¹⁷² BOA, A.MKT.UM., 410/79.

¹⁷³ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VII, s. 3-4.

¹⁷⁴ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VII, s. 4.

¹⁷⁵ Zafer Gölen, **a.g.m.**, s. 379.

Balkanlarda sükûneti bozan asileri cezalandırmasını İngiltere'nin memnunlukla karşılayacağını belirtti. Karadağ Prensi'nin, Fransa'ya *“Türkler iki defa Martinik'e muhâceme ettiler iki defa dâhi Bosilina ve Gladitça üzerine hüçûm edip işbu Gladitça karyesini ihrâk ve tahrib eylediler. Bu vukû'âtı serdâr-ı ekrem iş'âr etmezden evvel size bildirdim ve bu taaddiyâtın sebeplerini İşkodra mutasarrıfından tahkik edip bana beyân eylemenizi ümîd ederim. Türklerin tecâvüzâtını men' etmeye çalışmak için Yunan köyüne asker göndermiştir. Her ne kadar silaha meyl ve rağbetim derkâr ise de aşırı mertebe tazâyik olduğumdan ve her taraftan üzerime muhâceme edildiğinden kendimi muhâfazaya mecbur oluyorum”*¹⁷⁶ diyerek arabuluculuk teklif etti. Buna karşılık Fransa ve Rusya, Bâbıâli'den hareket hakkında izah istediler ve siyasi bakımdan Karadağ'ı yalnız bıraktılar. Siyaset meydanını boş bulan Papa, Karadağ lehine müdahale etti. Katolik Arnavutlara, Türklerle, Karadağlılara karşı işbirliği yapmamalarını tavsiye etti. Avrupa Hristiyanları, bu tavsiyeyi Hristiyanların hep birlikte Müslümalara karşı harekete geçmesi hakkında bir emir olarak kabul ettiler ve Türkler aleyhinde propagandalara başladılar¹⁷⁷.

c. Karadağ'la Savaşlar ve Barış Yapılması

Bu sırada Hersek isyanlarını bastırılmış olan Ömer Paşa'nın komutasındaki kuvvetler üç koldan Karadağ'a saldırdılar. Derviş Paşa, Abdi Paşa ve Hüseyin Avni Paşa, Ömer Paşa'nın emrinde hareket ediyorlardı. Harekât sahası sarp ve dağlık olduğu için Türk kuvvetleri ilkin büyük zorluk çektiler. Fakat topçu kuvvetlerinin tesirli çalışmaları ile Karadağlılar yıldırıldı ve her tarafa geri çekilmeye zorlandılar. *“Mâh-ı hâlin on dördüncü Perşembe günü kuvve-i mevcûde ile İşpoz sahrâsından hareketle Karadağ hudûdu tecâvüz olunarak bir saat mesâfede ve Martinik nahiyesinde vâki Çarovino sahrasında ordugâh ittihaz kılındı. İşbu Cumartesi gecesi saat üçte*

¹⁷⁶ BOA, A.MKT.UM., 555/53.

¹⁷⁷ Besim Darkot, a.g.m., s. 227.

*ordugâhın sol cenâhından bir kıta top ile külliyetli Karadağlı hücum etmiş ise de Zeta Nehri'nin kenarına yaptırılan tabyalardan asâkir-i şâhâne derhal şişhâne ile şiddetli ateşe başlayıp ve o tarafa üç top dahi erişdirilib bir buçuk saat muhârebe olunarak Karadağlı münhezim ve perişan oldular...*¹⁷⁸

Ömer Paşa, Reika'da Mirko'nun komutasındaki son Karadağ mukavemetini de kırınca Karadağ harekâtı son bulmaya başladı¹⁷⁹.

Türk kuvvetlerinin kesin zaferleri üzerine, yabancı devletler müdahale ettiler. Fransa, İngiltere, Avusturya, Rusya ve İtalya'nın İstanbul'daki elçileri Bâbîâli'ye 15 Ağustos 1862 tarihinde bir nota vererek harbin durdurulmasını istediler. Notada, harbin durdurulmasıyla Bâbîâli'nin hem mağlup Karadağlıların saygısını kazanacağını hem de harbin başlangıcında, fütihat yapmak nihayetinde olmadığı yolunda büyük devletlere verdiği sözü tuttuğunu göstermekle Avrupalıları memnun edeceği ifade edilmişti¹⁸⁰.

1862 baharında Derviş Paşa doğudan, Ömer Paşa güneyden Karadağ'a girerek prensin ordusunu iki ateş arasında bıraktılar. Mirko'nun dağlık arazideki mevzi başarılarına rağmen Çetine tehlikeye düştü ve Nikola, Ömer Paşa'nın ileri sürdüğü şartları kabul etmek şartıyla İşkodra'da bir senet imza etmeğe mecbur kalmıştı¹⁸¹. Bâbîâli, Karadağ savaşını Balkanların güvenliğini sağlamak için yapmakta idi. Karadağ askeri kuvvetinin ezilmesiyle bu maksat elde edilmiş idi. 31 Ağustos 1862'de barış imzalandı. Başlıca hükümleri şöyle idi:

-Karadağ'ın iç idaresi, Türk kuvvetlerinin Karadağ topraklarına girmelerinden önceki halde kalacak.

-Osmanlı Hükümeti, Karadağlılara Antivari limanından gümrük

¹⁷⁸ BOA, A.MKT.UM., 572/2.

¹⁷⁹ Besim Darkot, **a.g.m.**, s. 227.

¹⁸⁰ Mustafa Balbay, **Balkanlar**, İstanbul 2006, s. 124.

¹⁸¹ Besim Darkot, **a.g.m.**, C. VI s.227.

vergisi olmaksızın ithalat ve ihracat yapmalarına müsaade edecek.

-Karadağ'ı idare eden Prens'in babası Mirko, bir daha dönmek üzere Karadağ'ı terk edecek.

-Karadağ'dan geçen Hersek-İşkodra yolu ticarete açık bulundurulacak, bu yol üzerinde, sonradan tespit edilecek noktalarda kurulacak kulelerde güvenliği sağlamak için Osmanlı kuvveti bulunacak.

-Karadağlılar, sınırları dışında akın yapmayacaklar ve yine hudutları dışında isyanlar çıktığı takdirde asilere maddî ve manevî hiçbir yardımda bulunmayacaklar¹⁸².

Karadağ, Mirko'nun ülke dışına çıkarılması hükmünün tatbik edilmemesini rica etti. Bâbiâli de bu ricayı kabul etti. Sonraki maddede geçen İşkodra-Hersek yolu üzerinde kuleler yapılması hükmüne gelince; Fransa ve Rusya bu hükmün de tatbik edilmemesi yolunda Karadağ prensinin yapmış olduğu teklifi desteklediler. Bu üç devlet, Karadağ'dan geçen yol üzerinde Bâbiâli'nin emniyet postaları yapmasını bu memleketin işgâli olarak görüyorlardı. İngiltere ve Avusturya, bu mesele ile ilgisi olduklarını ilan ettikleri için Osmanlı Devleti, politik açıdan yalnız kalmış oluyordu¹⁸³.

Bu sırada Karadağ prensi, İstanbul'a bir heyet göndererek, geçmişte olagelen hadiselerden af ve kusur dileyerek padişahın şefkat ve merhametine sığınmakta olduğunu ve bahis konusu olan yol üzerindeki güvenlik tertibatından vazgeçilmesini rica etti. Bâbiâli bu rica karşısında yumuşadı ve 3 Mart 1863'de barış antlaşmasının altıncı maddesinin tatbik edilmeyeceğini Karadağ Prensine bildirdi. Buna karşılık adı geçen yolun güvenliğinden Karadağ'ın sorumlu olduğunu ve bu yol üzerinde yolcuların uğrayacakları zarar ve ziyanların Karadağ tarafından tazmin edilmesinin gerektiğini ileri sürdü. Karadağ bu şartı kabul etti. Haziran 1864'te Türkler, evvelce Karadağ

¹⁸² Enver Ziya Karal, a.g.e., C. VII, s. 6-7.

¹⁸³ Barbara Jelavich, a.g.e., C. 1, s. 187.

topraklarında inşa etmiş oldukları askerî tesisleri yıktılar. Bununla beraber bir ihtiyat tedbiri olmak üzere Karadağ hududu boyunca Osmanlı toprakları üzerinde askerî tesisler yaptırıldılar¹⁸⁴.

1866'da Padişah, Karadağ'a Adriyatik denizi kenarında bir liman vermeye muvafakat etmiş ve bu hususta Spizza yakınında Novasella'yı uygun görmüş ise de, Karadağ'a verilecek iskeleden bilhassa Rusya'nın faydalanacağından korkan İngiltere ve Fransa, bu isteğin yerine getirilmesine engel olmuşlardır¹⁸⁵.

Bu suretle, 1852 tarihinde şiddetli bir hal almaya başlamış olan ve türlü safhalardan geçerek harp durumuna da girmiş bulunan Osmanlı Karadağ münasebetleri, yeni bir barış devresine girmiş oldu. Fakat bu barışın da geçici olması tabii idi. çünkü Karadağ'ın isyanlarına vücut vermiş olan sebeplerden hiçbirisi tamamen ortadan kaldırılmış değildi¹⁸⁶. Karadağ, tam bağımsızlık isteğine kavuşamadı. Ne var ki bu bölge, bir huzursuzluk kaynağı olmakta devam etti ve 1875'teki "*Balkan Krizi*" ile yeni bir döneme girdi.

B. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması

1. 1875 Hersek İsyanı ve Osmanlı-Karadağ Anlaşmazlığı

1870 yılında Avusturya'nın Kotor koyunda bir isyan çıkmış ve bu isyan Karadağ tarafından desteklenmişti. Avusturyalılar burada mağlubiyete uğramışlar ve gurur kırıcı bir anlaşma yapmak zorunda kalmışlardı. Bu yüzden Avusturya, bu isyanı destekleyen Sırbistan ve Karadağ'a karşı sert bir tutum sergilemeye başlamıştı. Hersek'te daha sonra çıkan isyan, Sırp ve

¹⁸⁴ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VII, s. 7.

¹⁸⁵ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 130.

¹⁸⁶ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VII, s. 8.

Karadağ yönetimlerinin istediği bir şekilde gelişmemiştir. Avusturya'nın müdahalesinden korkan Sırbistan, isyana destek verememiştir. Karadağ ise, Osmanlı Devleti'nin ve Avrupalı devletlerin uyarılarına rağmen isyana destek vermeye devam ediyordu. Ayrıca Avusturya da, bölgeyi kontrol altında tutabilmek için Hersek isyanını desteklemiştir¹⁸⁷.

1875 Haziranın başlarında Hersek'in Nevesin kazası halkından 160 kişinin vergilerden ve zaptiye askerlerinden şikâyeti ile Karadağ'a iltica etmeleri üzerine, prens, bunların teminat karşılığında memleketlerine dönebilmeleri için Rus sefiri General İgnatief'e yazı yazmıştı. Sadrazam Esad Paşa, şikâyet konusunun mahallinde incelenmesine Bosna valisi Derviş Paşa'yı memur etmişti. Derviş Paşa, bu kişilerin sağ salim dönmelerini sağladı. Bu hadisenin neticesi olarak, Karadağ'a iltica etmiş olanlar memleketlerine zafer kazanmış bir tavırla döndüler. Vergilerin adalet ile alınmadığı bahanesi ile halkı isyan bayrağı altında topladılar ve üzerlerine gönderilen zaptiyeleri katlettiler. Bâbîâli'den kendilerine nasihat için gönderilen heyeti hakaret ile reddettiler. Devletin, Rusya korkusu ile gösterdiği tereddüt isyanın genişlemesine sebep oldu. Avrupa konsoloslarının yatıştırma teşebbüsleri asileri büsbütün şımartarak, isteklerini muhtariyet talebine kadar büyüttü. Osmanlı idarecileri konsolosların niyetinden haberdardı. Bu durum bir belge şu şekilde ifade edilmektedir: “Çetine'den avdet eyleyen konsolosların oraya vardıklarında bin kadar Karadağlının ictimâ' ettiği ve prensin 'toplanan ahâlinin teskînine gayret ediyorum' tarzında bir ifâdâtda bulunmasının bir hile olup halkın heyecânını kullanarak bazı menfaatler elde etmek istediği...”¹⁸⁸ Nihayet isyanın bastırılmasına Rauf Paşa ve onun hastalanması üzerine, Müşir Ahmed Muhtar Paşa memur edildiler. Ahmed Muhtar Paşa, asilerin muhasara ettikleri Nikşik'i kurtarmak üzere 1876 baharında harekete geçti. İsyanın bu derece genişlemesinde Rusya'nın ve Karadağ'ın yardımlarının büyük rol

¹⁸⁷ Matthew Smith Anderson, a.g.e., s. 200-201.

¹⁸⁸ BOA, Y.EE., 77/3.

oynadığı açıktı¹⁸⁹. Rusya ve Avusturya hükümetleri isyana karışmaması için prence talimat vermiş gibi görünürlerken, onu teşvikten geri kalmıyorlardı¹⁹⁰.

Bosna-Hersek isyanı ve Bulgaristan olayları, Avrupa büyük devletlerinin Osmanlı hükümeti nezdinde asiler lehine teşebbüste bulunmalarına sebep olmuştu. Gerek isyan ve gerekse bu teşebbüsler, Sırbistan ve Karadağ'a istiklallerini kazanmak ve hiç olmazsa muhtariyet imtiyazlarını genişletmek için ümit vermişti. İki ülkeden isyan bölgesine giden gönüllüler, Osmanlı kuvvetlerine karşı yapılmakta olan gerilla harbini kuvvetlendirmekte ve isyanın uzamasına sebep olmakta idiler¹⁹¹.

Belgrad'da basın, açıkça Yugoslav birliği için neşriyat yaparak, Sırpaların, Hırvatların, Karadağlıların, Slovenlerin ve Bulgarların müstakil bir hâkimiyet altında toplanması tezini savunmakta idi. Bu gibi neşriyat Rusya ve Avusturya devletleri tarafından tahrik edilmekte ve teşvik görmekte idi¹⁹².

Avusturya, Orta ve Güney Avrupa'da Almanlara ve İtalyanlara mağlup olarak kaybettiği toprak ve prestijini telafi etmek için Balkanlar'daki siyasetini yeni bir esasa dayandırmıştı. Bu esas, Bosna-Hersek'i hâkimiyetine aldıktan sonra Arnavutluk ve Makedonya'ya el uzatarak Selanik'e kadar inmekten ibaretti¹⁹³. Almanya, Balkanlarda menfaati bulunmamakla beraber Fransa'nın, Avusturya ve Rusya ile anlaşarak kendisine karşı intikam harbini yapmasını istemediğinden, bu iki devletin Balkanlarda meşgul olmalarını hatta bu bölgede çatışmalarını lüzumlu ve faydalı görüyordu. İngiltere ise, söz konusu devletlerin, Balkan statükosunu değiştirmelerine muhalif bulunmakla beraber, tek başına bu statükoyu olduğu

¹⁸⁹ Halil Sedes, **1875–1878 Osmanlı Ordusu Seferleri, 1876–1877 Osmanlı-Karadağ Seferi**, İstanbul 1936, s. 86, 90.

¹⁹⁰ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 14.

¹⁹¹ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁹² Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 14.

¹⁹³ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 142.

gibi savunmayı imkânsız gördüğünden, Osmanlı hükümetini bazı tavizlerde bulunmaya zorlayarak kısmen de olsa, bir sükûn sağlamayı hedeflemişti¹⁹⁴. Buna göre 1876'da Avrupa politikasının ağırlık merkezi, Bosna-Hersek isyanı sebebi ile Balkanlara taşınmış oluyordu¹⁹⁵.

Abdülaziz'in yerine tahta geçen V. Murat'ın umumi af ilânı dahi Slavcılık propagandasına azaltmamıştı. Aynı propagandanın tesiri ile Sırbistan ve Karadağ hükümetleri, Osmanlı Devletine düşmanca hareketlerini çoğaltıyorlardı¹⁹⁶. Sırp Prensi Milan, Haziran ortalarında Sadrazam'a, Çerkez, Arnavut ve hatta Kürtlerden kurulan başıbozuk kuvvetlerinin sınırı geçip yağma ve katliamlar yaptığını, Bosna-Hersek isyanı sebebi ile ticaretin zarar gördüğünü bildirmiş, isyanın kesin şekilde bastırılması ve huzurun sağlanması için Bosna-Hersek'te asayişî Sırp askerlerinin korumasını teklif etmişti¹⁹⁷. Osmanlı devleti bu teklifi ve dayandığı sebepleri kabule şayan görmedi. Fakat bu husustaki cevabını vermeye vakit kalmadan Sırbistan, 1 Temmuz 1876 tarihinde harp hareketine girişmişti.

Sırbistan prensi Milan'ın Osmanlı devletine savaş açması üzerine Karadağ Prensi, müttefik sıfatı ile harbe iştirak ederek, el altından yaptıklarını açığa vurdu ve gerek çeteler, gerekse muntazam kuvvetler ile Hersek, Yeni Pazar ve İşkodra hudutları üzerinde saldırılara başladı¹⁹⁸.

Harbin ilânı Osmanlı umûmî efkârında büyük heyecanla karşılandı ve her tarafta gösteriler yapılmaya başlandı. Sadrazam'a, vilayetlerden gönderilen telgraflarda, halkın malını ve canını savaş uğrunda vermeye hazır olduğu bildiriyordu. İstanbul ve taşrada halk tarafından gönüllü birlikleri

¹⁹⁴ Halil Sedes, **a.g.e.**, s. 101.

¹⁹⁵ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 15.

¹⁹⁶ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 15.

¹⁹⁷ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁹⁸ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 16.

meydana getirilmeye başlamıştı. Hatta Hıristiyan tebaa da en çok İstanbul'da olmak üzere gönüllü askere yazılmak ve para vermek suretiyle bu hareketlere katıldı¹⁹⁹.

a. Osmanlı Devleti'nin Diplomatik Tedbirleri

Osmanlı Hükümeti, halkın şevk ve heyecana dayanan hamiyetli ve vatansever hareketlerini savaşın olumlu bir neticeye varacağı hususunda teminat olarak kabul ediyordu. Bununla beraber yabancı devletlerin müdahale etmeleri hâlinde bu neticenin değişebileceğini de hesaba katmakta idi. Bu sebeple, tuttuğu yolun doğruluğu hakkında umûmî efkâra ve alâkalı devletlere açıklayıcı bilgiler vermeyi uygun gördü. Sırlara hitaben bir beyanname neşrederek, Sırp hükümetinin kendisi için Paris Antlaşması ile tespit edilmiş hükümleri ihlal etmiş olduğunu bildirdi. Bundan başka, yabancı devletler nezdindeki siyasi temsilcilerine bir tamim gönderdi ve bunda, Osmanlı devletinin, Sırp ve Karadağ devletlerinin başlattıkları harp karşısında, kendini savunma durumunda kaldığını ve ancak bu sebeple bir harekâta girişmiş olduğunu ilgililere duyurmalarını emretti²⁰⁰.

Ancak Osmanlı Devleti'nin bu çabaları yabancı devletlerin müdahalesini önleyemedi. Nitekim Balkanlar ile en çok alâkalı iki devlet Rusya ve Avusturya, harbin ilanından bir hafta sonra bir görüş birliğine varmak için harekete geçtiler. İki devletin imparatorları ve başvekilleri, 8 Temmuz 1876'da Reichstad'da toplanarak bir prensip anlaşmasına vardılar ve bunu gizli tuttular²⁰¹.

Bu anlaşmaya göre iki devlet, harbin neticelerine göre hareket edeceklerdi:

¹⁹⁹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 16-17.

²⁰⁰ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 143.

²⁰¹ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 207.

Osmanlı Devleti'nin galip olması halinde, Rusya ve Avusturya, statükonun devamını temin etmek hususunda birlikte çalışacaklardı.

Osmanlı Devleti'nin mağlubiyeti halinde ise bir bölüşme bahis mevzuu olacaktı; Sırbistan, Karadağ ve Avusturya, Bosna-Hersek'i paylaşacaklardı. Rusya, Basarabya'yı ve Anadolu'nun doğusunda Batum bölgesini alacaktı²⁰².

Savaş, Osmanlı Devleti'nin tamamen yıkılması ile neticelenmesi halinde ise Balkanlar'da üç yeni devlet kurulacaktı: Arnavutluk, Bulgaristan ve Rumeli. Ayrıca Yunanistan da Teselya ve Epir'i alacaktı. İstanbul ise serbest şehir haline getirilecekti. Anlaşmada büyük bir Slav devletinin kurulmayacağı da tespit edilmişti.

Anlaşmanın bu hükümlerine göre, Osmanlı Devleti'nin galip gelmesi durumunda bile bir kazancı olmayacaktı. Böyle bir galibiyet, ancak bazı toprakların taksimini önleyebilecekti²⁰³. Nitekim büyük devletlerin, “*doğu sorunu*” çerçevesinde yaptıkları bu plân ile Osmanlı Devleti, tamamen ortadan kaldırılmak istenmekteydi. Batılı devletler, her fırsatı değerlendirerek bu planı gerçekleştirmek için çalıştılar. Hatta Rusya, Balkanlar'da Panslavizm propagandası yapmasına rağmen, büyük bir Slav devletinin kurulmasına müsaade etmiyordu. Bu durum, Rusya'nın Balkanlar'daki ve özellikle Boğazlar üzerindeki çıkarlarının engellenmesi anlamına geliyordu²⁰⁴.

Bu esnada Babıali, Balkanlarda ortaya çıkması muhtemel olaylar için ordu ihtiyaçlarına harcanmak üzere para tedarikine girişmişti. Bütçede 5 milyon lira civarında açık vardı. İç ve dış borçların ödenmesi için de 14 milyon lira ayrılmıştı. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, bu 14 milyon lirayı

²⁰² Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 16-17.

²⁰³ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 17-18.

²⁰⁴ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 208.

yarıya indirmeyi böylece elde edilen 7 milyon lira ile hem bütçe açığını kapatmayı hem de gerekli askerî hazırlıkları yapmayı uygun buldu. Bunun için de iç ve dış borçların faizleri ile anaparanın, beş yıl için yarı yarıya ödenmesini karar altına aldırdı. Karardan önce İngiliz ve Fransız elçilerinin muvafakati de alındı. Bu karar memleket içinde ve dışında büyük tepkiler yarattı. Ellerinde senet bulunanlar, Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde şiddetli bir propaganda yapmaya başladılar. Senet sahiplerinin çoğu İngiltere’de ve Fransa’da olduğu için bu iki ülkedeki kamuoyu süratle Türklerin aleyhine döndü. Böylece malî karaktere sahip gibi görünen bu olay, Osmanlı İmparatorluğu’nun diplomatik olarak yalnız kalmasına sebep oldu²⁰⁵.

b. Sırbistan, Karadağ ve Osmanlı Devleti’nin Askerî Kuvvetleri

Osmanlı kuvvetleri beş birlik halinde teşkilatlanmış olup, bunlardan üçü Sırbistan’a ikisi de Karadağ’a karşı sefere memur edilmişti. Karadağ’a karşı tertip edilen kolordulardan, İşkodra kolordusu Derviş Paşa’nın, Hersek kolordusu da Mahmud Muhtar Paşa’nın komutasında bulunuyordu. Bütün bu birliklerin toplamı, Mısır Hidivi İsmail Paşa’nın gönderdiği üç alay nizamiye askeri ve gönüllü olarak katılan erlerde dâhil 100.000 kişi olarak tahmin ediliyordu. Birliklerin genel komutanlığı serasker ve Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa’ya verilmişti²⁰⁶.

Karadağ üzerine gönderilen kuvvetler içinde askeri talim görmemiş, hatta silah doldurmamış, Suriye sahillerinden veya yakın yerlerden getirilmiş erler bulunuyordu. Askerler dağınık nizamda savaş yapmaya alıştırmıştı. Küçük subay kadrosu çok eksikti. Komutanların bir kısmı alaydan yetişme idi. Büyük komutanlar arasında bir anlaşmazlık mevcuttu²⁰⁷.

²⁰⁵ Mithat Aydın, “1876 Bulgaristan Ayaklanmasının Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 12, Denizli 2002, s. 81; Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 189.

²⁰⁶ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 18.

²⁰⁷ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 144.

Sırp ordusu dört birlik halinde tanzim edilmişti. 35.000'i düzenli, gerisi gönüllü olmak üzere 150.000 kişi kadardı. Başkomutanı, Sırp Prensi Mihail idi. Süvari kuvvetleri hemen hemen yok gibiydi. Subay kadrosu sayı ve değer yönünden yetersizdi. Ancak modem silahlar bakımından çok elverişli idiler²⁰⁸.

Karadağ kuvvetleri 40–50 bin civarında idiler. Tüfekleri, kapaklı Şnayder cinsindendi. Taarruz ve taşıt araçları yoktu. Bir gerilla harbi için mükemmel vasıflara sahiptiler²⁰⁹.

c. Savaşın Birinci Safhası

Savaş, Sırpların ve Karadağlıların saldırısı ile başladı. Saldırı için iki plân bahis konusu olmuştu. Birincisi büyük kuvvetlerle Drina üzerinden Bosna-Hersek üzerine yürümek suretiyle hem bu bölgeyi istilâ ederek İmparatorluk'tan ayırmak ve hem de bu hareket sayesinde Karadağ kuvvetleri ile irtibat kurmak hedefini sağlayabilecekti. Ancak Mihail, bunu kabul etmedi. İkinci plana göre ise Sırp büyük kuvvetleri Morova ve Timok vadilerinden geçerek Bulgaristan'ı istilâ etmeye çalışacak ve bu esnada Bosna-Hersek istikametinde de son kuvvetlerle harekâta girişilecekti. Bu kabul edilmişti. Ancak bu da cephe çok geniş olduğu için, ordunun dağılmasına sebep olacaktı. Sırplar bu plana göre üç noktadan, yani Vidin, Niş ve Yenipazar cihetlerinden saldırıya geçtiler.

Karadağ'daki muharebelerde ise, kesin bir sonuç sağlanamamıştır. Karadağlılar cesur ve harpçi kimseler oldukları gibi, arazinin verdiği imkânlardan da faydalandıkları için muntazam kuvvetlerle ve klasik harp usulleriyle onların hakkından gelmek kolay olmuyordu²¹⁰. Karadağlılar, gerek çeteler ile gerekse muntazam kuvvetlerle Hersek, Yeni Pazar ve İşkodra

²⁰⁸ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 20.

²⁰⁹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 20.

²¹⁰ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 20-22.

hudutları üzerinde tecavüzlere başladı. Bunun üzerine Bosna-Hersek kumandanı Ahmed Muhtar Paşa ve İşkodra Kumandanı Ahmed Hamdi Paşa, hükümet tarafından harbe memur edildiler. Fakat ellerindeki kuvvetler, Karadağ içlerine kadar ilerleyip kuvvetli ve etkili bir saldırı yapmak için yeterli değildi. Ahmet Muhtar Paşa'nın, Temmuz'da evvela başarı ile başlayan hareketleri Bileke'de mağlubiyet ile neticelendi. Muharebe esnasında Ferik Selim Paşa şehit düştü, Osman Paşa esir oldu. Geri çekilmek mecburiyetinde kalan Muhtar Paşa, Terebin civarında tutundu. Muvaffak olabilmek için daha fazla asker yollanmasına ihtiyaç olduğu anlaşıldı ise de, bunların Adriyatik Denizi kıyılarında Türklere ait en yakın limana çıkarılmasına, Avusturya tarafsızlığı ihlal eder bahanesi ile mani olduğundan, Türk askerleri ancak Bar limanı gibi çok uzak bir yerde karaya çıkartılabildi²¹¹. Cephenin İşkodra tarafında ise, Ahmed Hamdi Paşa'nın yerine tayin olunan Mahmud Paşa, Medon kalesini muhasaradan kurtaramamış ve Derviş Paşa tarafından azil ve idam edilmişti²¹².

Sırp cephesinde ise, Sırlar geri çekilmiş ve bir mütareke hali ortaya çıkmıştı. Prens Mihail, 24 Ağustos 1876'da, büyük devletlerin Belgrad'taki temsilcilerine başvurarak mütareke yapılması için aracılık yapmalarını istedi. Avrupa devletleri, Sırbistan ve Karadağ'la bir mütarekenin yapılmasını istediler. Bu esnada Rusya'da umumi efkâr, Osmanlı Devleti aleyhinde tehdit edici bir hal almaya başlamıştı. İngiltere'de ise 6 Eylül'de Gladston'un neşrettiği broşürde, Türklerin Avrupa'dan kovulması gerektiğini savunuyordu. İngiltere hükümeti, bu durum karşısında hem umumi efkârı yatıştırmak hem de Ruslara diplomatik hareket teşebbüsünü kaptırmamak için büyük devletlerin de muvafakatini sağlayarak Osmanlı hükümetine ateşkes yapmasını tavsiye etti.

²¹¹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 20-22.

²¹² Besim Darkot, **a.g.m.**, C. VI, s. 228.

d. Ateşkes Teşebbüsleri

Osmanlı Ordularının başarılı hareketleri, Sırp ları endişeye düşürdü. Sırp Prensi Milan, 24 Ağustos 1876'da Avrupalı devletlerin temsilcilerine başvurarak ateşkes için arabuluculuk yapmalarını istedi. İngiltere, ülkesindeki Osmanlı karşıtlığından dolayı hem halkı yatıştırmak ve hem de Balkanlardaki etkisini Ruslara kaptırmamak için Osmanlı Devleti'ne ateşkes yapmasını tavsiye etti.

Osmanlı Devleti, Sırbistan'ı kendi hâkimiyetinde kabul ettiği için Sırp larla mütareke yapmayı reddetti ve daha sonra şu barış şartlarını büyük devletlere bildirdi:

- Sırp Prensinin İstanbul'a gelerek Padişaha bağlılığını sunması,
- 1867'da Sırbistan'a verilmiş olan dört kalenin geri verilmesi,
- Milis askerinin terhis edilmesi ve asayişin temini için 10.000'den fazla asker ve iki bataryadan fazla top bulundurulmaması,
- Daha sonra tespit edilecek bir miktar tazminat vermesi²¹³.

Osmanlı Devleti, Karadağ'da mevcut durumun korunmasına izin veriyordu. Ancak Karadağlılar arazi istekleri ileri sürüyorlar ve bundan da vazgeçmek istemiyorlardı²¹⁴.

İngiltere, Osmanlıların şartlarını kabul etmedi. Fransa, Rusya ve Avusturya'nın da kabul ettiği bazı şartlar ileri sürdü. Buna göre Sırbistan ve Karadağ, savaştan önceki statülerine geri dönecekler, Bosna-Hersek'e muhtariyet verilecek ve Bulgaristan'da ıslahat yapılacaktı. Osmanlılar için bu teklifler kabul edilemezdi. Çünkü bu savaşta zafer kazananlar Osmanlılardı ve başkent Belgrad'a girmek üzereydiler. Ayrıca iki bölgeye de

²¹³ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 22-23.

²¹⁴ Besim Darkot, **a.g.m.**, C. VI, s. 228.

muhtariyet verilmesi, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini tanımamak anlamına gelmekteydi²¹⁵.

Mütareke ve barış şartlarının tespiti ile uğraşıldığı sırada Sırbistan orduları toparlanmaya başlamıştı. Avrupa kamuoyunun Osmanlı Devleti aleyhine döndüğünü görünce savaş hareketlerine yeniden başladılar²¹⁶.

e. Savaşın İkinci Safhası

Bu safhada, Osmanlı kuvvetleri saldırı teşebbüsünü ellerinde bulundurdular. Abdülkerim Paşa, Süleyman Paşa ve Ahmet Eyüp Paşa 19 Ekim 1876'da, karargâhını Cunis mevkiinde kurmuş olan Çarneyef'in kuvvetlerine taarruz ettiler. 29 Ekim'de mevziler Osmanlı'ların eline geçti. Çarneyef'in karşı saldırısı püskürtüldü. Bunun üzerine Sırp ordusunda bir panik baş gösterdi. Bunun sonunda da aylardan beri direnen Alesinatz kalesi teslim oldu ve böylece Belgrad yolu açıldı²¹⁷.

f. Rusya'nın Müdahalesi

Karadağ, Rusya'dan devamlı yardım almakta idi. Bilhassa para, silah ve mühimmat yardımı çoktu. Kendisine zararlı olmasına rağmen, Avusturya bile zaman zaman böyle bir yardımı esirgemedi²¹⁸.

Sırp prensi Milan, Rus Çarı'na bir telgraf çekerek "*Sırbistan'ı kurtarmak için Tanrı'dan sonra size güveniyorum*" demek suretiyle Rusya'nın yardımını istedi. Rus Çarı, zaten Sırbistan ve Karadağ'ın mağlubiyeti ile Balkan'lardaki nüfuzunun azalacağını görmüş ve gerekli teşebbüslere başvurmuştu. 31 Ekim 1876'da, Rus elçisi İgnatieff, 48 saatlik bir ültimatoma verdi. Bu ültimatoma göre Sırbistan ve Karadağ ile kayıtsız,

²¹⁵ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 209.

²¹⁶ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 23.

²¹⁷ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 24.

²¹⁸ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 146.

şartsız bir ateşkes yapılmadığı takdirde, İstanbul'u bütün elçilik memurları ile birlikte terk edeceğini ve bu hareketin sorumluluğunun da Bâbiâli'ye ait olacağını bildirdi. Bâbiâli, ya ultiyatomu kabul etmek ya da Rusya ile harbi göze almak zorunda idi. Ancak böyle bir harpte tek başına kalacaktı. Bu sebeple Rus ultiyatomu kabul edilerek Sırbistan ve Karadağ'la mütareke yapıldı²¹⁹.

Rusya, bu ultiyatom sayesinde Balkanlarda inisiyatifi tekrar ele almıştı. Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlılar tarafından tamamen işgâl edilmesinin önüne geçmişti. Ancak Rusya'nın asıl hedefi, Bosna-Hersek'e özerkliğini kazandırmak, Bulgaristan'da ıslahat yapılmasını ve bu sûretle belki Bulgaristan'ın da Osmanlı Devleti'nden koparılmasını sağlamaktı. Hatta bu konuda büyük devletler ile görüşmeler yapan Rusya, Bulgaristan'ı işgâl etmesine karşılık Avusturya'nın da Bosna-Hersek'i işgâl etmesi teklifini yapmıştı. Bu teşebbüs, İngiltere'de büyük heyecan yarattı. Rusya'nın Balkanları işgâl etmesi veya tamamen nüfuzu altına alması, İngiltere'nin Hindistan yolunun güvenliğini riske atacaktı²²⁰. 5 Kasım 1876'da İngiltere, ıslahat ve özerklik konularının görüşülmesi için milletlerarası bir konferans toplanması teklifinde bulundu. Ayrıca İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli, Rusya'nın bu tarz müdahalelerine razı olmadığını ve gerekirse güç kullanmaktan çekinmeyeceğini şu sözlerle ifade etti: “İngiltere Devleti, asla muharebeden çekinmez ve başka devletler gibi harbden kolayca çekilmez. Başlayacağı muharebeyi yirmi yıl devam ettirmeye muktedirdir. İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'na gönderilecektir.”²²¹

Bu tarz açıklamalara karşı Rusya'nın cevabı gecikmedi. Çar II. Aleksandr 12 Kasım 1876'da yaptığı konuşmada: “Ben genel bir anlaşmaya

²¹⁹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 24.

²²⁰ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s.209-210.

²²¹ Mahmud Celâleddin Paşa, **Mir'at-ı Hakikat**, Hazırlayan: İsmet Miroğlu, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979, s. 217.

varılmasını pek ziyade arzu ederim ve şayet bu anlaşma hâsıl olmayıp da Osmanlı hükümetinden haklı olarak istediğimiz şeylerin yapılacağına dair sıhhatli teminat elde edemeyeceğimizi görecektir olursam tek başıma hareket etmek kesin azmimdir.”²²²

Rusya'nın bu çıkışı ile Osmanlı'nın durumu daha kritik bir hâl aldı. İngiliz veya Rus müdahalesinden korkan Osmanlı hükümeti, İstanbul'da bir konferansın toplanmasını kabul etmek zorunda kaldı. Bu sıralarda Osmanlı Devleti ve özellikle Mithat Paşa, Meşrûtiyet ve Kanûn-i Esâsî çalışmaları ile meşguldü²²³.

g. İstanbul Konferansı

İstanbul Konferansı, 23 Aralık 1876'da Kasımpaşa'da Bahriye Nezâreti binasında yapıldı. Konferansa Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya ve İtalya katıldı. Tam bu sırada ilân edilen Kanûn-i Esâsî ve Meşrûtiyet, sanılanın aksine delegeler üzerinde hiçbir olumlu etki yapmadı²²⁴. Çünkü Meşrûtiyetin ilânı bir baskın sûretinde ve sanki konferansı gereksiz kılmak için yapılmıştı. Yabancı devletlerin delegeleri, Meşrûtiyetin ilânını memnuniyetle karşılamamışlar, tam tersine bundan büyük bir şaşkınlık duymuşlardı. Çalışmalarını engellemek için bir olupbitti tarzında yapılan bu hareket, delegelerin sinirlenmesine dahi sebep olmuştu. Açıkça anlaşıldığı gibi, Meşrûtiyetin ilânı İstanbul Konferansı üzerinde olumsuz bir etki yapmıştı²²⁵.

²²² Mahmud Celâleddin Paşa, **a.g.e.**, s. 249.

²²³ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 26-28.

²²⁴ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 155; Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 20-30.

²²⁵ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 29.

Osmanlı hükümeti, Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa'nın desteğini sağlayabileceklerini ummaktaydılar. Ancak İngiltere'nin doğu politikası büyük ölçüde değişmişti. Konferans için görevlendirilen İngiliz delegesi Sömürgeler Bakanı Lord Salisbury, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne dayanan geleneksel İngiliz politikasının terk edilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin, dış borçların yarısını ödenme kararından ve Bulgaristan'daki ayaklanmanın kanlı bir şekilde bastırılarak Hristiyanların katledildiği yolundaki haberlerin abartılı bir şekilde gazetelerde yer almasından dolayı İngiliz hükümeti ve kamuoyu da geleneksel doğu politikasının terk edilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Hatta Lord Salisbury, 30 Kasım 1876 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Derby'ye yazdığı mektupta: *“Türk (artık) var olamaz. Birçok kişi onun zamanının geldiğine inanıyor. Bazıları zamanının ertelenebileceğine inanıyor. (Fakat) hiç kimse Türk'ün ömrünün biraz uzatılabileceği düşüncesini teklif etmemektedir.”*²²⁶

Fransızlar da aynı düşünceleri paylaşmakta idiler. Ayrıca Almanya'nın baskısı yüzünden Fransızlar, Rusya'yla yakınlaşmak ve bu baskıyı biraz da olsa hafifletmek niyetindeydiler. Osmanlı aleyhindeki bu politik ortamda Rusya, İstanbul Konferansı'nda başlıca teşebbüs sahibi olarak ortaya çıkmıştı. Rus elçiliğinde yapılan bir toplantı ile konferansta görüşülecek maddeler tespit edilmiş ve bunların Türk devletine kabul ettirilmesine oybirliği ile karar verilmişti²²⁷.

İstanbul Konferansı'nda büyük devletler, Bulgaristan için özerklik teklifinde bulunmuş, Bosna-Hersek'te düzenlemelerin yapılması *“Karadağ'a Nikşik ve Kolaşin'in terki ile hâlin muhafazasına çalışılması aksi hâlde*

²²⁶ Mithat Aydın, “İstanbul Konferansı (1876)'na Giden Yolda İngiltere'nin ‘Doğu Politikası’”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15, Denizli 2005, s. 61.

²²⁷ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 31.

muhârebe mes'ûliyetinin tamâmen Türkiye'ye âit olacağını..."²²⁸ bildirmişlerdi. Bu şartların kabul edilmemesi hâlinde ise bütün delegelerin ve elçilerin İstanbul'u terk edeceklerini belirtmişlerdi. Fransa ve İngiltere, Osmanlıya karış savaşmayacaklarını bildirmelerine rağmen, Türk devletini Rusya'nın saldırısına karşı korumayacaklarını da söylemişlerdi. İngiliz delegesi Lord Salisbury, Sadrazam Mithat Paşa'ya bir mektup yazarak durumu şu şekilde açıklamıştı: "...Konferans dağılır dağılmaz Avrupa, Türkiye'nin kendi nasihatlerine ehemmiyet vermediğine kâni olacak, herkes Osmanlı İmparatorluğu'nun yakın bir ölüme mahkûm olduğuna inanacaktır... Hristiyanlarla meskûn vilayetleriniz isyan etmek için hiçbir fırsatı kaçırmayacaklardır. Zîra kudretli komşunuz (Rusya), Avrupa'nın tarafsızlığından emin olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu mahvetmek için çıkacak ilk fırsatı kaçırmayacaktır."²²⁹

Osmanlı Devleti, İstanbul Konferansı'nda ileri sürülen şartları görüşmek üzere bir meclis topladı. Burada, teklif edilen şartların Osmanlı Devleti için oldukça ağır olduğu ve yabancı devletlerin iç işlerimize müdahale etmelerinin kabul edilemez olduğu düşünülerek teklifler reddedildi. Karadağ konusunda da, devlete tâbi olduğunu kabul etmek şartı ile kendi lehinde bazı hudut değişiklikleri yapabileceği, fakat bağımsız bir devlet olarak görülürse kendisine arazi verilmeyeceği ileri sürüldüğü gibi, esasen Karadağ'a terk edilecek olan arazi halkının Müslüman ve Katolik olup, topraklarının Ortodoks Karadağlılara ilhakını kabul etmeyecekleri de iletilmişti ²³⁰.

Osmanlı Devleti'nin teklifleri reddetmesi üzerine yabancı delegeler ve elçiler İstanbul'u terk ettiler. Osmanlı Devleti'nde halk, çıkması muhtemel bir Rus savaşını beklemeye başladı. Sadrazam Mithat Paşa da Rusların saldırmasını önlemek açısından askerî bazı hazırlık ve girişimlerde

²²⁸ BOA, Y.EE., 42/86

²²⁹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 33.

²³⁰ Besim Darkot, **a.g.m.**, C. VI, s. 228.

bulundu. Oysa bu sıralarda Rusya, Osmanlı Devleti'ne bir savaş açma konusunda tereddüt yaşamaktaydı²³¹.

h. Londra Protokolü

Rusya'nın İstanbul Konferansı'ndan beklentisi, Balkanlardaki nüfuzunu korumak ve bu nüfuzunu arttırabilmek için Osmanlı Devleti'nden biraz daha ödün koparmaktı. Ancak Meşrûtiyet'in ilânı ile eğer Osmanlı Devleti daha demokratik bir idareye sahip olursa Balkanlardaki Hristiyan halk memnun olabilir ve Rusya'nın Balkan Hristiyanlarının avukatlığını yapma girişimleri de önlenmiş olurdu. Hatta Sadrazam Mithat Paşa, meşrutî idarenin samimiyetini göstermeye çalıştığı gibi Sırbistan ve Karadağ ile barış yapılması için bu iki devletle doğrudan doğruya müzakerelere başlamıştı²³². Bu yüzden Rusya, eğer Osmanlı Devleti'ne saldıracak olursa Avrupa'nın tarafsız kalmasından emin olmak istiyordu. Avusturya ile görüşmeler yaptıktan sonra daha önceki Reichstad anlaşmalarını onaylattı. Böylece Avusturya'nın tarafsızlığını temin etmiş oluyordu. Almanya da, Avusturya ve Rusya'nın Balkanlarda meşgul olmasından faydalanarak Orta Avrupa'daki nüfuzunu kuvvetlendirmek ve Fransa ile Rusya'nın bir ittifak kurmasını engellemek düşüncesindeydi. İngiltere ise, Rusya'nın kuvvet kullanmasına karşı olduğunu belirtmesine rağmen, sorunun barışçı yollardan çözümlenememesi hâlinde tarafsız kalmak zorunda olduğunu kabul etmişti²³³.

Rusya, Osmanlı Devleti'ni, İstanbul Konferansı kararlarını tatbik etmeye ve söz verdiği ıslahatları yapmaya zorlamak için konferansa katılan altı büyük devlet arasında bir protokol hazırlanmasını istedi. İngiltere, buna karşı çıksa da diğer devletlerin isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Bu suretle meydana gelen protokol 31 Mart 1877 tarihinde Londra'da imzalandı. Protokole göre Bâbîâli, kendi isteği ile Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da

²³¹ Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 155

²³² Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 36.

²³³ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 38-39.

ıslahatlara başlamalı, Sırbistan ve Karadağ ile yapılan barış görüşmeleri kapsamında sınır düzeltmeleri yapılmalıydı. Ayrıca Osmanlı ordusunun, devletin iç güvenliğinin sağlanmasına yetecek miktara indirilmesi ve ıslahatların, büyük devletlerin İstanbul'daki elçileri kontrolünde yapılması şartları da bildirilmişti²³⁴.

Londra Protokolü, İstanbul'da hoş karşılanmadı. Osmanlı Devleti'nin görüşmeler dışında bırakılması Bâbîâli için büyük bir hata olarak kabul ediliyordu. Ayrıca, meşrûti bir idarenin kurulmuş olması ile birlikte ülkedeki bütün Hristiyanlar devlet yönetiminde temsil ediliyordu. Bulgaristan ve Bosna-Hersek'te yapılacak ıslahatları yabancı devlet elçilerinin kontrol etmesi, Osmanlı Devleti'nini iç işlerine müdahale olarak kabul ediliyor ve bunun mümkün olmadığı belirtiliyordu. Rusya askerlerini terhis etmeden evvel Osmanlı ordusu askerî gücünün sınırlandırılması ise mantıken kabul edilemezdi. Böyle bir durumda eğer saldıracak olurlarsa Ruslar, Balkan ülkelerini, Doğu Anadolu'yu ve hatta İstanbul'u bile kolayca istilâ edebilirlerdi. Meclis-i Vükelâ'da görüşülen bu konuların reddine karar verildi. 12 Nisan 1877 tarihinde de bir nota ile ilgili devletlerin elçilerine bildirildi. Protokolün reddi ile birlikte artık, bir Osmanlı-Rus savaşının kaçınılmaz olduğu anlaşılıyordu²³⁵.

2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve Karadağ Cephesi

Londra Protokolü'nün reddedilmesi ile birlikte Rusya, hemen seferberlik ilân ederek 19 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş açtı²³⁶. Bu savaşta Osmanlı güçleri Ruslara karşı bir varlık gösteremedi. Gazi Osman Paşa'nın Plevne'yi kahramanca müdafaası hâricinde Türk ordusu hemen her yerde geri çekilmek zorunda kaldı. Ruslar, kısa sürede Balkan Dağlarını aşarak Edirne'yi ele geçirdiler ve İstanbul önlerine kadar gelip

²³⁴ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 39.

²³⁵ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 40.

²³⁶ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 40.

Çatalca'da karargâh kurdular.

Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ne savaş açması, Karadağ hudutlarında muharebelerin yeniden başlamasına da sebep oldu. Osmanlı Devleti, harbin bu safhasında esas ordularını Ruslara karşı kullanmak zorunda kaldığından, Karadağ cephesinde ancak zayıf kuvvetler bulundurabiliyordu. Karadağ'a karşı Osmanlı güçlerini Askerî Mektepler Nazırı Süleyman Paşa komuta ediyordu. Süleyman Paşa, Karadağlıları Ostrog'da bozdu ve çetin savaşlardan sonra Zeta vadisini takip ederek. İşkodra'daki kuvvetler ile birleşti. Fakat Rus cephelerindeki harplerin şiddetlenmesi üzerine, Karadağ hududundaki askerler buradan alındılar ve bu da Karadağ'ın daha şiddetli saldırmasına sebep oldu. Nitekim 48 günlük muhasaradan sonra Nikşik, daha sonra Podgoriça ve Bar ve ertesi sene de Ülgün, Karadağlıların eline geçti²³⁷.

Rusların Yeşilköy'e kadar ilerlemesi üzerine Osmanlı Devleti, 18 Ocak 1878'de ateşkes istemek zorunda kaldı. 9 aydan biraz daha fazla süren savaş, 31 Ocak 1878 tarihinde imzalanan Edirne Mütarekesi ile sona erdi²³⁸.

3. Yeşilköy Antlaşması ve Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması

Edirne Mütarekesi'nin imzalanması ile birlikte Rusya ile Osmanlı Devleti arasında barış antlaşması görüşmelerine geçildi. Rus başkomutanlığı barış anlaşmasının görüşülmesi için Yeşilköy'ü seçmişti. İstanbul'a çok yakın olan Yeşilköy'ün seçilmesinin sebebi, hem Balkan halklarına ve hem de Avrupa devletlerine Rusya'nın güç ve kudretini göstermekti. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin barış antlaşması şartlarına itiraz etmesi durumunda kolayca İstanbul'a girebileceğini de göstermek istemişti²³⁹.

²³⁷ Besim Darkot, **a.g.m.**, C. VI, s. 228; Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 63-64.

²³⁸ Besim Darkot, **a.g.m.**, C. VI, s. 228.

²³⁹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 64.

3 Mart 1878'de Yeşilköy'de imzalanan bu antlaşmaya göre Karadağ'ın bağımsızlığı Osmanlı Devleti tarafından tanınıyordu. Ayrıca Karadağ'ın ele geçirdiği topraklar onlarda kalıyor ve Adriyatik kıyısındaki Spezzia ve Antivari limanları da Karadağ'a veriliyordu. Yeşilköy Antlaşması, Osmanlı Devleti ile artık bağımsız olduğu tasdik edilen Karadağ Prensiği arasında, ileride bir ihtilaf zuhur ederse, bunun Rusya ve Avusturya'nın arabuluculuğu ile halledileceğini hüküm altına alıyordu²⁴⁰.

Yeşilköy Antlaşması ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız olarak Osmanlı hâkimiyetinden tamamen ayrılıyor, Bulgaristan, yarı bağımsız bir prenslik olarak kuruluyor ve toprakları da Ege Denizi'ne kadar uzanıyordu. Bosna-Hersek, Avusturya ve Rusya'nın idaresine bırakılmıştı. Doğuda Kars, Ardahan ve Batum'un Rusya'ya ait olduğu da onaylanıyordu. Osmanlı Devleti, Girit, Teselya ve Arnavutluk'ta ıslahat yapma sözü de vermişti. Bu anlamda, buralarının da Osmanlı Devleti'nden ayrılması için gerekli şartlar temin ediliyordu²⁴¹.

4. Berlin Antlaşması (13 Haziran 1878)

Yeşilköy Antlaşması'nın şartları Avrupa'da büyük heyecan yarattı. Orta Avrupa'daki topraklarını kaybeden Avusturya, gözünü Balkanlara dikmişti. Karadağ'ın bu antlaşmayla bağımsızlığını kazanması ve geniş bir araziye sahip olması, Avusturya'nın Selânik yönünde ve Adriyatik sahili boyunca yayılmasının önünün kesmiş bulunuyordu. Viyana hükümeti, bu yüzden Avrupa'da bir kongre toplanmasını ve Yeşilköy Antlaşması üzerinde düzeltmeler yapılarak yeni bir antlaşmanın imzalanmasını istedi²⁴².

İngiltere ise çok daha fazla endişelenmişti. Bu antlaşma ile Rusya, Balkanlarda tamamen nüfuz sahibi oluyor ve Doğu Anadolu'da toprak sahibi

²⁴⁰ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 65.

²⁴¹ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 221-222; Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 66-67.

²⁴² Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 68.

olarak Basra Körfezi'ni ve özellikle Hindistan yolunu tehdit etmeye başlıyordu. Bu amaçla Avusturya'nın yaptığı teklifi kabul etmişti. Rusya'yı buna zorlamak için de ihtiyat askerlerini silah altına çağırmağa başlamış ve Hindistan'dan da 12 bin askeri Malta Adası'na getirmeye çalışmıştı²⁴³.

Balkan Slavları da antlaşmadan memnun değillerdi. Sırp lar, Bosna-Hersek'i ve Makedonya topraklarının bir kısmını almak istemişler, ancak bu mümkün olmamıştı. Romanya, Rusların askerî harekâtına destek olmakla birlikte Romenlerin çoğunlukta olduğu Basarabya'yı Ruslara bırakmak zorunda kalmıştı. Yunanistan ise Makedonya ve Teselya'nın kendisine verileceğini ümit etmiş ancak bu gerçekleşmemişti. Ayrıca büyük bir Bulgaristan prensliğinin kurulması ile kuzeye doğru ilerleme ümitleri de suya düşmüştü. Karadağ'a verilen Arnavut topraklarını geri almak için Arnavutluk'ta çeşitli faaliyetler başlamıştı. Bulgaristan'daki Türklerin bir kısmı da Ruslara karşı mücadeleye girişmişlerdi. Rusya, bütün bu meselelerle uğraşmaktan başka bir de İngiltere ve Avusturya ile mücadele etmeye cesaret edememekteydi. Osmanlı-Rus savaşında çok fazla miktarda asker ve para kaybetmişti. Avusturya ve İngiltere'nin bu teşebbüslerinden ötürü Rusya, Yeşilköy Antlaşması'nın düzeltilmesini kabul etmek zorunda kaldı.

Berlin Antlaşması, 13 Haziran 1878'de Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya ve İtalya'nın katılımıyla Almanya İmparatorluk şansölyesi Prens Bismarck'ın başkanlığında yapılmıştır. Bu antlaşmayla Bosna-Hersek, Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir vilâyet hâline getirilmiştir. Ayrıca Teselya, Yunanistan'a, Niş sancağı Sırbistan'a bırakılmış, Dobruca Romanya'ya verilmiştir.

Berlin Antlaşması ile Karadağ'ın bağımsızlığı tasdik edilmiş ve arazi kazançları, Yeşilköy kararlarına göre, bir dereceye kadar

²⁴³ Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 223-225.

sınırlandırılmıştır. Bununla beraber Karadağ, Piva, Nikşik, Kolaçin, Spuz, Podgoriça, Zabljak, Bar ve çevresini içine alan geniş bir toprak şeridi kazanmıştır²⁴⁴. Sahilde Karadağlıların elinde bulunan diğer arazi, Ülgün ile beraber Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir. Karadağlılar, Boyana üzerinde harekât serbestine sahip olmuşlar, Bar limanı ve Karadağ sularının bütün devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulmasına ve Karadağ'ın savaş gemisi bulundurmamasına karar verilmiştir. Berlin Antlaşması'nın sağladığı bu toprak kazançları ile Karadağ iki misli büyümüş, yüzölçümü 4.366 km²'den 9.080 km²'ye yükselmiş ve nüfusu da 200.000'i aşmış bulunuyordu²⁴⁵.

Böylece Karadağ'ın, Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrıldığı ve bağımsız bir devlet haline geldiği milletlerarası platformda da onaylanmış oluyordu.

C. Berlin Antlaşması Sonrası Osmanlı-Karadağ Münasebetleri

Berlin Antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Karadağ, bundan sonra gelişme ve çağdaşlaşma yolunda atılımlar yapmaya başladı. Ülkedeki okulların sayısı arttırılarak okur-yazarlık oranı yükseltilmeye çalışıldı. Anayasal bir düzen kuruldu ve yargı ile yürütme güçleri birbirinden ayrıldı. İlk resmî anayasa 1905'te yapıldı. Tarım ve ticaret alanında bazı atılımlar yapıldı. Ancak ülkede ziraat ve ticaret gelişmediği için dışarıya çok göç oluyordu. Hatta İstanbul bile çalışmak için tercih edilen yerlerden biri olmuştu. Ülkenin yetersiz kaynaklarına rağmen Karadağ Prensi Nikola'nın gayretleri ile yeni demiryolları yapılmış; posta, telgraf ve telefon hizmetleri kurulmaya çalışılmıştır²⁴⁶.

Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında, sınırda

²⁴⁴ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 465-466.

²⁴⁵ Matthew Smith Anderson, **a.g.e.**, s. 225; Besim Darkot, **a.g.m.**, C. VI, s. 228; Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, C. VIII, s. 69-72; Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 465-466.

²⁴⁶ Aram Andonyan, **a.g.e.**, s. 59.

anlaşmazlıklar hâricinde pek fazla olay olmamıştır. Prens Nikola, 1883 ve 1899 yıllarında iki defa İstanbul'a giderek Padişah'ı ziyaret etmiştir. Karadağlı subaylar İstanbul'a askerî eğitim için gelmişlerdir. 1909–1910 senelerinde Osmanlı hükümetinin, Arnavutluk'a kuvvet göndererek, kuleleri yıkmaya ve silah toplamaya başlaması Karadağ'a bazı ilticalar olmasına sebep vermiş, 1912 yazında Karadağ hududu üzerinde cereyan eden kanlı mücadeleler, Türk maslahatgüzarının Çetine'yi terk etmesine sebep olmuştur.

1908'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhâkını Türklerle birlikte Sırp ve Karadağlılar da protesto etmiştir. Hatta Avusturya'ya karşı bir savaş açılması durumu da belirlemiştir. Ancak Rusya'nın tavsiyesine uyarak tarafsız kalmışlardır²⁴⁷.

Karadağ'ın, Osmanlı Devleti ile giriştiği son mücadele, Birinci Balkan Harbi sırasında oldu. 1912 baharında temeli atılan gizli ittifak, Eylül'de Sırbistan-Karadağ anlaşmasının imzalanması ile son şeklini aldı. 8 Ekim 1912'de bir sınır anlaşmazlığı bahanesi ile Karadağ, diğer Balkan devletlerinden önce Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilân etti. Cephe boyunca hazırlıksız bulunan Osmanlı kuvvetlerine karşı Karadağlılar, seri başarılar kazandılar. Aklava, Berone, Gusinye ve İpek'i ele geçirdiler. Hasan Rıza Paşanın suikasta kurban gitmesi ile yerine geçen Esad Paşa, 23 Nisan 1913'te İşkodra'yı Karadağlılara teslim etti. Ancak buradaki Karadağ hâkimiyeti pek kısa sürmüş ve büyük devletlerin baskısı ile İşkodra önce bir müddet bu devletlerin idaresinde kalmış daha sonra da Arnavutluk'a verilmiştir²⁴⁸.

Böylece Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar Karadağ ile bir mücadele daha yaşanmamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Karadağ, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti içinde bir devlet olarak varlığını devam ettirmeye başlamıştır.

²⁴⁷ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 466-469; Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 162.

²⁴⁸ Osman Karatay, **Karadağ'ın Bağımsızlık...**, s. 470; Mustafa Balbay, **a.g.e.**, s. 163.

SONUÇ

Balkan savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Balkanlar'da yeni bir düzen kuruldu. Karadağ da topraklarını genişletti, ancak her zaman daha geniş bir Karadağ ihtirasını korudu. Kralın ÷lkeden ayrılmasından sonra 26 Kasım 1918'de Karadağ, Sırbistan'a katılmaya karar verdi. 1946 yılında Karadağ, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin altı özerk biriminden biri hâline geldi. 1992 yılında Yugoslavya'nın yıkılmasıyla birlikte Karadağ ile Sırbistan, aynı yıl içinde birleşerek Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni kurdular. 21 Mayıs 2006 tarihinde yapılan referandum sonucunda Karadağlılar, Sırbistan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olmak istediklerini gösterdiler. 3 Haziran 2006 tarihinde ilân edilen Karadağ'ın bağımsızlık kararı, 15 Haziran'da Sırbistan tarafından da kabul edildi. Böylece Sırbistan-Karadağ birliği resmen sona erdi.

Balkan milletlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte bu bölgenin huzura kavuştuğunu düşünmek yanlıştır. Balkanlardaki etnik yapı ve azınlık sorunları bu bölgede, daha uzun seneler boyunca birçok sorunun ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Özellikle Balkan devletlerinin tarihî toprak ihtirasları, bu sorunları büyütecek ve günümüze de taşıyacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli sebebi Balkan coğrafyasıdır. Avusturya ve Rusya'nın bölgedeki çıkarlarının çatışması ve bu çıkarlar uğruna birbirleriyle mücadele etmeye başlamaları, bütün Avrupa devletlerinin birbirleriyle mücadeleye başlamasına sebep olmuştur.

Yeşilköy ve Berlin antlaşmalarıyla birlikte Osmanlı Devleti, Avrupa'daki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Ancak Osmanlı devlet adamları ve halkı için asıl acı olan Balkan Savaşları olmuştur. Daha birkaç on yıl önce kendi vatandaşı olan Sırp, Karadağ, Yunan, Bulgar gibi milletlerin Osmanlı'ya karşı büyük zaferler kazanmaları ve devletin Avrupa'daki topraklarını ele geçirmeleri, Osmanlı Devleti'ne 93 Harbi'ndeki mağlubiyetten daha büyük bir hayal kırıklığı yaşatmıştır. Devlet, asker ve

halk arasında büyük bir sarsıntı meydana getirmiştir. Bu sarsıntı, ancak Çanakkale Zaferi'yle geçecektir.

Balkanlar üzerinde etkili olan büyük devletlerin de eline bir şey geçmemiştir. Rusya, kendi nüfuzunda büyük bir Slav devleti kurmak için çalışmış, bu uğurda İngiltere ve Avusturya'yı karşısına almış, Osmanlı Devleti ile çok defalar savaşmış, ancak başarılı olamamıştır. Yine Balkanlarda kurulan devletler bağımsızlıklarını Rusya'ya borçludurlar. Ancak minnet duygusu ve uluslararası diplomasi farklı şeylerdir. Daha 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Balkan devletleri arasındaki farklılıklar da ortaya çıkmıştır. Rusya'ya en çok minnet duyması gereken Bulgaristan, Almanya ve Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak Rusya'ya karşı savaş ilân etmiştir. Bu arada Sırbistan ve Karadağ ise Rusya'nın yanında çarpışmışlardır. Rusya'nın hareketlerine mukabil İngiltere, Fransa ve Avusturya da bölgede etkili olmak için çalışmışlardır. Bu durum, yabancı devletlerin çıkar çatışmalarını kendi bağımsızlıkları için kullanan Balkan devletlerinin işine yaramıştır.

Balkanlar'ı yaklaşık 500 yıl hâkimiyeti altında tutan Osmanlı Devleti, bu bölgenin kültürel ve ulusal kimliğinin oluşmasında çok önemli bir yere sahiptir. Osmanlı'nın bu bölgelere genişlemesi, yerleşmesi ve en sonunda geri çekilmesi Batı Avrupa'nın doğuya yönelik dış siyasetini de çok etkilemiştir. Bir taraftan Avrupa ile Osmanlı arasındaki ilişkiler bu topraklarda dramatik ve trajik bir şekilde bütünleşmiş, diğer taraftan ise Balkanlardaki tüm insanlar üzerinde kültürel bir etki yaratmıştır.

KAYNAKÇA

A. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

1. Sadaret Mektubî Kalemi

a. Umum Vilayet Yazışmaları (A.MKT.UM.)

<u>Belge No:</u>	<u>Belge No:</u>
18/17	453/51
118/78	455/47
119/44	456/12
141/73	458/20
158/7	458/70
173/78	459/40
253/39	460/36
257/25	478/54
313/21	480/37
321/7	482/42
349/86	539/55
376/15	555/53
404/47	556/49
410/79	571/59
422/16	572/2

b. Nezaret ve Devâir Yazışmaları (A.MKT.NZD.)

Belge No:
55/72

c. Mühimme Kalemi Yazışmaları (A.MKT.MHM.)

<u>Belge No:</u>	<u>Belge No:</u>
2/75	51/29
7/12	190/92
11/21	214/71

d. Âmedî Kalemi Yazışmaları (A.AMD.)

<u>Belge No:</u>	<u>Belge No:</u>
35/50	42/4
37/87	

3. Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)

<u>Belge No:</u> 42/86	<u>Belge No:</u> 84/91
42/133	95/27
77/3	101/27
77/46	84/80

2. Hâriciye Nezâreti**a. Mektubî Kalemi (HR.MKT.)**

<u>Belge No:</u> 5/27	<u>Belge No:</u> 77/71
21/62	78/39
29/19	91/21
43/2	91/94
50/91	95/69
51/76	309/19
52/72	459/7
53/73	671/77
55/11	1920/90
71/18	3108/34

b. Siyasî Kısım (HR.SYS.)

<u>Belge No:</u> 33/19	<u>Belge No:</u> 34/53
34/15	

4. Dahiliye Nezareti**a. Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri (DH.MUI.)**

<u>Belge No:</u> 11-1/7	<u>Belge No:</u> 3-1/74
3-3/4	

5. Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi (HAT.)

<u>Belge No:</u> 152/6392	<u>Belge No:</u> 442/22207
216/11894	

B. BASILI ESERLER

- Ahmed Cevdet Paşa, **Maruzat**, Çeviren: Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1983.
- Ahmed Cevdet Paşa, **Tezahir 1-12**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- Ahmed Lûtfî Efendi, **Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
- ANDERSON, Matthew Smith, **Doğu Sorunu (1774-1923)**, Çeviren: İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- ANDIÇ, Süphan, Fuat Andıç, **Kırım Savaşı, Ali Paşa ve Paris Antlaşması**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002.
- ANDONYAN, Aram, **Balkan Savaşı**, Aras Yayıncılık, İstanbul 1999.
- ASLANTAŞ, Selim, "Sırbistan: İsyancılar ve Bağımsız Devlet", **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.
- AYDIN, Mithat, "1876 Bulgaristan Ayaklanmasının Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 12, Denizli 2002.
- AYDIN, Mithat, "İstanbul Konferansı (1876)'na Giden Yolda İngiltere'nin 'Doğu' Politikası", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15, Denizli 2005.
- AYDIN, Mithat, "Osmanlı-Sırp Karadağ Savaşlarında İngiltere'nin Balkan Politikası", **Ankara Üniversitesi OTAM (Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Sayı: 15, Ankara 2004.
- BALBAY, Mustafa, **Balkanlar**, İstanbul 2006.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, "Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi (1876)", **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 6. Sayı: 4. Ankara Eylül-Ekim 1948.
- BÖREKÇİ, Mehmet Çetin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi**, İstanbul 2001.
- CASTELLAN, Georgeos, **Balkanlar'ın Tarihi: 14.-20. Yüzyıl**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.
- DARKOT, Besim, "Karadağ" maddesi, **MEB İslam Ansiklopedisi**, Cilt VI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987.
- GLENNY, Misha, **Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, Çevirmen Mehmet Harmancı, İstanbul 2001.

GÖLEN, Zafer, “Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.

GÜRSEL, Nedim, **Balkanlara Dönüş**, İstanbul 1995.

IRMAK, Sadi - Behçet Kemal ÇAĞLAR, **Cevdet Paşa Tarihinden seçmeler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994.

İNBAŞI, Mehmet, “Balkanlarda Osmanlılar: Fetih ve İskân”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.

JELAVİCH, Barbara, **Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar**, İstanbul 2006.

JORGA, Nicolae, **Osmanlı Tarihi (1774-1912)**, C. V, Çeviren: Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1948.

KAPLAN, Robert D., **Balkanlar’da Kaynayan Kazan: Tarih İçinde Yolculuk**, İstanbul 1995.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

KARATAY, Osman, “Avar Hâkimiyeti ve Balkanların Slavlaşması”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.

KARATAY, Osman, “Ortaçağ’da Karadağ Tarihi”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.

KARATAY, Osman, “Osmanlı Hâkimiyetinde Karadağ”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.

KARATAY, Osman, “Karadağ’ın Bağımsızlık Mücadelesi”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.

KUT, Şule, **Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul 2005.

Mahmud Celâleddin Paşa, **Mir’at-ı Hakikat**, Hazırlayan: İsmet Miroğlu, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979.

MERCAN, Mehmet, “Sadrazam Ahmed Cevad Paşanın Seyahatnamesi”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, TDAV**, Sayı: 102, İstanbul Haziran 1996.

ÖZCAN, Uğur, “Yabancıların Gözüyle 19. Yüzyılda Karadağ Kadını”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 19, Isparta Mayıs 2009.

POLAR, Abdullah Zeki, **Osmanlı imparatorluğu’nun Çöküş Sebepleri**, İstanbul 1962.

RİCH, Norman, **Great Power Diplomacy 1814–1914**, USA 1992.

SEDES, Halil, **1875-1878 Osmanlı Ordusu Seferleri, 1876-1877 Osmanlı-Karadağ Seferi**, İstanbul 1936.

ŞENEL, Şennur “19. ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.

TAŞTAN, Yahya Kemal, “Balkanlar’da Ulusçuluk Hareketleri”, **Balkanlar El Kitabı**, C. I, Çorum/Ankara 2006.

UBİCİNİ, Jean Henri Abdolonyme, **Türkiye 1850**, Çeviren: Cemal Karaağaçlı, Tercüman 1001 Temel Eser, (Basım yeri ve yılı belirtilmemiş).

VARLIK, Mustafa Çetin, “Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C. 10, Çağ Yayınları, İstanbul 1992.

YERASİMOS, Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar**, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

YILDIZ, Hakkı Dursun, **Büyük İslam Tarihi**, C. 12, İstanbul 1993.

YÜCEL, Yaşar, Ali Sevim, **Türkiye Tarihi**, Ankara 1992.

Ayrıca haritalar için bkz.

http://commons.wikimedia.org/wiki/Atlas_of_Montenegro (12.06.2010)

DİZİN

I-9

II. Mahmut	39
III. Selim	38
V. Murat	81
93 Harbi	45, 94, 100

A

Abdülaziz	81
Adriyatik. 3, 6, 7, 8, 16, 47, 57, 71, 78, 86, 96	
Ahmet Cevad Paşa	11
Ahmet Muhtar Paşa	86
Akdeniz.....	3, 4, 6, 36, 44, 46, 49
Aleksandr İpsilanti	39
Almanya... 7, 9, 18, 32, 34, 49, 50, 52, 80, 90, 91, 93, 97, 101	
Amerika	10, 45
Anadolu	6, 40, 50, 83, 94, 96
Andrassy.....	51
Ankara Savaşı	54
Arnavutluk 7, 9, 12, 14, 17, 23, 51, 65, 69, 80, 83, 96, 97, 99	
Asya.....	3, 4, 7, 66
Avar.....	5, 6
Avrupa 2, 3, 4, 5, 6, 13, 18, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 57, 66, 69, 71, 74, 75, 79, 80, 86, 88, 92, 93, 95, 96, 100, 101	
Avusturya .. 10, 19, 30, 32, 35, 37, 38, 39, 42, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 60, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 80, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 96, 97, 99, 100, 101	
Aziz Kara İvan Manastırı	58

B

Bâbîâli.. 39, 42, 60, 63, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 79, 89, 93, 94	
Balkan Krizi.....	50, 78
Balkan savaşları	100
Balkanlar ... 2, 3, 4, 5, 6, 8, 14, 15, 18, 19, 20, 26, 29, 30, 32, 33, 34, 37, 38, 40, 43, 44, 48, 49, 50, 52, 58, 61, 67, 76, 80, 82, 83, 100, 101	
Balsa.....	16, 17, 20, 21
Bar	14, 15, 20, 21, 22, 53, 86, 95, 98
Basarabya	83, 97
Batum.....	67, 83, 96
Benjamin Disraeli	89
Berlin Antlaşması	25, 26, 50, 96, 97, 98
Beylerbeyi	27
Birinci Dünya Savaşı.....	1, 99, 100, 101
Bismarck.....	52, 97
Bizans.....	4, 5, 11, 14, 15, 16

Bodin	15
Bogomiller	15
Boğazlar	37, 48, 83
Boğdan	6, 38, 43, 47, 67, 72
Bosna-Hersek 7, 50, 51, 60, 61, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 89, 91, 93, 94, 96, 97, 99	
Boşnak	6, 55
Brda	56, 58
Budva.....	21, 22, 28
Bulgar	5, 6, 14, 16, 30, 100
Bulgar Eksarhhanesi	30
Bulgaristan 2, 5, 37, 44, 80, 83, 84, 85, 87, 89, 91, 93, 94, 96, 97, 101	
Bükreş.....	2, 38, 56

C

Campo Formio	36
Cem hadisesi	23
Cezayir	37, 47

Ç

Çelebi Sultan Mehmed	20
Çetine 8, 11, 23, 25, 27, 29, 31, 58, 68, 76, 79, 99	

D

Dalmaçya	5, 6, 9, 15, 17, 55, 57, 59
Danilo ... 10, 26, 30, 42, 54, 60, 62, 68, 69, 70, 72	
Deli Petro.....	40, 54
Derviş Paşa	74, 75, 76, 79, 84, 86
Dinar	2, 7
Doğu Roma İmparatorluğu	2
Draç	2, 14, 16, 17
Drava	3

E

Edirne	2, 18, 40, 56, 58, 94, 95
Eflak	38, 39, 43, 47, 58, 67, 72
Ege Denizi	3, 96
Epir	83
Esad Paşa	79, 99
Eskiçağ.....	13
Etnik-i Eterya.....	47

F

Fatih Sultan Mehmed.....	7, 22, 23
Fener-Rum Patrikhanesi	29
Filibe.....	2, 18
Fransa 7, 10, 18, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 54, 57, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 75, 76, 77, 78, 80, 84, 87, 90, 91, 92, 93, 97, 101	

Fransız İhtilâli 1, 33, 34, 37, 46

G

General İgnatief 79
Girit 28, 39, 49, 96
Gladston 86
Göktürkler 5
Grahova 59, 70, 71
Grek 3

H

Haçlı 16, 18
Hersek .. 12, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 25, 27, 28,
37, 51, 59, 61, 62, 63, 69, 70, 71, 72, 74,
75, 77, 78, 79, 81, 84, 85, 89
Hırvatistan 7, 15
Himalaya Dağları 2
Hindistan 48, 49, 50, 66, 89, 97
Hunlar 4, 5

I

Islahat Fermanı 37, 44

İ

İgnatieff 88
İllir 4, 9, 12, 13
İngiltere . 7, 10, 18, 32, 37, 42, 45, 48, 49, 57,
63, 65, 66, 67, 71, 75, 76, 77, 78, 80, 84,
86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 101
İrlanda 48
İskender Bey 22, 23, 24, 25, 27
İskoçya 18
İspanya 18
İstanbul .. 2, 5, 6, 9, 11, 12, 14, 16, 20, 22, 24,
25, 26, 28, 29, 30, 33, 35, 39, 41, 44, 49,
50, 58, 61, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 74, 76,
77, 80, 81, 83, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94,
95, 98, 99
İşbozi 59
İşkodra ... 7, 16, 17, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27,
28, 55, 59, 62, 75, 76, 77, 81, 84, 85, 95, 99
İtalya 7, 18, 23, 34, 76, 90, 97

J

Jelena 15, 20

K

Kanûn-ı Esâsî 90
Kanunî Sultan Süleyman 46
Kara Mahmud Paşa 55
Kara Yorgi 38, 56
Karadeniz 3, 4, 5, 67
Karlofça Antlaşması 32, 55
Katolik 5, 13, 15, 30, 65, 75, 92
Kavalalı Mehmet Ali Paşa 39, 42, 47

kavimler göçü 5

Kıbrıs 37, 49
Kıpçak 16
Kırım Savaşı 42, 43, 44, 65, 66, 68, 69
Knezi 15, 22, 59, 60
Kosova 7, 14, 17, 18, 19
Kotor 14, 28, 47, 57, 78
Kudüs 65
Kuzey Afrika 1

L

Latin 3, 9, 13, 16
Lazareviç 19, 21
Lehistan 18
Londra Protokolü 93, 94
Lord Derby 48, 91
Lord Salisbury 91, 92

M

Macaristan 15, 16, 18, 21, 22, 37, 51, 52
Mahmut Nedim Paşa 83
Makedonlar 4
Makedonya 12, 51, 80, 97
Malta 97
Meriç 2
Meşrûtiyet 90, 93
Mısır 1, 32, 36, 37, 39, 46, 49, 84
Miloş Obrenoviç 38, 56
Mithat Paşa 90, 92, 93
Mora 39, 47
Moraca 57, 59

N

Napoleon Bonapart 36
Niğbolu 18
Nikşik 79, 91, 95, 98
Niş 2, 85, 97

O

Ortaçağ 8, 9, 12, 13, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 24
Ortadoğu 34
Ortodoks 15, 23, 25, 29, 30, 31, 39, 40, 41,
65, 92
Osmanlı 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 17,
18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51,
52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89,
90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
101

Ö

Ömer Paşa 61, 62, 65, 74, 75, 76

P

Paris.....	43, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 82
Patrikhane.....	29
Persler	4
Petersburg.....	55, 60, 63, 70
Petroviç.....	30, 55, 68, 72
Plevne.....	2, 94
Podgoriça.....	59, 65, 95, 98
Pomak.....	6
Pramidler Savaşı	46
Prut Savaşı	55

R

Raska	14
Reform	33
Reichstad	82, 93
Rodop	2
Romalılar	4, 12
Romanya	2, 39, 43, 44, 96, 97
Rönesans.....	33
Rum	29, 36, 39
Rumeli.....	1, 2, 18, 44, 65, 83
Rusçuk	2
Rusya.. 1, 7, 10, 12, 30, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101	

S

Sadrazam Ali Paşa	70
Sancakbeyi	26, 27
Selanik	2, 5, 51, 80
Sırbistan. 7, 14, 16, 17, 21, 23, 37, 38, 43, 44, 45, 50, 51, 56, 59, 68, 72, 73, 78, 80, 81, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 93, 94, 96, 97, 99, 100, 101	
Sırplar 4, 13, 16, 38, 42, 47, 56, 59, 85, 86, 97	
Slav 5, 6, 9, 13, 14, 26, 45, 50, 51, 52, 83, 101	
Sofya	2
Stefan Kosaca	21, 22
Subaşı.....	27
Süleyman Paşa.....	88, 95

T

Tanzimat Fermanı	60
Teselya	16, 83, 96, 97
Timar	28
Timur.....	20, 54
Trakya	3, 18
Tuna.....	2, 3, 5, 44, 67

U

Ukrayna	6
---------------	---

Ulçin	14, 20, 21
-------------	------------

Ü

Ülgün	95, 98
-------------	--------

V

Vardar	2
Varna	18, 67
Venedik ..7, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 31, 47, 54, 55	
Viyana ...18, 24, 31, 54, 56, 60, 63, 67, 70, 96	
Voyvoda	26

Y

Yedi Adalar	35
Yeni Pazar	15, 81, 85
Yeniçağ	33
Yeniçeri Ocağı	58
Yeşilköy Antlaşması	50, 96, 97
Yıldırım Bayezid	20, 54
Yugoslavya	2, 12, 99, 100
Yunan5, 12, 13, 25, 29, 39, 47, 58, 75, 100	
Yunanistan	2, 5, 6, 12, 47, 58, 83, 97

Z

Zabljak	8, 23, 98
Zeta	8, 14, 15, 22, 25, 56, 76, 95

EKLER

EK: 1

14. Yüzyılda Karadağ Devleti.

EK: 2

14. Yüzyılın Sonunda Aşağı ve Yukarı Zeta.

EK: 3

15. Yüzyılda Karadağ Devleti.

EK: 4

15. Yüzyılda Karadağ Devleti.

EK: 5

15. Yüzyılda Osmanlı Fetihleri.

EK: 6

○ - Patriarchate of Peć (16th-17th century)

⊕ - seat of the Patriarchate

⊕ - seats of episcopates

● - important cities

16. ve 17. Yüzyıllarda Peć Sancağı.

ЕК: 8

1878 Yeşilköy Antlaşması'ndan Sonraki Balkan Sınırları ve Karadağ.

EK: 9

1913 Bükreş Antlaşması'ndan Sonra Balkanlardaki Osmanlı Topraklarının Paylaşımı.

فیتہ
تداعیل
محرر

نومرو ۴۴۸	محلنه کوندرلدیکی ساعت ۱۰ دقیقه ۴۰	کلدیکی مرکز کراسی یئنه کلوزنه ۴۴	وصول تاریخی ساعت ۱۰ دقیقه ۴۰
--------------	---	---	------------------------------------

مصدق علی و قالیچی

بر طرفه اوومه اوزره فره طغیان ایچده بر عظیم عیبت اولوب فقط نر طرفه او مویشیدجه بولایغنده بالذکیفینا عیبتی سخی قزاقین
یا قوده بولم عیبتله قزاقی صبری بل طرفه نر خیزیشا ایشا اولمیشی و بولم اوزریمه کون باقوه و کون ایچ قزاقی نر طرفه
بولمدی و بولم فرقه بر سبیت و براسی موقعبه فرکوتنده بولمده ضابطا عیبتله اید حالوت مجله لیمه و صابای لازمه بولم و لیم
نه تحفیفا ایچمه صومر کوندرلدیکی لیمه ایچمه معاصات عیبتله و ساد قزاقین
ایچمه ایچمه

ایچمه ایچمه

دورسه نو ایلدند اوج نایبه اوج سنبور
عصاه عالنه بو سنج ایدی نوظنی مذکور
معاونه ایملات اوزره فرح طاقولور نقیشتا
طرفه هجوع ایلد ایدک شیدلا جنب
اوسمادی ایچمه اسماعیل پتار اریتمه
ویریلدی بنا: جله ادرالیم لایزاللام
دقنی ایملار ایچمه نغزاقه جاری اولم

EK: 10a

Geldiği Merkezin İsmi
Priştine

Vusul Tarihi			Mahalline Gönderildiği	
<u>Saat</u>	<u>Dakika</u>		<u>Saat</u>	<u>Dakika</u>
10	30	23 Kânûn-ı sâni 277	10	40

Makam-ı Âli-i Vekâletpenâhiye

Bir tarafı vurmak üzere Karadağ'ın içinde bir azim cemiyet olup fakat ne tarafı vurmak niyetiyle meçhul bulunduğundan yalnız keyfiyet-i cemiyetleri istihbar kılındığı Yakova'da bulunan asâkir-i şâhâne kaymakamı Sabri bey tarafından bi't-tahrirât iş'ar olunduğu ve bunun üzerine gerek Yakova ve gerek İpek kazaları mutebassirâne bulunmaları ve bu taraftan bir sebebiyet verilmemesi mevki'in mezkuriyetinde bulunan zâbitân-ı askeriye ile hükümet-i mahalliyelerine vesâyâyı lâzıme yazılmış ve işin yine tahkikatı için casuslar gönderilmiş olmakla alınacak malumat arz ve beyan kılınacağı.

22 Recep 277

Vali-i Eyalet-i Üsküp
Mustafa

Hersek nevâhîlerinden üç nâhiye üç seneden beri isyân hâlinde bulunmuşlar idi. Nevâhi-i mezkûre muâvenet eylemek üzere Karadağlılar Nakşik tarafına hücum eylemişler idi. Şedîden harb olunmaları için İsmail paşaya izin verildi. Binaenaleyh oralarca lazım gelen dikkati eylemeleri için telgrafa bari oldu.

BOA, A.MKT.UM., 453/51.

EK: 11a

İşkodra Mutasarrıfına

Karadağ Vladikasının niyât-ı fâside ve tedârikât-ı harbiyesine dair istirâk olunan havâdisâtın takdîmatına dair 21 Cemaziyü'l-evvel 66 tarihiyle müverrihan tevârid eden tahrîrât-ı atûfeleri mezâyâsı ma'lum-ı senâveri olarak hâkipâ-yı âliye dahi bi't-takdim manzûr-ı şevketvakûr cenâb-ı tâcidâri buyrulmuştur. Beyâna hâcet olmadığı vecihle hudûd-ı Saltanat-ı Seniyyenin tecâvüzât-ı ağıyardan muhafazası esbâbının istihsar civarında bulunan me'murîn-i devlet-i aliyyenin ehemm vezâifi ve umûr-ı me'mûresinden olacağına ve zât-ı atûfeleri dahi muktezâyı mehâm-ı âsnâyı dervîş-i zâtiye-i desturîleri üzere ber-vechi matlûb-ı âli tedâbir-i ihtiyâtiyeyi elden bırakmayıp ol havâlinin sâye-i şevketvâye-i hazret-i şâhânede ârâyı dil-hârifesine daima ve müstemiran hasr-ı efkâr ve basîret etmekte oldukları bedîhî ve öteden beri hakk-ı vâlâlarında olan hüsn-izann-ı âli nezd-i destûrîlerinde zâhir-i vasl idiğine binaen bundan böyle hass-ı kemâl-i teyakkuz ve basîret ile hâkim olunarak oraların bi-lütf-i Teâlâ mazarrat-ı eşkıyâdan muhâresesine himmet olunmasının bi't-tekrar savb-ı sâmilerine ve zât-ı vâlâlarıyla dâima muhârebe ve mukâtebeden hâlî olmayarak lede'l-hâce taraf-ı atûfelerinden iş'ar vukuunda ol taraflara her türlü imdat ve i'âneye sarf-ı himmet eylesininin dahi orduyu hümâyun reisi ve müşîri kaymakamı saadetli İsmail Paşa hazretlerine tevcih-i resmî husûlüne irade-i Seniyye-i Cenâb-ı Pâdişâhi müteallik ve şerefsüdûr buyrulmuş ve mantûk-ı menbaği üzere cânib-i vâlâyı ser-askerîden kaymakam müşârûn-ileyhi tarafına tahrîrât-ı mahsûsa yazılmış olmakla zât-ı atûfeleri dahi ber-mûcib-i irâde-i seniyye mütebassirâne ve müteyakkuzâne harekete himmet buyurulması için

ماه بنساک بکرم برنجی کوه غنچه فخره نشاد
بعضی بدینقسم در آن تر جموسیر

۱۱

بدو سوره غنچه نشاد از روستای غنچه اولاد بدینقسم که نصیر اولادین بیله ایملک در بدو فخره کوه بود و کوه سار و روستای کاشغریه و غنچه
 و در سناده و در طایفه در و در مایه و در سواد غنچه اولاد کنه کوه در بعضی از همانند و بیایدن و طایفه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک
 کلایک بر لاده کوه یاز و اولاد کوه سار فخره ایملک بدینقسم که در و کوه بیایدن و روستای ایضا طایفه کاشغریه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک
 بدینقسم و در مایه ایملک بدینقسم که در و کوه بیایدن و روستای ایضا طایفه کاشغریه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک
 طایفه و در مایه ایملک بدینقسم که در و کوه بیایدن و روستای ایضا طایفه کاشغریه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک
 کلایک ایملک و در مایه ایملک بدینقسم که در و کوه بیایدن و روستای ایضا طایفه کاشغریه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک
 فخره ایملک بدینقسم که در و کوه بیایدن و روستای ایضا طایفه کاشغریه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک
 کلایک ایملک بدینقسم که در و کوه بیایدن و روستای ایضا طایفه کاشغریه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک
 فخره ایملک بدینقسم که در و کوه بیایدن و روستای ایضا طایفه کاشغریه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک
 کلایک ایملک بدینقسم که در و کوه بیایدن و روستای ایضا طایفه کاشغریه کوه کوه در مایه ایملک از او بنساک

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

EK: 12a

Mâh-1 Nisanın Yirmi Birinci Günü Gazete-i Mezkûrda Neşrolunan Ba'zı
Politikaya Dair Tercümesidir.

Madde

11

Petersburg gazetesinde neşrolunan Rusyalının Yunanlıya olan politikaları ne vecihle olduğu beyan etmektedir. Bu defa gerek burada ve gerek sâ'ir Rusya ilkâsında Karadağ'dan ve Sırbistan'dan ve Bulgaristan'dan ve Rumeli'den ve Tuna sevâhilinde olan knezliklerden ruhbanlar ve papazların kîtâ'at-ı mezkûrelerde milletlerinin tahmîl eyledikleri ezâ ve cefânın geldikleri yerlerde gerek yazı ile ve gerek sâ'ir tefhîmatla şikâyet eylemekte buldukları ve her bir vesîle ile Rusyalının ikâzına çalışıyorlar ki bî-çare olan milletlerinin mu'âvenetten buluşuna ve hatta müşârûn-ileyhi imparator dahi kendilerine her vecihle iltifat eylemekte bulunduğu ve merkûmların me'mulleri ve alenen daha söylemeleri budur ki Osmanlıdan çektikleri zulüm ve taaddiyâtta mücerred Rusyalı kendilerini tahlîs edebilecekler. Ve Lahtenberş hükümetinin büyük Marya Paris'te iken Lui Napoleon ile olan mükâlemesi Ştuttgart memleketinde eylediği mükâlemeye mutabıktır. Ve bu mükâlemenin zîresi İtalya kıtasında küçük Napoleon için hükümet sandalyesi ittihaz oluna ve Osmanlı ilkâsında Lahtenberş hanedanlarından birisinin ik'âdı tensip görünmüştür. Ve bu misillü mu'âmeleler gerek Fransalının ve gerek Lahtenberş'in karakolları Lodos canibine temdîd olunabiliyordu. Ve şimdilik İngiltere ve Avusturya ve Sardunya'nın politikaları vücûda gelmekten ve bu mu'âmelât icrâsından mahrum kalmışlardır. Fransalı ise Savoliska ve Niçe kîtâlarını zapt eylemesiyle kendi zararını ifa eylemiştir. Fakat mûmâ-ileyhimânın dahi politikaları atılmamıştır. Ve guruf-ı zikr-i sibkat eden ruhbanlara böyle demiştir ki ileride kendilerine Hıristiyan milletinden ve Lahtenberş hânedanlarından birisi nasb ve ta'yin olunacağına tebşîr eylemiştir. Ve bu misillü harekâtları ve muâmelâtların cümlesi şark canibinin tebdilâtına alamettir.

BOA, A.MKT.UM., 404/47.